

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Prokop Týle

**Diskuse v tisku o státním programu elektrifikace
v Československu do roku 1938**

Discussion in the Press about State Program of Electrification
in Czechoslovakia before 1938

2016

vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Čechurová, PhD

Rád bych poděkoval doc. PhDr. Janě Čechurové, PhD za rady, připomínky a velmi trpělivé vedení při vzniku této bakalářské práce. Mé díky patří také vedoucí Oddělení časopisů Knihovny Národního muzea, Marcele Halabrinové, a jejím kolegům za pomoc při studiu tiskovin nad rámec jejich povinností.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá elektrifikačním programem v Československé republice mezi lety 1918 a 1938. Ke zkoumání tohoto procesu využívá optiku stranického tisku, a to ve dvou úrovních. Za prvé, stručně představuje přijaté elektrizační zákony a vládní nařízení. Následně v celostátních denících sleduje reflexi průběhu jejich schvalování a všímá si způsobu informování o fenoménu elektrifikace. Za druhé, představuje organizační strukturu elektrizace v oblasti jižních Čech. Dále, podle zpráv v regionálních týdenících, představuje nástin průběhu elektrifikace na Tábořsku tak, jak o něm byli informováni tehdejší čtenáři. K tomu připojuje pokus o rekonstrukci vývoje cen elektrického proudu ve venkovských obcích a ve městě Tábor.

Klíčová slova: elektrifikace, Československo, tisk, 1918-1938

Abstract

This Bachelor thesis focuses on research of program of electrification in Czechoslovakia between 1918 and 1938. It utilizes political press and tries to think about this process from two points of view. Firstly, this thesis shows adopted laws concerned with electrification. That is followed with how the legislative process was reflected in main political press and also the way how the electrification was presented in public. Secondly, this thesis presents organizational structure of electrification in South Bohemia district. Then, it shows development of electrification in Tábor city neighborhood according to information in regional press. It should reflect how citizens could be informed about it at that time. Last chapter tries to reconstruct electricity costs development in countryside villages and in the Tábor city.

Key Words: Electrification, Czechoslovakia, Press, 1918-1938

Obsah

1 Úvod	8
1.1 Prameny a literatura	9
2 Podpora soustavné elektrizace	12
2.1 Podpora soustavné elektrizace	12
2.2 Zákon o podpoře soustavné elektrizace	13
2.3 Všeuzitečné podniky	15
2.4 Zákon o elektrizačním fondu	16
2.5 Státní podpora soustavné elektrizace venkova	17
2.6 Finanční stránka podpory soustavné elektrizace venkova	22
3 Celostátní tisk o soustavné elektrizaci	24
3.1 Zákon o státní podpoře při zahájení soustavné elektrizace	24
3.2 Zákon o zápisu vedení všeuzitečných elektrických podniků do pozemkových knih	27
3.3 Zákon o finančních a právních výhodách na podporu soustavné elektrizace	28
3.4 Zákon o prodloužení lhůty k označení elektrických podniků za všeuzitečné	30
3.5 Zákon o finanční podpoře elektrizace venkova	33
3.6 Zákon o elektrizačním fondu	38
4 Obraz elektrifikace tábořského okresu v jihočeských týdenících	41
4.1 Tábořsko	41
4.2 Výroba elektřiny	43
4.3 Rozvod proudu	45
4.4 Obraz elektrizace	47
4.4.1 Rok 1923	47
4.4.2 Rok 1927	50
4.4.3 Rok 1930	53
4.4.4 Rok 1938	56
5 Vývoj ceny elektrického proudu	58
5.1 Městská elektrárna v Táboře	59
5.2 Lužnický elektrárenský svaz	65
6 Popularizace elektřiny	71
6.1 Poučení o bezpečnosti	71
6.2 Popularizace	72
7 Závěr	76

Seznam použitých pramenů a literatury	77
1. Prameny	77
a) Archivní prameny	77
b) Vydané prameny	77
c) Tisk	78
2. Literatura.....	79

Seznam zkratek

Čs.	- československý
ESČ	- Elektrotechnický svaz československý
JČE	- Jihočeské elektrárny (a.s. v Českých Budějovicích)
Kč	- koruna československá
kWh	- kilowatthodina
LES	- Lužnický elektrárenský svaz (s.r.o. v Táboře)
MeT	- Městská elektrárna v Táboře
MVP	- Ministerstvo veřejných prací
něm.	- německá
posl.	- poslanec
ř. z.	- říšský zákoník
Sb. z. a n.	- Sbírka zákonů a nařízení
str.	- strana
V (kV)	- volt (kilovolt)
v. n.	- vysoké napětí
v. v. n.	- velmi vysoké napětí
VI. n.	- vládní nařízení
zák.	- zákon

1 Úvod

Elektrina v době vzniku Československé republiky byla v Čechách a na Moravě již dobře známým a osvědčeným zdrojem energie jednak pro svícení, jednak pro motorický pohon. První elektrická osvětlení továren, měst nebo divadel vznikala již před rokem 1900, stejně tak vozily první elektrické dráhy své cestující, elektromotory poháněly nejrůznější stroje v průmyslu. Na přelomu 19. a 20. století pronikala elektrina i do domácností (hlavně elektrické svícení).¹ Vznikalo velké množství malých elektráren, ať už závodních či soukromých, které sloužily jen svému majiteli, případně blízkému okolí.² Jedním z hlavních dlouhodobých národohospodářských úkolů nové republiky bylo racionální opatření elektrické energie pro všeobecnou potřebu - soustavná elektrizace. Aby mohly používat elektřinu v kterékoli obci, domácnosti, živnosti, továrně, na statcích apod., bylo nutné vybudovat rozsáhlou celostátní síť elektrického vedení, do které by dodávaly levnou elektřinu velké přespolečenské elektrárny.

V této práci sledujeme proces soustavné elektrifikace optikou tehdejšího tisku. Zajímá nás, jakým způsobem tisk reflektoval vznik zákonných norem či vládních nařízení upravující tuto oblast, zda byly na jeho stránkách diskutovány různé aspekty těchto určujících prvků pro provádění soustavné elektrizace. Dále sledujeme odraz samotného průběhu prací, které byly vykonány na poli praktické realizace elektrifikace. Za tímto účelem je práce složena ze dvou částí. Nejprve se v první kapitole věnujeme shrnutí nejdůležitějších zákonů a nařízení a následně v kapitole druhé zkoumáme, na stránkách čtyř ústředních listů (deníků) vybraných politických stran, reakce na vznik a schvalování těchto předpisů. Jsou to *Lidové listy*, *Národní listy*, *Právo lidu* a *Venkov*. V druhé polovině práce se zabýváme pohledem jihočeských časopisů, které jsou regionálními verzemi zmíněných ústředních orgánů, na konkrétní průběh elektrizačního procesu v táborském okrese. Jde o *Táborsko*, *Tábor*, *Český jih* a *Náš kraj*. Pokoušíme se načrtnout, jakou představu o elektřině a jejím zavádění mohli jejich prostřednictvím místní obyvatelé získat. I zde si všímáme, zda se vyskytovaly případné polemiky mezi jednotlivými redakcemi. V poslední kapitole přinášíme náhled na vývoj ceny elektřiny jednak ve městě Tábor, jednak v okolních obcích. Snižování cen bylo dlouhodobým cílem jihočeských elektrárenských společností, stejně jako přáním jejich zákazníků.

¹ KURZ, Vilém, ed. *Elektrina v průmyslu, v obecném životě a v domácnosti. II, Elektrické teplo a světlo - Elektrolysa*. Praha: F. Šimáček, 1898

KURZ, Vilém, ed. *Elektrina v průmyslu, v obecném životě a v domácnosti. I, Zdroje elektřiny - Elektrické hybostroje*. V Praze: F. Šimáček, 1898

² LIST, Vladimír. *Elektrizace po válce*, Praha: F. Topič, 1917, str. 77

Časové vymezení práce pokrývá dobu trvání první československé republiky s mírným přesahem až do konce roku 1938. Takto široké pojetí jsme zvolili vzhledem k dlouhodobému horizontu sledovaného fenoménu. Abychom mohli reflexe v denním tisku obsáhnout pro celé sledované období, zkoumali jsme je metodou sondy. Protože nás zajímaly zprávy spojené s přijímáním zákonů a nařízení, určili jsme jako výchozí bod datum schválení příslušného předpisu. Od tohoto data jsme v každém deníku prostudovali sedm čísel předcházejících a sedm čísel následujících. Celkem se jednalo o 23 takových výchozích bodů (podle 18 zákonů a 5 vládních nařízení). Protože byly některé normy schváleny ve stejný den, tak se také některé studované bloky překryly. Nakonec bylo nutné prohledat 44 úseků po sedmi číslech.

V případě čtyř jihočeských týdeníků jsme sledovali zprávy o elektrizaci ve všech číslech všech ročníků daného titulu. Listy *Český jih* a *Tábor* pokryly celé sledované období, časopis *Náš kraj* jsme neprostudovali kompletní kvůli nedostupnosti prvních čtyř ročníků listu, *Táborsko* vycházelo pouze v letech 1923 - 1932, navíc na r. 1926 bylo vydávání přerušeno. Proto jsme nakonec pro představení obrazu elektrifikace v tábořském okrese zvolili tři roky 1923, 1927 a 1930. Pro tato léta jsme mohli využít všech titulů a z hlediska vývoje elektrizace představují zajímavé příklady. Na závěr jsme ještě připojili rok 1938, který uzavírá dobu první republiky a námi sledované období. Přehled vývoje cen jsme se pokusili zrekonstruovat v celém období dvaceti let.

1.1 Prameny a literatura

Stěžejním pramenným zdrojem pro tuto práci je tisk. Rozhodli jsme se použít ústřední orgány důležitých státotvorných politických stran, Republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu, Československé sociálně demokratické strany dělnické, Československé národní demokracie a Československé strany lidové. Protože je elektrifikace území celého státu úkol s velkým hospodářským významem, chtěli jsme sledovat na stránkách takovýchto novin představení vládních kroků široké veřejnosti. Očekávali jsme, že danému tématu bude věnován dostatečný prostor a že zde budeme moci zkoumat reakce provládních redakcí i na případné kritické ohlasy. Zároveň jsme zohlednili, zda měly tyto deníky svoji jihočeskou regionální verzi, která vycházela v Táboře.

Proto jsme zvolili: *Lidové listy: ústřední orgán Československé strany lidové*, ročník 1 - 18, vydávané v letech 1922 - 1945 v Praze Československou akciovou tiskárnou, *Národní listy: ústřední tiskový orgán Československé národní demokracie*, ročník 59 - 78, vydávané v letech 1919 - 1941 v Praze Pražskou akciovou tiskárnou, *Právo lidu: ústřední orgán Československé*

sociálně demokratické strany dělnické, ročník 27 - 46, vydávané v letech 1919 - 1938 v Praze Lidovou knihtiskárnou Antonín Němec a *Venkov: ústřední list Republikánské strany československého venkova*, ročník 14 - 33, vydávaný v letech 1919 - 1945 v Praze Českomoravskými podniky tiskařskými a vydavatelskými.

Situaci na Tábořsku jsme sledovali prostřednictvím týdeníků výše jmenovaných stran. Byly to: sociálnědemokratický *Český jih: týdeník pro zábavu, pro potřeby obecné a společenské*, ročník 47 - 66, vydávaný v Táboře Janem Nedvídkem, *Tábořsko: orgán československé strany lidové*, ročník 1 - 9, vydávané v letech 1923 - 1932 v Táboře a Českých Budějovicích Augustínem Mrázem, *Náš kraj: krajský týdeník republikánské strany československého venkova*, ročník 4 - 20, vydávaný v letech 1919 - 1945 v Táboře a Praze Českomoravskými podniky tiskařskými a vydavatelskými a *Tábor: orgán české státoprávní demokracie*, ročník 53 - 72, vydávaný v letech 1919 - 1941 v Táboře Jaroslavem Havlíčkem.

Archivní prameny z oblasti elektrifikace jsme studovali ve Státním okresním archivu Tábor a v Archivu Národního technického muzea. V prvně jmenovaném jsme nahlédli do fondu Archiv města Tábor - zde se nacházejí dokumenty týkající se převážně Městské elektrárny v Táboře a jejího hospodaření. Ve fondu Archiv města Soběslav je agenda soběslavské elektrárny Felixe Špačka a několik tiskem vydaných výročních zpráv Lužnického elektrárenského svazu. Fond Archiv města Mladá Vožice obsahuje úřední komunikaci Družstevní elektrárny v Mladé Vožici. Přestože měl Lužnický elektrárenský svaz, s.r.o. své sídlo Táboře, jeho archivní fond se v SOKA Tábor nenachází. Je umístěn ve Státním oblastním archivu Třeboň - pobočka České Budějovice a není přístupný, stejně jako archivní fond Jihočeských elektráren, a.s. V Archivu Národního technického muzea je dostupný fond František Křížík a fond Vladimír List. Kromě těchto pramenů je zde zajímavá složka Kartotéka: Samostatné elektrárny, v níž se nacházejí kartotéční lístky soukromých, veřejných a závodních elektráren z let 1890 - 1960. Mapové sbírky obou institucí obsahují také několik tematických map.

Z editovaných pramenů byla pro tuto práci velmi cenná publikace JUDr. Karla Vondráška o vývoji elektrizačního práva,³ ve které jsou otištěny a okomentovány elektrizační zákony, důvodové zprávy a vládní nařízení. K tématu existuje řada dalších děl od renomovaných odborníků své doby. Jsou mezi nimi práce prof. Lista o možném budoucím vývoji

³ VONDRÁŠEK, Karel. ed. *Soustavná elektrifikace v republice československé*. Praha: Knihovna veřejné správy a samosprávy, 1936

elektrotechniky,⁴ ing. Tománka o průběhu elektrifikace v státě,⁵ či ing. Seyferta o využití elektřiny v hospodářství.⁶ K regionu se vztahuje brožurka F. Bernarda o počátcích elektrifikace⁷ a sborník z výročního sjezdu Spolku inženýrů a architektů.⁸

V odborné literatuře není mnoho publikací zabývajících se podrobně elektrifikací. Komplexně o celém elektrotechnickém oboru pojednává práce M. Efmertové.⁹ Nutno zmínit také o něco starší práce P. Horské-Vrbové¹⁰ a dvojice Křepelka, Bohal.¹¹ Z obecnějších prací o hospodářském vývoji lze použít například autory Pátek, Lacina či Kubů.¹²

K tématu elektrifikace jižních Čech vznikly dvě diplomové práce od jednoho autora M. Pavlíka.¹³

⁴ LIST, Vladimír. *Elektrifikace po válce*, Praha: F. Topič, 1917

LIST, Vladimír. *Československá elektrotechnika 1918-1938-1958*, Praha: ESČ, 1938

⁵ TOMÁNEK, J., ed. *Elektrifikace Československa 1918-1928*. Praha: ESČ, 1928

⁶ SEYFERT, Ladislav. *Elektrifikace a její národohospodářský význam: stručné pojednání pro živnostníky a zemědělce*. Brno: Zemský výbor, 1924

⁷ BERNARD, František. *Elektrifikace českého jihu. Informační příspěvek ku elektrifikaci českého jihu*, Tábor: Petr Frank, 1921

⁸ VONDRUŠKA, Pavel, ed. *Jihočeská technická práce*. České Budějovice: Odbor Spolku československých inženýrů, 1938

⁹ EFMERTOVÁ, Marcela. *Elektrotechnika v českých zemích a v Československu do poloviny 20. století*. Praha: Libri, 1999

¹⁰ HORSKÁ, Pavla. *Počátky elektrifikace v českých zemích*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1961

¹¹ KŘEPELKA, Josef a BOHAL, Ladislav. *Energetika včera a dnes*. Praha: České energetické závody, 1976

¹² LACINA, Vlastislav, ed. a PÁTEK, Jaroslav, ed. *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti*. Sv. 3, Praha: Karolinum, 1995

KUBŮ, Eduard, PÁTEK, Jaroslav a kol.: *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*. Praha: Karolinum, 2000

¹³ PAVLÍK, Michal. *Od počátků elektrifikace Českého Krumlova až po jeho připojení do sítě JČE a vliv NSJ na rozvoj města. Příspěvek k technickému pokroku města v první pol. 20. století*. České Budějovice, 2011. Vedoucí práce Jiří Dvořák

PAVLÍK, Michal. *Hospodářské povznesení politického okresu Kaplice*. České Budějovice, 2013. Vedoucí práce Jiří Dvořák

2 Podpora soustavné elektrizace

2.1 Podpora soustavné elektrizace

Soustavná elektrizace, tedy „co možno nejdokonalejší využitkování všech přírodních zdrojů energie a hospodárné její rozvedení ve všeobecném zájmu,“¹⁴ byla od vzniku Československé republiky jeden z hlavních národohospodářských úkolů, na jehož splnění usilovně pracovala vláda, zákonodárci i samosprávné celky po celou dobu námi sledovaného období. Během dvaceti let byla vydána řada zákonů, vládních a ministerských nařízení a jiných předpisů přímo upravujících nebo podporujících výrobu a prodej elektřiny, stavbu sítí pro její rozvod, podnikání v oblasti elektrotechniky apod. Vedle toho platily i některé normy z předválečného období (hlavně tedy pro Čechy, Moravu a Slezsko) nebo do oblasti nepřímo zasahovaly předpisy občanského a trestního práva, daňové či stavební předpisy a od druhé poloviny 30. let také například zákon o obraně státu.

Československý právní systém zdědil z předválečných dob zákony a nařízení, které se dotýkaly také výroby a prodeje elektřiny a výroby elektrotechniky. Po vzniku nového státu ale přestaly být dostačující. V Čechách, na Moravě a ve Slezsku se řídily výroba a rozvod elektrického proudu, provádění elektroinstalací a výroba elektrických přístrojů podle nařízení ministra obchodu a vnitra č. 41 ř. z. o živnostenských závodech na výrobu a vedení elektřiny z r. 1883 a dle živnostenského řádu č. 227 ř. z. z r. 1859 (ve znění z r. 1907),¹⁵ zatímco na Slovensku a Podkarpatské Rusi byla podnikatelská činnost upravena až *Živnostenským zákonem pre územie Slovenska a Podkarpatskej Rusi* č.259 Sb. z. a n. z roku 1924.¹⁶

Právní ochrana elektřiny se také odvozovala dle různých norem platných buďto pro historické země, nebo Slovensko a Podkarpatskou Rus. V západní polovině republiky byla vyrobená elektřina v soukromoprávní oblasti považována za zboží dle obchodního zákona a vztahovalo se na ni tedy občanské právo. Stejně tak to bylo ve východní části s jediným rozdílem, kdy je elektřině přisouzen status hmotné věci. Trestněprávní záležitosti se ale posuzují odlišně. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi je elektřina od r. 1907 vnímána jako věc movitá, tedy neoprávněný odběr lze posoudit jako krádež, zatímco v historických zemích se tentýž přečin

¹⁴ Zák. č. 438/1919 Sb. z. a n., cit. podle VONDRÁŠEK, Karel. *Soustavná elektrizace Č.S.R.*, Praha: Knihovna veřejné správy a samosprávy v Praze-Karlíně, 1936, str. 4

¹⁵ EFMERTOVÁ, Marcela C. *Elektrotechnika v českých zemích a v Československu od poloviny 20. století*, Praha: Libri, 1999, str. 77

¹⁶ VONDRÁŠEK, Karel. *Soustavná elektrizace Č.S.R.*, Praha: Knihovna veřejné správy a samosprávy v Praze-Karlíně, 1936, str. XIII.

hodnotil a trestal jako podvod.¹⁷ Tato nejednotnost měla být odstraněna novými zákoníky občanským a trestním, ty byly ovšem projednávány až v roce 1937 a již nebyly přijaty.

2.2 Zákon o podpoře soustavné elektrizace

Stěžejním právním předpisem v oblasti elektrifikace se stal *Zákon č. 438/1919 Sb. z. a n. o státní podpoře při zahájení soustavné elektrizace* a jeho novelizace z pozdějších let.¹⁸ Důvodem přijetí této normy byla potřeba umožnit dodávku elektrické energie co možná nejvíce obyvatelům (ideálně všem, rovnoměrně a současně), čímž by se zvýšila jejich životní úroveň, konkurenceschopnost a snížily by se výrobní náklady v mnoha odvětvích. Při realizaci elektrifikace republiky bylo také počítáno s rozvojem elektrotechnického a stavebního průmyslu a se snížením nezaměstnanosti.

Cílem soustavné elektrizace, z technického hlediska, byla jednotná rozvodná síť. Elektrické vedení o velmi vysokém napětí propojí všechny elektrárny do systému, který umožní v sousedících oblastech vyrovnávání případných výpadků či nedostačující dodávku. Hustší síť primárních linek o vysokém napětí mezi elektrárnami a rozřazovacími stanicemi omezí dlouhodobé výpadky proudu způsobené poruchou na vedení, a to díky možnosti obejít poškozené vedení nebo zásobovat oblast z jiného zdroje. Při projektování veškerého rozvodného zařízení, včetně sekundárních linek v obcích a přípojek k nim, muselo být pamatováno na pořizovací cenu stavby, na pozdější náklady na její údržbu a na její finanční návratnost. Vedle rozvodných sítí bylo nutné budovat také nové elektrárny, opět v duchu finanční návratnosti a racionálního využití zdrojů. Hlavní část výroby elektřiny měly zajišťovat četné vodní elektrárny, které by byly doplněny tepelnými umístěnými v těsné blízkosti uhelných dolů a které by spíše zajišťovaly vyrovnávání výkyvů v produkci hydroelektráren (v případě vyšší poptávky, sucha nebo odstávky). Realizace projektů takových rozměrů byla otázkou několika desítek let a vyžadovala obrovské finanční výlohy.

V zákoně č. 438/1919 je v prvním paragrafu povolena částka 75 miliónů korun, která bude uvolňována ze státního rozpočtu postupně mezi lety 1919 a 1928. Tyto finance mělo ministerstvo veřejných prací použít k výstavbě vodních elektráren a k získání podílů ve vybraných elektrických podnicích, které byly shledány nezbytnými pro soustavnou elektrizaci. Akcionáři, podílníci či majitelé takových společností museli umožnit státu nebo jiným veřejným institucím (tedy zemím, okresům, obcím) účast v minimální výši 60 %.

¹⁷ VONDRÁŠEK, Karel. *Soustavná elektrizace ...*, str. XIV

¹⁸ Zákon č. 258/1921 Sb. z. a n. a Zákon č. 114/1932 Sb. z. a n.

První novela zákona snížila minimální podíl veřejného kapitálu na 25 % pod podmínkou, že veřejné instituce budou mít rozhodující slovo při řízení podniku a že nejpozději do 20 let od přiznání všeužitečnosti zbyde v rukou soukromníků pouze 40 % kapitálu. Druhá novelizace dala původním společníkům na výběr z dalších způsobů účasti veřejných institucí v podnicích prohlášených za všeužitečné. Jedna možnost je shodná s výše popsanou, ovšem s lhůtou až 30 let. V jiném případě nemusel veřejný kapitál dosáhnout minimálních podílů, pokud budou mít stát a jiné instituce rozhodující slovo v řízení společnosti. A konečně mohli soukromí společníci předat celou společnost do rukou státu, a ten byl povinen zbývající část odkoupit pro sebe či jinou instituci.¹⁹ Tam, kde zůstal přítomen i soukromý kapitál, mluvíme o smíšených společnostech. Snížení minimálního podílu veřejného kapitálu bylo přijato s cílem, aby se do soustavné elektrizace mohly zapojit i další podniky s patřičnými právními výhodami, aniž by bylo potřeba takové množství financí.²⁰

Všechny výše zmíněné elektrické podniky mohly zažádat o přidělení práva všeužitečnosti, které poskytovalo různé právní výhody usnadňující činnost v rámci soustavné elektrizace, ale zejména povinnosti. Mezi ně patří dodávka elektřiny do přiděleného území podle jednotných sazeb, pokud možno odebírat proud z vodních elektráren, spolupracovat se sousedními elektrárnami, udržovat své zařízení v dobrém stavu a ideálně jej rozšiřovat, umožnit oprávněným živnostníkům připojovat soukromé instalace na jejich elektrické vedení.²¹ Přiznané právo všeužitečnosti nahradilo koncesi podle min. nařízení č. 41/1883 ř. z.

Jako jednu z výhod umožňoval zákon všeužitečným podnikům, případně i jiným, pořizovat finanční prostředky vydáváním cenných papírů. Tuto oblast ošetřují zvláštní zákony a vládní nařízení o elektrizačních dílčích dlužných úpisech.²²

Nedílnou součástí činnosti elektrárenských společností pracujících na soustavné elektrizaci byla distribuce elektřiny. Za tímto účelem musely podniky budovat síť elektrického vedení na velké vzdálenosti, čímž se nutně dotkly práv mnoha vlastníků nemovitostí v plánované trase. V tom případě se mohly opřít o ustanovení o užívacích právech. Elektrický podnik mohl využít jak veřejných, tak soukromých pozemků ke stavbě el. zařízení, tj. vedení, spojovací a

¹⁹ VONDRÁŠEK, Karel. *Soustavná elektrizace ...*, str. 5-8

²⁰ Tamtéž, str. 76

²¹ EFMERTOVÁ, Marcela C. *Elektrotechnika v českých zemích a v Československu od poloviny 20. století*, Praha: Libri, 1999, str. 80-81

²² VONDRÁŠEK, Karel. *Soustavná elektrizace ...*, str 17-18

transformační stanice, a následně je udržovat.²³ Tyto technologie se nestávají součástí nemovitosti, na níž jsou umístěny.²⁴ Pro užívání státních a veřejných pozemků či budov bylo nezbytné opatřit souhlas příslušného úřadu. Soukromý majitel, nesouhlasil-li s požadavky na užívací práva své nemovitosti, měl možnost se dovolávat rozhodnutí MVP nebo soudu o jejich oprávněnosti. Pokud mu nebylo vyhověno, měl povinnost převést užívací práva, tzn. zřídit služebnost elektrického podniku. Posledním krokem bylo vyvlastnění. Musíme ovšem podotknout, že všem majitelům takových pozemků byl přiznán nárok na odškodnění za vyvlastnění (za trvalou újmu), náhrada škody (jednorázově) nebo odškodné za užívání.²⁵

V zájmu soustavné elektrizace, tedy i ve veřejném zájmu, získalo i ministerstvo veřejných prací nové pravomoce. Jednak je ve většině otázek nejvyšší instancí a rozhoduje o řešeních vyvstalých sporů, jednak provádí dohled nad elektrickými podniky všeužitečnými i těmi pro elektrizaci vhodnými. MVP může například nařídit, ve veřejném zájmu, maximální využití zdroje energie, pokud nedojde k újmě pravidelného provozu, dále smí nařídit přeměnu ve všeužitečný podnik, nebo také rozhodnout o nezbytnosti sloučení více elektrárenských závodů v jeden.

2.3 Všeužitečné podniky

Zájmy všeužitečných podniků hájil také soubor zákonů, nařízení a ministerských výnosů v oblasti financí. Zákon č. 143/1923 *o finančních a právních výhodách na podporu soustavné elektrizace*, a jeho novely z r. 1926 a 1931, reaguje na stav, kdy je sice položen dobrý základ pro elektrifikaci státu, ale další zdárný průběh je ohrožen nedostatkem peněz. Nová norma doplňuje již existující možnosti, vydávání dílčích dlužních úpisů a jisté daňové úlevy, dalšími výraznějšími daňovými a poplatkovými výhodami tak, aby ulehčil finanční bilanci podniků. Všeužitečným společnostem bylo odpuštěno kolkovné a poplatky spojené s veškerou administrativou a vydáváním cenných papírů. Mimo to byla povolena emise neúplně splacených akcií. Zpoplatněné notářské úkony mohly být nově nahrazeny soudním zápisem u příslušného okresního soudu.²⁶ Novelizační úprava z r. 1931 prodlužuje platnost přijatých ustanovení až do roku 1940, neboť byla očekávána výrazná investiční činnost všeužitečných podniků až v tomto období.²⁷

²³ Výjimku tvořily pozemky pro bohoslužebné účely, hřbitovy, nádvoří a vojenská opevnění, muniční skladiště a továrny na třaskaviny. VONDRÁŠEK, Karel. *Soustavná elektrizace ...*, str. 20

²⁴ VONDRÁŠEK, Karel. *Soustavná elektrizace ...*, str. 44

²⁵ EFMERTOŮVÁ, Marcela C. *Elektrotechnika v českých zemích ...*, str. 165

²⁶ VONDRÁŠEK, Karel. *Soustavná elektrizace ...*, str. 160-165

²⁷ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zák. č. 203 ze dne 17. prosince 1931.

Dílčím dlužním úpisům všeužitečných podniků, tzv. investičním půjčkám elektrizačním, byla obvykle poskytována zemská záruka, pokud se hospodářská bilance jevila jako vyrovnaná, případně kladná. Za stejných podmínek bylo zvláštním zákonem povolováno užití těchto půjček „k ukládání nadačních, sirotčích (peníze poručenců a opatrovanců) a podobných kapitálů.“²⁸ V případě Jihočeských elektráren, a.s. v Českých Budějovicích, požívaly těchto výhod obě emise dlužních úpisů, 6% investiční půjčka elektrizační z roku 1926 i druhá 5,5% půjčka z r. 1928. A to díky velmi dobré, vyrovnané hospodářské bilanci vykazující mírný zisk a také vzhledem k slibným vyhlídkám dalších investic.

Už v r. 1922 byl přijat zákon č. 187/1922 *o zápisu elektrických vedení všeužitečných podniků do pozemkových knih*, určený jako další právní výhoda pouze všeužitečným společnostem. Zápis do pozemkové knihy veškerého elektrického zařízení ve vlastnictví jednoho podniku odrážel velkou hospodářskou hodnotu a vytvářel jednotné knihovní těleso. Toto opatření mělo usnadnit všeužitečným závodům získávání úvěrů. Záznam el. vedení a zařízení se provádí do knihovní vložky u příslušného schvalovacího úřadu, ke kterému spadá všeužitečný podnik svým sídlem i tehdy, nachází-li se zanesené vedení v oblasti jiného úřadu. Například území Jihočeských elektráren obsahovalo v r. 1922 celkem 53 soudních okresů.²⁹

Chtěl-li elektrický podnik, aby jeho dílčí dlužní úpisy požívaly sirotčí jistoty (viz výše), musel ručit tzv. hypotekárním pojištěním svých nemovitostí. K nim se mohlo řadit pouze elektrické vedení zapsané v pozemkových knihách, hodnota celého vedení převyšovala hodnotu ostatního zařízení. Nemovitosti, na něž je vloženo zástavní právo, podléhají poplatkovému ekvivalentu, nicméně taková povinnost vyvstane nejdříve v r. 1941 (resp. 1938 na Slovensku a Podkarpatské Rusi). Nový zápis v pozemkových knihách z let 1931-1940 (resp. 1928-1937) bude zpoplatněn teprve po deseti letech od jeho provedení.³⁰

2.4 Zákon o elektrizačním fondu

Na konci 20. let bylo konstatováno, že elektrizace postoupila do té míry, aby bylo možné přistoupit k další její fázi. Tou byla stavba přespolního elektrického vedení o velmi vysokém napětí, tj. 100 kV (případně 60 kV). Tyto linky měly utvářet páteřní síť a propojovat mezi sebou všechny hlavní zdroje elektřiny. Tím by se vytvořil ucelený systém, ve kterém by již

²⁸ VONDRÁŠEK, Karel. *Soustavná elektrizace ...*, str. 237

²⁹ VANCL, Karel. *Zřizování služebností pro elektrická vedení*. Praha, Karel Vancl, 1930, str. 5-10

³⁰, VONDRÁŠEK, Karel. *Soustavná elektrizace ...*, str. 328

nebylo nutno budovat drahé vyrovnávací tepelné elektrárny (většinou diesellové agregáty), protože by nedostatky energie nebo výpadky v dodávkách pokrývaly sousední el. podniky.

Výstavba vedení v. v. n. byla ovšem velice nákladná, odhad potřebné délky činil 1400 km. Projekty musely zohledňovat hospodárnost a návratnost každé trasy, proto například tou dobou budované a spouštěné hydrocentrály nepřipadaly v prvních letech, pro jejich menší dodávky proudu, v úvahu. K přistoupení k nové fázi elektrizace mohlo dojít až v době, kdy elektrárenské podniky a elektrické svazy již vybudovaly dostatečnou rozvodnou síť s uspokojivým a rostoucím počtem konzumentů do té míry, že je zajištěn pravidelný zdroj financí pro nové investice.

Průměrná cena 1 km dvojitého vedení o 100 kV se pohybuje kolem 250 000 Kč (jednoduché 150 000 Kč), při 60 kV za 1 km dvojitého 190 000 korun (nebo 110 000 korun za jednoduché). Rentabilita se dostavuje, je-li roční přenos proudu 40 miliónů kWh, resp. 20 mil. kWh.

Elektrizační fond³¹ vznikl s cílem „opatřit levný úvěr všeužitečným elektrárenským podnikům na stavbu sítí o velmi vysokém napětí.“³² Princip jeho fungování spočíval v tom, že u něj el. společnosti budou uzavírat úvěry s nižším úrokem (minimálně 4 %) než u běžných peněžních ústavů, zatímco Fond opatří nutné finance půjčkami přesně v těchto finančních domech, s běžným zúročením. Zákon stanovuje pro tento účel celkovou částku 200 miliónů Kč, na 15 let. Úlohou státu je financovat rozdíl mezi oběma úrokovými sazbami a ručit za řádná splácení. Splatnost půjčky od Fondu je 30 let.³³

2.5 Státní podpora soustavné elektrizace venkova

Díky finanční podpoře všeužitečných elektrických podniků byla během prvních pěti, šesti let elektrifikována průmyslová střediska, města - velká, okresní i některá menší, a to hlavně díky velkému počtu konzumentů na jednom místě. A také se vyskytovala taková místa v blízkosti elektráren, náklady na stavbu vedení byly nižší a rentabilní. Z malých obcí se mohl připojit pouze nevelký počet těch, které kombinovaly všechny faktory - příhodnou polohu, rozvinuté zemědělství nebo průmysl, a tedy i dostatečný počet odběratelů a patřičné finanční prostředky. Zbývající obce k elektrifikační akci přistoupit nemohly.

³¹ Zák. č. 44/1929 Sb. z. a n. o elektrizačním fondu

³² VONDRÁŠEK, Karel. *Soustavná elektrizace ...*, str. 551

³³ EFMERTOVÁ, Marcela C. *Elektrotechnika v českých zemích ...*, str. 81

Například v jižních Čechách byl stav následující. Primární linky zřizovaly a udržovaly svým nákladem Jihočeské elektrárny, 20 % prostředků na stavbu pocházelo od elektrárenských svazů (na výrobní rovným dílem, na el. vedení poměrně dle délky na území svazu). Jihočeské elektrárenské svazy disponovaly podíly od země, okresů a obcí - základním kmenovým kapitálem. Pokud nedostačoval, svaz zvýšil kmenové podíly. Sekundární síť v obci, tj. el. vedení od transformační stanice (včetně) až po domovní přípojku (včetně), budoval a udržoval el. svaz. Náklady na stavbu ovšem poskytovala sama obec (případně elektrizační družstvo konzumentů), a to představovalo největší problém.

Nastala totiž situace, kdy sice chudé obce v chudých krajích, mezi které byly jižní Čechy řazeny, přispívaly daněmi a přirážkami na soustavnou elektrizaci - stavbu elektráren a primárních sítí - a podílely se na ní svými kmenovými vklady u svazů, ale nemohly být elektrifikovány pro nedostatek peněz na stavbu sekundární sítě.³⁴

První krok na podporu elektrifikace na venkově udělalo ministerstvo zemědělství na podnět Elektrárenského odboru Ústřední jednoty hospodářských družstev. V letech 1924 až 1926 poskytlo ze svého rozpočtu finance chudým zemědělským obcím, družstevně elektrizovaným, na stavbu sekundárního el. vedení a transformátoru. Současně v rámci podpory zemědělského strojínictví dotovalo nákup elektromotorů a zemědělských strojů pro malozemědělce. Výše dotací ani jejich počet nebyl velký, naopak zájem obcí vyvolaný tímto programem byl silný.

V polovině roku 1926 byl přijat zákon č. 139/1926 Sb. z. a n. Subvencování elektrizačních prací se tak ocitlo ve společné agendě ministra zemědělství, veřejných prací a financí. V pozdějších letech mělo hlavní slovo v organizaci a rozhodování MVP v dohodě s ostatními ministerstvy, na samém začátku to byl resort zemědělství.

Hlavní myšlenka zákona č. 139/1926 *o finanční podpoře elektrisace venkova* je obsažena v paragrafu I: „Na podporu soustavné elektrisace venkova povoluje se na léta 1927 - 1931 roční částka 10 000 000 Kč.“³⁵ V průběhu času byla suma dvakrát změněna a konec platnosti rovněž dvakrát posunut. Zákon č. 46/1929 Sb. z. a n. navýšil roční rozpočet na podporu elektrisace venkova na 35 mil. Kč, s platností od r. 1929 nově až do roku 1933. Další novela, zák. č. 72/1932 Sb. z. a n., přikázala pro další období let 1934 - 1940 ministerstvu roční obnos 25 mil. Kč. Určitou změnou prošla také otázka odpovědnosti za rozdělování finančních

³⁴ Náklady na sekund. síť byly v letech 1924-1926 asi 150 - 200 000 Kč. TOMÁNEK, J., ed. *Elektrisace Československa 1918-1928*. Praha: ESČ, 1928, str. 33 - 34

³⁵ VONDRÁŠEK, Karel. *Soustavná elektrisace ...*, str. 570

podpor, zákonem č. 112/1928 Sb. z. a n. převzalo rozhodující roli MVP. Větší část agendy mu zcela podléhala, v některých otázkách mělo spolupracovat s resorty zemědělství, financí, obchodu.³⁶

Původní norma č. 139/1926 je velice stručná, odvolávajíc se na vládní nařízení, které vypracuje ministerstvo zemědělství a veřejných prací. Peníze jsou určené na stavební příspěvky elektrárenským družstvům nebo venkovským obcím, tedy na vybudování rozvodné sítě, trafostanice a domovních přípojek. Maximální možná výše příspěvku je 50 % stavebního nákladu. Ve výjimečných případech mohly plynout prostředky také všeužitečným el. podnikům (případně i nevšeužitečnému producentovi, pokud v místě není vhodnějšího a bude-li nové zařízení sloužit dlouhodobě soustavné elektrizaci) na budování primárních přípojek do venkovských obcí opět do výše 50 %, v případě chudých horských oblastí až do 75 %, je-li stavba takové přípojky spojená s trvalou hospodářskou újmou (drahá, nerentabilní).³⁷

Zákon nakonec ukládá splatit z prvních 10 mil. Kč ty subvence, které přislíbilo ministerstvo zemědělství ještě před jeho platností dle tehdy platných podmínek. Z celkové částky přiznaných subvencí 15,21 miliónu Kč z let 1924 - 1926 bylo vyplaceno pouze 8,73 mil. Kč a ještě v roce 1927 zbývalo ca 7,5 mil. korun.³⁸ Podrobněji se budeme touto problematikou zabývat níže.

Venkovské obce³⁹ a elektrárenská družstva se dočkaly konkrétních předpisů *o podávání žádostí za finanční podporu elektrisace venkova a o postupu při jejich vyřizování* až na konci roku 1928, kdy bylo vydáno vládní nařízení č. 226/1928 Sb. z. a n.⁴⁰ Ačkoli na něm ministerstvo zemědělství (později min. veřejných prací) pracovalo od r. 1926, konečná podoba byla kodifikována dva a půl roku po zákonu č. 139/1926.

Účelem nařízení bylo konkretizovat úkony v procesu podávání a schvalování žádostí o finanční příspěvek na elektrizaci a následně pro jejich plnění. V několika oddílech jsou instruovány obce, družstva a elektrické podniky, ale také okresní a zemské úřady. Významnou část tvoří vzorové žádosti, dotazníky a formuláře.

³⁶ Novela se řídila zákonem č. 125/1927 Sb. z. a n. *o organizaci politické správy. Elektrisace Československa. Sv. I.* Praha: Sekce všeužitečných elektráren při ESČ, 1934, str. 18

³⁷ VONDRÁŠEK, Karel. *Soustavná elektrisace ...*, str. 574-577

³⁸ Tamtéž, str. 577

³⁹ Obce s převahou zemědělské nebo maloprůmyslové a živnostenské výroby a domácí práce.

⁴⁰ VONDRÁŠEK, Karel. *Soustavná elektrisace ...*, str. 583

Obecně mohly žádat místní elektrárenská družstva a venkovské obce o příspěvek, který byl určen na stavbu trafostanice, sekundární sítě a domovních přípojek⁴¹ až k elektroměru. Navíc bylo možné z dotace hradit také zřízení veřejného osvětlení a platby spojené s administrativou (opatření projektů, úřední komise, úřední dozory).⁴²

Základní částí žádosti byl popis projektu, jeho předběžný rozpočet a vyjádření elektrického podniku, dále finanční rozvaha, jak budou náklady hrazeny. Oprávněnost přidělení příspěvku vycházela z geografických, demografických a hospodářských údajů elektrifikované obce, konkrétně počet popisných čísel a obyvatel, průměrná výška nad mořem, rozloha katastru obce, celkový a průměrný katastrální výnos. A také finanční bilance obce za poslední tři roky, tedy úhrnný daňový základ, obecní a školní přírážka, příjmy z obecního majetku. Nakonec výpis obecního movitého a nemovitého majetku.

Následně se v žádosti uvádí požadovaná výše subvence, doba kdy došlo (nebo dojde) k připojení na primární síť, komu tato síť patří nebo kdo je dodavatelem proudu, se kterým musí být již uzavřena úmluva o dodávce schválená okresním úřadem. Obec stejně jako družstvo musí přiznat případné další žádosti o podporu elektrifikace a dodat prohlášení, v němž se zavazuje plnit podmínky uložené z MVP, užít peněz pouze pro soustavnou elektrizaci venkova a umožnit el. podniku udržování, amortizaci vedení a dodávku proudu dle normálních sazeb a podmínek. Také tento podnik se musí zavázat, že splní obci (či družstvu) uložené závazky.⁴³

Elektrárenské družstvo dokládá vedle výše zmíněného také úmluvu mezi ním a obcí *o povolení k provedení rozvodu na veřejném statku*. Kromě toho ještě doklad o zápisu do obchodního rejstříku, družstevní stanovy, finanční bilanci a fin. rozvahu úhrady nákladů. Družstvo je povinno přijmout za člena každého žadatele o členství, pokud splňuje formální podmínky dle stanov a jednacího řádu.

Žádost je úplná tehdy, pokud jsou k ní přiloženy náležité dokumenty jako projekt stavby (polohopisný plán sítě a přípojek s uvedeným průřezem el. vedení, napětí a místa napájení - tj. transformátor nebo elektrárny), podrobný rozpočet stavebních výloh, výpočet rentability - pokud je mezi elektrárnou a konzumentem ještě prostředník (obec nebo družstvo), dále opisy

⁴¹ Domovní přípojka je el. vedení mezi elektroměrem a hlavní sekundární linkou, tažené nejkratší cestou. Zahrnuta do žádosti může být pouze, pokud má stejného vlastníka jako zbytek sítě, jímž je většinou všeužitečný podnik. Ten za bezplatné převzetí přípojku udržuje a ručí za škody a úrazy.

⁴² VONDRÁŠEK, Karel. *Družstevnictví v soustavné elektrisaci*. Praha: Karel Vondrášek, 1938, str. 3 - 6

⁴³ VONDRÁŠEK, Karel. *Soustavná elektrisace ...*, str. 588-589

úmluv s el. podnikem. Družstva také připojují k žádosti dokumenty o výše zmiňovaných skutečnostech.

Vládní nařízení neumožňuje čerpat dotaci na dostavbu el. sítě v již elektrifikované obci, nejedná-li se o připojení úplně oddělené části obce, samostatné osady či vzdálené samoty. Naopak počítá s napojením dvou nebo více obcí na jednu transformační stanici (technicky proveditelné do vzdálenosti 1 km). V takovém případě společného postupu obcí uvádějí tyto, každá ve své žádosti, pouze poměrnou část nákladu na trafostanici. Pokud se ostatní obce připojují již k schválenému projektu, musejí vyplatit svůj podíl pořizovacího nákladu na transformátor, aniž by měly nárok na příspěvek, protože ten byl přiznán již dříve.⁴⁴

Žádosti se podávají okresnímu úřadu (družstva nejprve Centrokooperativu, svazu jednot hospodářských družstev republiky Československé, s. r. o.). Následuje formální přezkoušení a ověření správnosti údajů, kromě technických. Nejsou-li známy finanční a daňové poměry, vyžádá si úřad o vyjádření berní správy, která má 20 dní na odpověď. Přezkoušené spisy putují k (zemské) zemědělské radě, neúplné žádosti jsou vráceny žadatelům.

Zemědělská rada zkoumá hospodářskou stránku a navrhuje výši podpory v procentech nákladu, k tomu využívá zvláštního dotazníku zaměřeného na využívání a výnos pozemků v katastru obce, klimatické poměry, povahu terénu, polohu obce vzhledem k silnicím a dráze, odbytové podmínky, jsou-li v plánu jiné velké veřejně prospěšné projekty (meliorace, silnice, škola). Další instancí je zemský úřad, jenž ověřuje technicko-hospodářskou stránku - správné výpočty projektu, rentability, rozpočtu. Nakonec jsou žádosti odevzdány ke schválení ministerstvu veřejných prací.

Elektrické podniky mohou také žádat o příspěvek na stavbu primární přípojky, tj. části vedení vysokého napětí od hlavní linky k transformátoru, která napájí pouze jednu obec a není rentabilní (tedy, že konzum proudu nevystačí na úhradu režijních nákladů takového vedení). MVP při podávání žádostí tohoto druhu zavedlo praxi hromadného vyřizování, ve 2 - 3letých lhůtách vyzve el. podniky, aby zpracovaly údaje ke všem přípojkám postaveným od posledního udělení státního příspěvku a odevzdaly souhrnnou žádost. První instancí je zemědělská rada, která u každé jednotlivé prim. přípojky ověřuje správnost dat, oprávněnost požadavku (rentabilita se posuzuje podle výše spotřeby na 1 km vedení) a navrhuje výši příspěvku.

⁴⁴ VONDRÁŠEK, Karel. *Soustavná elektrisace ...*, str. 598

V dalším stupni zkoumá zemský úřad u staveb technicko-hospodářská hlediska a přínos soustavné elektrizaci, může některé části vedení vyjmout nebo upravovat rozpočet. Žádost a své vyjádření postupuje ministerstvu veřejných prací. To vydá buď kladné rozhodnutí a určí výši dotace, nebo spis vrátí. Vzhledem k nedostatku peněz vyčlenilo MVP z roční částky určitý obnos pouze na tyto subvence. Od r. 1932 nebyly navíc udělovány procentuální příspěvky dle výše nákladů, ale částka byla rozdělena tak, aby se dostalo na každého žadatele. O svém rozhodnutí informuje MVP zemský úřad, jemuž vrátí spis, zemědělskou radu a žadatele. Na začátku dotační akce ministerstvo zemědělství žádosti vyřizovalo a s ostatními resorty konzultovalo průběžně, tak jak docházely. Koncem roku 1928, v době hospodářské konjunktury, kdy mělo agendu na starosti již MVP, převyšoval počet žádostí výrazně částku, která byla pro daný rok k dispozici. Ministerstvo zavedlo hromadný způsob konzultace 200 - 300 žádostí (řazených chronologicky) na společných poradách s min. zemědělství. Od roku 1932 se zapojuje do procesu vyřizování i min. financí.

2.6 Finanční stránka podpory soustavné elektrizace venkova

Začátek udělování podpor na elektrifikaci obcí roztočil spirálu, která dostala veřejnou správu do náročné situace. Od samého počátku zájem družstev a obcí o subvenci výrazně převyšoval možnosti zprvu rozpočtu ministerstva zemědělství a později i státní kasy. Výše přiznaných subvencí byla nad platební schopnosti československé vlády.

Zákony č. 193/1926, č. 49/1929 a č.72/1932 vyhradily v rozpočetech na léta 1927 až 1940 celkovou částku 370 miliónů Kč (320 mil. do r. 1938). Ministerstvo financí muselo ovšem už v r. 1932 přistoupit k úsporným opatřením, která si vyžádala do roku 1937 celkové snížení 75 mil. korun.⁴⁵ Ze státního rozpočtu byla tedy rezervována včetně r. 1938 částka 225 miliónů korun.

Chronický nedostatek peněz pro uspokojení veškerých schválených žádostí naznačily už první tři roky 1924-1926, kdy ministerstvo zemědělství přislíbilo žadatelům ca 15,5 mil. Kč, ale zaplatilo pouze ca 8,7 mil. Kč.⁴⁶ Zbývající částka měla být dle zákona č. 139 splacena z rozpočtu na rok 1927, tudíž tento první rok platnosti zákona čekaly na zájemce pouze ca 3 milióny Kč.

⁴⁵ *Účast družstev na elektrizaci venkova*. Venkov, roč. 32, č. 302, 24. 12. 1937.

Pro rok 1938 do rozpočtu zařazeno 15 mil. Kč (tedy snížení řádné částky o 10 mil.Kč) K. Vondrášek naopak uvažuje opět o plné výši až do r. 1940

⁴⁶ VONDRÁŠEK, Karel. *Soustavná elektrizace ...*, str. 632

I v dalších letech schvalovala odpovědná ministerstva žádosti tak, jak přicházely, a podle nezměněných pravidel, tedy měla-li např. chudá horská obec v chudém kraji nárok na podporu v plné výši 50 %, byla jí přiznána.⁴⁷ Tudíž se deficit každým rokem zvyšoval a rozpočtové položky na podporu elektrizace byly vyčerpány až několik let dopředu. Statisticky na konci roku 1935 činily povolené státní podpory 5410 žadatelů (vč. el. podniků) sumu ca 268 mil. korun. Nicméně finanční prostředky státu stačily na vyplacení pouze 197 mil. Kč, dalších 71 miliónů Kč na žádosti do pol. roku 1931 scházelo.⁴⁸

Neutěšená situace panovala i v oblasti samotného vyplácení peněz obcím a družstvům. V reakci na nedostatek peněz měla být, podle záměru MVP, 1/3 subvence vydávána při zahájení stavby a zbylá část po její kolaudaci. Platby se samozřejmě zpožďovaly, některé do té míry, že až polovina státního příspěvku (někdy i více) stačila akorát na úhradu úroků a úmorů půjček, jimiž musely obce nebo družstva financovat svou elektrizaci.⁴⁹ Těmito penězi podpořil stát de facto peněžní ústavy namísto chudých obcí.

Pokusem o narovnání poměrů byl návrh zákona *o státním fondu elektrizačním pro finanční podporu elektrizace venkova* z r. 1931. Principiálně šlo o stejný model jako u výše popisovaného zákona č. 44/1929 *o elektrizačním fondu* na podporu všeužitečných el. podniků. Navrhovatelé odhadli potřebu pro dalších 10 let celkem na 500 miliónů Kč, kterou by fond získal ze státního rozpočtu částkou 50 mil. korun ročně. Návrh neprošel pro nedostatek prostředků.⁵⁰

Jiný navrhovaný postup z r. 1934 (r. 1936 stále jen diskutovaný) spočíval ve změně způsobu podpory. Stát by v tomto případě pouze splácel úrok a úmor elektrizačních zápůjček obcí a družstev a ručil za ně. Tak by údajně mohl zajistit roční částkou z rozpočtu například 10 mil. Kč elektrizační půjčky ve výši až 100 mil. korun každý rok. Postupující elektrifikací by se oživil stavební ruch, snížila nezaměstnanost a v konečném důsledku by se měly vynaložené peníze státu záhy vrátit na daních obrátových, výdělkových či důchodových.

⁴⁷ V roce 1929 byla průměrná subvence odhadována na 40 000 Kč, v roce 1932 už 50 000 Kč. VONDRÁŠEK, Karel. *Soustavná elektrizace ...*, str. 629 srov. Tamtéž, str. 633

⁴⁸ VONDRÁŠEK, Karel. *Soustavná elektrizace ...*, str. 639

⁴⁹ TOMÁNEK, J., ed. *Elektrizace Československa 1918-1928*. Praha: ESČ, 1928, str. 35

⁵⁰ VONDRÁŠEK, Karel. *Soustavná elektrizace ...*, str. 641-645

3 Celostátní tisk o soustavné elektrizaci

Výše popsaný vývoj vládních a parlamentních kroků v zájmu elektrifikace Československé republiky byl samozřejmě sledován denním tiskem, zejména ústředními orgány (listy) jednotlivých politických stran, ať už vládních nebo opozičních. Námi zvolený vzorek čtyř stranických titulů (které mají zároveň své jihočeské regionální verze) zahrnuje *Lidové listy: ústřední orgán Československé strany lidové*, dále *Národní listy: ústřední tiskový orgán Československé národní demokracie*, *Právo lidu: ústřední orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické* a nakonec *Venkov: ústřední list Republikánské strany československého venkova*.

Ve sledovaných úsecích jsme zachytili většinou zprávy týkající se parlamentního projednávání osnov zákonů, ať už na schůzích jednotlivých výborů senátu nebo poslanecké sněmovny, nebo na zasedání přímo jedné z komor. Nicméně nebyly výjimkou ani články pojednávající obecně o elektrifikaci, jejím průběhu či jejích cílech, nebo konkrétně o rozličných projektech a plánech. Jelikož *Lidové listy* začaly vycházet až v roce 1922, můžeme v prvních třech letech srovnávat pouze tři tituly.

V následujících podkapitolách představíme obraz reflexe odborných diskuzí o jednotlivých stěžejních elektrizačních zákonech a o jejich novelách a také vlastní redakční komentáře k dané problematice.

3.1 Zákon o státní podpoře při zahájení soustavné elektrizace

V lednu r. 1919 otiskly *Národní listy* úvahu ing. K. Friedricha *Potřeba ústředí vodohospodářského a elektrizačního*, v němž poukazuje na význam těchto dvou oblastí. Podle jeho slov by měl vzniknout samostatný úřad, ne-li celé ministerstvo. Pojmem *elektrizace* ovšem chápe pouze agendu výstavby vodních elektráren a státních či zemských rozvodných sítí,⁵¹ čímž se pochopitelně pouze přibližuje ke komplexnímu pojetí chystaného elektrizačního zákona.

Přímo k zákonu⁵² se vyjádřil prof. List, a to článkem *Vládní návrh na podporu soustavné elektrizace v Národních listech*.⁵³ Podle jeho názoru by měla být veřejnost upozorněna, že finance vyčleněné ze státního rozpočtu rozhodně neznamenají definitivní obnos, s jehož

⁵¹ FRIEDRICH, K. *Potřeba ústředí vodohospodářského a elektrizačního*, *Národní listy*, roč. 59, č. 3, 3. 1. 1919

⁵² Zák. č. 438 ze dne 22. července 1919 o státní podpoře při zahájení soustavné elektrizace

⁵³ LIST, V. *Vládní návrh na podporu soustavné elektrizace*. *Národní listy*, roč. 59, č. 166, 16. 7. 1919

použitím bude elektrifikace brzy hotová. Sám odhaduje potřebu 10 až 20 let na úplné zelektrizování československých obcí za částku mnohonásobně vyšší. Část Listova komentáře je opřena o jeho publikaci *Elektrisace po válce*,⁵⁴ z níž cituje další své předpoklady vývoje energetiky v republice. Spotřeba Československa za dvacet let (tedy v r. 1937) by mohla dosáhnout 4,5 miliardy kWh (i více).⁵⁵

Odborné připomínky k připravované osnově jsou v mnohém kritické. Sice se ztotožňuje s podporou smíšených společností jakožto nositelů soustavné elektrizace, i se statutem všeužitečnosti pro elektrárenské podniky, i s možností těchto podniků vydávat obligace. Na druhé straně ale prof. List shledává předlohu příliš podrobnou, protože obsahuje části vhodnější až do prováděcích nařízení. Zákon až příliš kopíruje předválečné návrhy rakouského elektrizačního zákona. V důvodové zprávě zcela postrádá souhrn do té doby odvedené práce v oblasti rozvoje užívání elektřiny. Absenci jakékoli zmínky o zákonodárné iniciativě moravského (návrh z r. 1914) a českého zemského sněmu, aktivit okresů a obcí, považuje za přístup horší, než si dovolila Vídeň.

Návrh zákona při jeho schvalování v Národním shromáždění komentovali zpravodaj technického výboru ing. Rotnágl, který pouze představil důvodovou zprávu,⁵⁶ a také ministr veřejných prací Hampl. Jeho projev se z velké části samozřejmě týkal znění předkládané normy, ale můžeme si zde všimnout, že nenápadně reaguje na kritiku prof. Lista a děkuje za předchozí záslužnou práci v elektrárenské oblasti zemským výborům a místním samosprávám.⁵⁷

V roce 1920, kdy bylo vydáno prováděcí nařízení k zákonu č. 438/1919 Sb. z. a n.,⁵⁸ jsme nezaznamenali k této události žádnou související zprávu. Tento prováděcí předpis byl upraven vládním nařízením z 19. 5. 1927, změna se týkala pouze formulace §6, jenž se týkal schvalovacích úřadů všeužitečných elektrických podniků na Slovensku a Podkarpatské Rusi.⁵⁹ Ale ani v tomto případě tisk o jeho projednávání nebo schválení neinformoval.

⁵⁴ LIST, Vladimír. *Elektrisace po válce*, Prah: F. Topič, 1917; Z tohoto díla citoval také článek *K návrhu elektrisace naší republiky (zdroje elektřiny)*. Právo lidu, roč. 28, č. 173, 24. 7. 1919

⁵⁵ Ve finančních otázkách se řídí cenami z předválečných (mírových) let, které nejsou vzhledem k hospodářské krizi a brzké měnové reformě příliš relevantní.

⁵⁶ *Národní shromáždění*. Národní listy, roč. 59, č. 172, 23. 7. 1919

⁵⁷ *Z Národního shromáždění*. Právo lidu, roč. 28, č. 172, 23. 7. 1919

srov. *Národní shromáždění československé republiky*. Venkov, roč. 14, č. 172, 23. 7. 1919

⁵⁸ Vl. n. č. 612 ze dne 25. října 1920, jímž se provádí zákon ze dne 22. července 1919 č. 438 Sb. z. a n. o státní podpoře při zahájení soustavné elektrisace.

⁵⁹ Vl. n. č. 62 ze dne 19. května 1927, kterým se mění ustanovení §6 vl. n. ze dne 25. 10. 1920, č. 612 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon ze dne 22. 7. 1919 č. 438 Sb. z. a n. o státní podpoře při zahájení soustavné elektrisace.

Jedinou zajímavou zmínku týkající se prodeje elektřiny otiskly *Národní listy* v lednu roku 1920 jako reakci na zavádějící článek v *Českém slovu*⁶⁰. Oldřich Čížek⁶¹ se rozhodl vyvrátit mylné tvrzení druhým autorem uváděné, že elektrárny dosahují až 50% zisku z prodeje elektrického proudu. Toto tvrzení bylo založené na srovnání výrobní ceny 1 kWh a sazby pro malý odběr světelného proudu (tedy té nejvyšší). Skutečná data byla ovšem odlišná, a proto po jejich správné interpretaci dospěl inž. Čížek ke zcela opačnému závěru. Analyzovaná přesporní elektrárna byla v roce 1918 i 1919 ve ztrátě.

Ani první novelizaci elektrizačního zákona přijaté 1. 7. 1921⁶² se deníky na svých stránkách téměř nevěnovaly. Pouze *Venkov* v polovině června informoval o zasedání technicko-dopravního výboru senátu, ve kterém byla projednána zpráva poslanecké sněmovny o vládním návrhu zmiňovaného zákona.⁶³ Dalších několik noticek ve *Venkově* a *Národních listech* konstatuje pouze, že byla novela v senátu přijata.⁶⁴ Oproti schvalovacímu řízení dostala mnohem větší prostor přednáška poslance Josefa Černého na valné hromadě Zemědělské Jednoty v Praze.

Venkov rozdělil jeho projev do dvou článků: *Elektrifikace zemědělských podniků*⁶⁵ a *Programové zásady pro soustavnou elektrifikaci venkova*.⁶⁶ Černý přednesl obsáhlou řeč propagující zavádění a užívání elektřiny do všech výrobních odvětví, zejména na venkově do zemědělství, kde je na ni zatím hleděno s nedůvěrou. Zmínil se o důležitosti elektrického proudu z hlediska zlevnění výroby, snížení neefektivní spotřeby uhlí (a v případě účinného využití vodní energie i prodloužení životnosti uhelných ložisek). Dosavadní vývoj elektrifikace ilustroval stručnou historií královéhradeckého elektrárenského svazu.

Nejvýhodnější způsob elektrifikace venkova představují smíšené společnosti, na kterých se vedle soukromníků a samosprávných institucí finančně podílejí i konzumenti. Tímto způsobem je zajištěn dostatek kapitálu a nedochází k přílišnému zadlužení obcí a okresů. Navíc, může-li venkovský odběratel částečně ovlivňovat elektrizační činnost, tedy chod společnosti, zvyšuje to v něm jistou důvěru. Poslanec Černý závěrem upozornil, že soustavná

⁶⁰ FRYČA, M. *Neoprávněné zvyšování cen elektrické energie*. *České slovo*, roč. 12, č. 292, 14. 12. 1919

⁶¹ ČÍŽEK, O. *Neoprávněné zvyšování cen elektrické energie*. *Národní listy*, roč. 60, č. 6, 6. 1. 1920

⁶² Zák. č. 258 ze dne 1. července 1921, jímž se doplňuje zákon ze dne 22. července 1919 č. 438 Sb. z. a n. o státní podpoře při zahájení soustavné elektrifikace.

⁶³ *Státní podpora a zahájení soustavné elektrifikace*. *Venkov*, roč. 16, č. 139, 16. 6. 1921

⁶⁴ *Národní listy*. *Národní listy*, roč. 61, č. 178, 1. 7. 1921

srov. *Senát*. *Venkov*, roč. 16, č. 152, 1. 7. 1921

Doplnění elektrizačního zákona. *Venkov*, roč. 16, č. 153, 2. 7. 1921

⁶⁵ *Elektrifikace zemědělských podniků*. *Venkov*, roč. 16, č. 136, 12. 6. 1921

⁶⁶ *Programové zásady pro soustavnou elektrifikaci venkova*. *Venkov*, roč. 16, č. 141, 19. 6. 1921

elektrifikace venkova nesmí být prováděna s cílem velkých zisků, naopak musí zvyšovat životní úroveň i za cenu jistých (dočasných) ztrát.

Projednávání senátního usnesení o druhé novele⁶⁷ z r. 1932 doprovodily všechny čtyři listy referátem z jednání poslanecké sněmovny. Zpravodajem technicko-dopravního výboru byl poslanec Kočandrlle (strana agrární), který shrnul podstatu nového předpisu. Nové znění prodlužuje elektrárenským společnostem lhůtu pro předání rozhodujícího podílu (60 %) veřejné instituci, a to na 30 let. Po tuto dobu může soukromý kapitál tvořit až 75 %, aby měl jeho majitel dostatek času pro zužitkování své investice.⁶⁸ Zatímco *Venkov* otiskl slova pouze svého poslance (*Lidové listy*⁶⁹ jen stručnou zmínku), *Národní listy*⁷⁰ a *Právo lidu*⁷¹ daly naopak prostor připomínkám německých poslanců Kaufmanna (Německá sociálně-demokratická strana dělnická) a Peterse (Německá pracovní a hospodářská pospolitost). Kaufmann podal rezoluci požadující vyřešení pracovně-právní otázky v elektrárnách a podotkl, že všeužitečné podniky většinou způsobily zdražení. Podle *Práva lidu* uznal Peters jistý pokrok obsažený v osnově, ale ocenil by ujasnění pojmu všeužitečné elektrárny. *Národní listy* ještě připisují Petersovi názor, že jsou předlohou sledovány národnostní cíle - předání dobře fungujících elektrických podniků v severních Čechách do vládních rukou. (V podobném duchu se vyjadřovali i jiní němečtí poslanci v debatách o dalších zákonech.)

3.2 Zákon o zápisu vedení všeužitečných elektrických podniků do pozemkových knih

Schválení tohoto zákona⁷² předcházel jeden z možných legislativních procesů. K vládnímu návrhu se nejprve vyjádřil senát, jeho usnesení prozkoumal výbor ústavně-právní a výbor pro dopravu a veřejné práce. V poslanecké sněmovně byla projednána výborová zpráva a návrh zákona byl schválen ve dvou čteních.

Referát poslance Matouška (Čs. národní demokracie) za ústavně-právní výbor vyslechla poslanecká sněmovna 9. června 1922.⁷³ Zaznělo v něm, že byl vládní návrh vypracován na základě požadavku Státní elektrárenské rady, aby mohlo být elektrické vedení zaknihováno

⁶⁷ Zák. č. 144 ze dne 1. července 1932, kterým se mění zákon ze dne 1. 7. 1921, č. 258 Sb. z. a n., jímž se doplňuje zákon ze dne 22. 7. 1919, č. 438 Sb. z. a n., o státní podpoře při zahájení soustavné elektrifikace.

⁶⁸ *Poslanecká sněmovna*. *Venkov*, roč. 27, č. 149, 24. 6. 1932

⁶⁹ *Poslanecká sněmovna*. *Lidové listy*, roč. 11, č. 145, 24. 6. 1932

⁷⁰ *Do posledního týdne předprázdninového zasedání*. *Národní listy*, roč. 72, č. 174, 24. 6. 1932

⁷¹ *Poslanecká sněmovna*. *Právo lidu*, roč. 41, č. 149, 24. 6. 1932

⁷² Zák. č. 187 ze dne 13. června 1922 o zápisu elektrických vedení všeužitečných elektrických podniků do pozemkových knih.

⁷³ *Národní shromáždění*. *Právo lidu*, roč. 31, č. 133, 10. 6. 1922

společně s ostatním nemovitým majetkem všeužitečných el. podniků. Tím se docílí lepších podmínek pro uzavírání půjček těchto společností a hlavně k jejich ručení (vzhledem k vysoké hodnotě rozvodných sítí s příslušenstvím). Za výbor dopravy a veřejných prací referoval poslanec Marek, jeho slova ovšem žádný z listů necitoval.

V následné debatě prohlásil poslanec Luschka (Německá křesťansko-sociální strana lidová), že jeho strana je proti návrhu, přestože s obsahovou stránkou souhlasí. Důvodem je pocit, že se úřady nechovají rovnoprávně k německým svazům, městům a obcím v elektrizačních záležitostech. A také není v elektrárenské oblasti jednotný právní systém. Poslanec Matoušek odmítl, vzhledem k pokročilé elektrifikaci německých oblastí, že by byly české kraje upřednostňovány na jejich úkor.⁷⁴ Výbor doporučil osnovu ke schválení beze změn. Zákon prošel druhým čtením na 145. schůzi poslanecké sněmovny 13. června.⁷⁵

Podrobně o jednání informovaly *Národní listy* a *Venkov*, které daly prostor zpravodajům i německým poslancům. *Právo lidu* se omezilo na krátkou zprávu o projednávání ve výborech, *Lidové listy* konstatovaly až definitivní schválení zákona.

3.3 Zákon o finančních a právních výhodách na podporu soustavné elektrisace

Ačkoli byla na zasedání sněmovny na konci června schválena žádost o prodloužení lhůty (o 4 měsíce), během které by měl senát projednat několik vládních návrhů,⁷⁶ osnova dalšího elektrizačního zákona prošla horní komorou již 3. července 1923. Informace z předposledního jarního zasedání senátu otiskly všechny deníky, pouze *Venkov* dopřál prostor referátu senátora Hucla (agrárníci) z ústavně-právního výboru a senátoru Zimákovu za rozpočtový výbor.

Třetí elektrizační zákon⁷⁷ rozšiřuje právní, finanční a formálně-právní výhody všeužitečných el. podniků, které dosud upravoval zák. 438/1919 a jeho novely. Po dobu 10 let nesmí výdělková daň se všemi přírážkami překročit 50 % čistého výnosu podniku. Společnosti nemusí platit emisní a jiné poplatky spojené s vydáním dlužních úpisů. Právní výhodou je nově možnost soudního ověřování listin, úředních zápisů apod., které je na rozdíl od dosud vyžadované notářské kontroly bezplatné. Zákon se vztahuje na případy vzniklé po 1. 1. 1922.

⁷⁴ *Národní shromáždění*. *Národní listy*, roč. 62, č. 156, 10. 6. 1922

srov. *Národní shromáždění*. *Venkov*, roč. 17, č. 133, 10. 6. 1922

⁷⁵ *Národní shromáždění*. *Lidové listy*, roč. 1, č. 133, 14. 6. 1922

⁷⁶ *Národní shromáždění*. *Venkov*, roč. 18, č. 148, 28. 6. 1923

⁷⁷ Zákon č. 143 ze dne 3. července 1923 o finančních a právních výhodách na podporu soustavné elektrisace.

Zpravodaj senátor Hucl doporučil osnovu ke schválení. Za rozpočtový výbor dodal senátor Zimák, že finanční náklad na provedení zákona odpovídá jeho hospodářskému významu.⁷⁸

K prvnímu doplnění⁷⁹ zákona přistoupili zákonodárci na konci roku 1926, protože se ke konci chýlila stanovená pětiletá lhůta jednoho z balíčků výhod. *Právo lidu* sledovalo debatu jak v senátu, tak v poslanecké sněmovně a otisklo připomínky sociálně demokratického senátora Chalupy a poslance Kříže. Z ostatních listů reflektoval novelu pouze *Venkov*, který citoval agrárníckého poslance Hnídka.

Nový zákon obsahoval pouze změnu znění, která spočívala v prodloužení platnosti předchozího předpisu na další čtyři roky, tedy od 1. 1. 1927 do konce r. 1930. Senátor Chalupa jednak požadoval konkrétní údaj o slevách, které byly poskytnuty všeužitečným podnikům, jednak navrhoval označit prolongaci do r. 1930 za definitivní, aby byly soukromé el. společnosti motivovány požádat o právo všeužitečnosti, a tím aby se přispělo ke snižování cen elektřiny. Jeho návrh byl sice uznán za oprávněný, ale byl zamítnut.⁸⁰ V poslanecké sněmovně vystoupili v debatě zpravodaj rozpočtového výboru posl. Hnídek a poslanec Kříž.

Zpráva výboru konstatovala, že dosud využilo výhod při vydávání dílčích dlužních úpisů pouze devět z jednadvaceti všeužitečných podniků, to je důvod pro prodloužení platnosti zákona.⁸¹ Kříž oznámil, že jeho strana (sociální demokraté) návrh podporuje. Upozornil ale na skutečnost, že soustavnou elektrizaci prý zpomaluje soukromý kapitál v elektrárenské a elektrotechnické oblasti (zde hlavně silné koncerny), čímž je cena proudu příliš vysoká. Stát by měl v této záležitosti zakročit. Dále připomněl projekt senátora Křížka, který řeší elektrizaci a industrializaci Podkarpatské Rusi, a vyzval k jeho naplnění.⁸² Návrh nebyl sněmovnou nijak pozměněn a byl schválen.

Druhou novelizací⁸³ zákona o finančních a právních výhodách na podporu soustavné elektrizace projednávalo Národní shromáždění v prosinci 1931, tj. necelý rok po uplynutí jeho desetileté platnosti. Bohužel byly současně předloženy ještě dva návrhy týkající se elektrifikace, kterým byla věnována větší pozornost poslanců, a tedy i denního tisku. O této

⁷⁸ *Národní shromáždění*. *Venkov*, roč. 18, č. 152, 3. 7. 1923

⁷⁹ Zákon č. 238 ze dne 16. prosince 1926, kterým se mění zákon ze dne 3. 7. 1923 o finančních a právních výhodách na podporu soustavné elektrizace.

⁸⁰ *Senát*. *Právo lidu*, roč. 35, č. 293, 14. 12. 1926

⁸¹ *Dnes poslední předvánoční schůze poslanecké sněmovny*. *Venkov*, roč. 21, č. 295, 16. 12. 1926

⁸² *Poslanecká sněmovna*. *Právo lidu*, roč. 35, č. 295, 16. 12. 1926

⁸³ Zákon č. 203 ze dne 17. prosince 1931, kterým se mění zákon ze dne 3. 7. 1923 č. 143 Sb. z. a n. o finančních a právních výhodách na podporu soustavné elektrizace, ve znění zákona ze dne 16. 12. 1926, č. 238 Sb. z. a n., a kterým se poskytují další právní výhody na podporu soustavné elektrizace.

novele blíže informovaly pouze *Lidové listy* a *Venkov*, v *Národních listech* a v *Právu lidu* nalezneme jenom krátká konstatování, že byl zákon schválen.

Lidové listy se zabývaly důkladněji všemi předkládanými elektrizačními zákony mimo jiné proto, že zpravodaji byli lidovečtí poslanci Košek a Daněk. Druhý jmenovaný referoval o potřebě prodloužení platnosti zák. o finančních a právních výhodách v tom smyslu, že je stále potřeba podporovat všeužitečné elektrické podniky. Kolkové a poplatkové úlevy pro dílčí dlužní úpisy budou platit až do r. 1940. Ve své řeči uvedl poslanec Daněk i širší shrnutí dosavadní elektrifikační činnosti, jež ani *Lidové listy* neotiskly, a proto jeho obsah neznáme.⁸⁴ Z řeči poslance Bečáka (agrárníci) si můžeme doplnit další obsah zákona.⁸⁵ Tím je ustanovení, kterým se dílčím dlužním úpisům přiznává sirotčí jistota. Dále získaly el. podniky právní výhodu při dražbě služebné nemovitosti, kdy vydražitel přebírá služebnost bez úhrady.⁸⁶ Osnova byla schválena sněmovnou v obou čteních společně s ostatními návrhy. Dle přesného znění zákona nutno doplnit, že nová doba platnosti do r. 1940 je stejně jako v předchozích zněních počítána od 1. ledna 1922.⁸⁷

3.4 Zákon o prodloužení lhůty k označení elektrických podniků za všeužitečné

V § 28 zákona o státní podpoře soustavné elektrizace stojí, že ministerstvo veřejných prací může určit, v dohodě s min. financí, spravedlnosti, obchodu a zemědělství, které elektrárenské společnosti jsou nezbytné pro soustavnou elektrizaci a musejí být přeměněny na všeužitečné elektrické podniky. Nepřistoupí-li majitel na výši náhrady za část svého podílu, může dojít až k vyvlastnění.⁸⁸ MVP mělo provést daný úkol do konce roku 1924. Po celou dobu sledovaného období nebylo z různých důvodů možné označit všechny potřebné elektrárny. Proto schválilo Národní shromáždění postupně čtyři zákony upravující konečný termín, do kdy se tak má stát.

O prvním prodloužení⁸⁹ informoval širěji pouze *Venkov*, protože zpravodajem výboru pro dopravu a veřejné práce byl poslanec Jan Černý ze strany agrární. *Národní listy* a *Právo lidu* stroze konstatovaly, že byl zákon o prodloužení lhůty přijat.⁹⁰ V referátu poslance Černého

⁸⁴ *Bankovní zákon má být spěšně promrskán sněmovnou do svátků.* *Lidové listy*, roč. 10, č. 290, 18. 12. 1931

⁸⁵ *Tři zákony elektrizační.* *Venkov*, roč. 26, č. 294, 18. 12. 1931

⁸⁶ Například: sloup elektrického vedení na poli zatěžuje toto pole služebností, nový majitel kupuje pole i se sloupem (nesmí ho odstranit, musí umožnit jeho údržbu), ale již nedostává náhradu, která byla vyplácena při stavbě el. vedení přes toto pole

⁸⁷ Zák. č. 203/1931 Sb. z. a n.

⁸⁸ Zák. č. 438/1919 Sb. z. a n. § 28

⁸⁹ Zákon č. 294 ze dne 18. prosince 1924 o prodloužení lhůty k označení elektrických podniků za všeužitečné.

⁹⁰ *Národní shromáždění.* *Národní listy*, roč. 64, č. 346, 17. 12. 1924
srov. *Sněmovna.* *Právo lidu*, roč. 33, č. 294, 17. 12. 1924

zazněla definice všeužitečného podniku, na něž mají být přeměněny elektrické společnosti nevšeúžitečné. Důvody, proč se tak dosud nestalo, spočívaly ve složitých finančně-hospodářských poměrech a technické způsobilosti el. podniků. Sněmovna schválila návrh na prodloužení platnosti ustanovení do konce r. 1930.⁹¹

Ani během dalších šesti let nenastaly takové podmínky, které by umožnily přeměnit všechny potřebné elektrárny na všeužitečné, proto musela být v prosinci 1930 schválena další novelizace.⁹² V tomto případě komentují situaci podrobněji všechny deníky. *Národní listy* a *Lidové listy* komentovaly příspěvek poslance Koška (strana lidová) ve sněmovním technicko-dopravním výboru, kde zazněla dvě důležitá odůvodnění. V některých oblastech republiky ještě ani nebyla soustavná elektrizace zahájena (to by odpovídalo již zmíněným finančně-hospodářským poměrům), na druhé straně byla potřeba v zájmu elektrifikace zasáhnout v oblastech, kde dodávaly elektřinu hlavně soukromé společnosti, takovým způsobem, aby se na jejich fungování mohly kapitálově podílet obce a okresy, mít na ně vliv a případně zasahovat ve prospěch snižování cen. To platilo zejména pro západní Čechy a bylo toho možné dosáhnout pouze přeměnou na všeužitečný podnik.⁹³

Venkov přinesl další důvod, možná pouze jinou formulaci, opatření mělo být využíváno k přeměně podniků založených většinou cizím kapitálem, které se nacházely na místech s největším konzumem.⁹⁴ *Právo lidu* citovalo z příspěvku senátora Kříže (sociální demokracie), který upozornil, že ustanovení se nevztahuje na el. podniky územní samosprávy, ani na ty, ve kterých těmto samosprávám patří alespoň 60 % kapitálu.⁹⁵ Zákon byl schválen s platností do konce roku 1931.

V podstatě na den přesně po roce schválil senát další zákon, jímž se prodlužuje možnost přeměny soukromých podniků na všeužitečné do konce r. 1932.⁹⁶ Při projednávání ve sněmovním technicko-dopravním výboru apeloval poslanec Novák (národní demokracie), aby byl pořízen definitivní seznam elektráren určených k přeměně a aby se platnost § 28 přestala prodlužovat. Upozornil na to, že panuje nejistota mezi soukromými výrobci proudu. Nakonec žádal, aby všeužitečné elektrárny neprováděly samy elektrické instalace a tím nezasahovaly

⁹¹ *Národní shromáždění*. Venkov, roč. 19, č. 294, 17. 12. 1924

⁹² Zákon č. 191 ze dne 19. prosince 1930, o prodloužení lhůty k označení elektrických podniků za všeužitečné.

⁹³ *Přeměna elektrických podniků na podniky všeužitečné*. *Lidové listy*, roč. 9, č. 285, 12. 12. 1930

srov. *Z výborů poslanecké sněmovny*. *Lidové listy*, roč. 9, č. 286, 13. 12. 1930

srov. *Senát před rozpočtovou debatou*. *Národní listy*, roč. 70, č. 340, 12. 12. 1930

⁹⁴ *Poslední předvánoční schůze poslanecké sněmovny*. Venkov, roč. 25, č. 295, 17. 12. 1930

⁹⁵ *Senát*. *Právo lidu*, roč. 39, č. 298, 20. 12. 1924

⁹⁶ Zákon č. 213 ze dne 19. prosince 1931 o prodloužení lhůty k označení elektrických podniků za všeužitečné.

do činnosti elektrotechnickým živnostem a průmyslu. Ing. Vaňouček prohlásil, že cílem zákona není podlamovat soukromé podnikání ani živnostníky.⁹⁷

Poslanec Košek (strana lidová) na zasedání sněmovny novelu hájil, protože MVP v danou chvíli vyjednává podmínky přeměny s několika společnostmi, ale pokud neuspěje, bude muset použít ustanovení § 28. Mimo to je potřeba bránit stavu, kdy je výroba elektřiny výhradně výtěžnou činností.⁹⁸ Proti schválení zákona se vyslovila řada německých poslanců. Podle Geyera (Německá národně socialistická str. dělnická) jde o to dostat 46 německých podniků do českých rukou a zřídit drahý a špatný monopol. Poslanec Kaufmann (Německá sociálně demokratická str. dělnická) odmítá vyvlastňování podniků a požaduje novelizaci zákona namísto jeho prodlužování. K tomu se přiklání i poslanec Rosche za Německou pracovní a hospodářskou pospolitost a poukazuje ještě na střet zájmů, kdy úředníci MVP zastávají funkce i ve správních radách všeužitečných elektráren.⁹⁹ Krumpe (Něm. str. křesťansko-sociální), Keibl a Hanreich (oba Něm. nacionální str.) shodně tvrdili, že se jedná o pokus zmocnit se německých držav.¹⁰⁰ Senát zákon schválil 19. 12. 1931 na závěrečné předvánoční schůzi.

O definitivně poslední prodloužení¹⁰¹ (aniž by to bylo předem jisté) jednalo Národní shromáždění v prosinci 1932 a schválilo opět její jednorozhodčí účinnost. Oproti ostatním listům, které pouze okrajově zmínily projednávání návrhu,¹⁰² *Lidové listy* se mu věnovaly více. Za senátní technicko-dopravní výbor navrhl senátor Pavelka (str. lidová) prodloužení platnosti i na rok 1933, přičemž poznamenal, že se opatření netýká podniků v majetku úředních samospráv, obcí a okresů, ani takových, které do 30 let pod úřední samosprávy přejdou.¹⁰³

Na úplný závěr roku přinesly *Lidové listy* ještě zprávu o aktivitě majitelů soukromých elektráren. Ti se rozhodli spojit do „jednotné odborné zájmové organizace na ochranu proti expansi t. zv. všeužitečných elektrárenských podniků.“ Dále chystají protestní akci

⁹⁷ *Prodloužení lhůty k označení elektrických podniků za všeužitečné schváleno technicko-dopravním výborem.* . Národní listy, roč. 71, č. 345, 17. 12. 1930

⁹⁸ *Bankovní zákon má být spěšně promrskán sněmovnou do svátků.* Lidové listy, roč. 10, č. 290, 18. 12. 1930 srov. *Tři zákony elektrisační.* Venkov, roč. 26, č. 294, 18. 12. 1931

⁹⁹ *Poslanecká sněmovna.* Právo lidu, roč. 40, č. 294, 18. 12. 1931

srov. *Před rozchodem sněmovny na vánoční prázdniny.* Národní listy, roč. 71, č. 346, 18. 12. 1931

¹⁰⁰ *Poslanecká sněmovna.* Právo lidu, roč. 40, č. 294, 18. 12. 1931

¹⁰¹ Zákon č. 209 ze dne 23. prosince 1932, o prodloužení lhůty k označení elektrických podniků za všeužitečné.

¹⁰² Např. *Senát.* Právo lidu, roč. 41, č. 296, 16. 12. 1932

¹⁰³ *Senát ve včerejší schůzi schválil pět vládních osnov.* Lidové listy, roč. 11, č. 288, 16. 12. 1932

s podporou „elektrotechnických živností, které jsou dravým nápirem t. zv. všeužitečných podniků tak existenčně zuboženy, že se ocitly v nebezpečí vyhynutí.“¹⁰⁴

3.5 Zákon o finanční podpoře elektrizace venkova

Během prvních pěti let platnosti stěžejního elektrizačního zákona se soustředili zákonodárci hlavně na racionalizaci a systemizaci výroby elektrické energie a její rozvod, reprezentované všeužitečnými elektrickými podniky. Právě jim je věnován tak velký prostor i ve všech dalších normách, o kterých jsme pojednali výše. Stát vytvářel takové podmínky pro energetické podnikání ve veřejném zájmu, aby se zúčastněné společnosti nepohybovaly na hraně hospodářské existence při naplňování poslání soustavné elektrizace, které jim je přičteno zákonem č. 438/1919 Sb. z. a n.

Výroba a spotřeba elektřiny se pohybují v začarovaném kruhu. Mají-li být náklady co nejnižší, je potřeba generovat proud v obrovském množství, na velkých strojích, v podstatě nepřetržitě, a také mít patřičně velký odbyt. Takto je možné stlačit výrobní cenu kWh nízko. Ovšem vysoká spotřeba (jednotlivce i celková) od samého počátku závisí na ceně. Je-li proud příliš drahý, klesá odběr a je nutné zvýšit počet konzumentů stavbou nových sítí. Ty ale také prodražují výslednou cenu elektřiny. Navíc je veškerá stavební nebo instalační činnost, spojená s elektrifikací, velmi nákladná.

Zákon č. 438 určil způsob financování staveb elektrického vedení primárních i sekundárních linek, který se silně opírá o veřejné finance - okresů, obcí (příp. družstev) a v konečném důsledku tedy i obyvatel. Velkou překážkou rychlého rozvoje elektrifikace byl fakt, že obec (či družstvo) musela sama financovat sekundární síť i s transformovnou. To znamenalo obrovský výdaj, na nějž mnoho obcí nemělo absolutně šanci dosáhnout. V roce 1924 si ministerstvo zemědělství uvědomilo, že je nezbytné hospodářsky slabším (venkovským) obcím poskytnout pomoc, a začalo udělovat finanční příspěvky z přebytků svého rozpočtu; byly to částky malé a nepravidelné. Velký zájem vládě ukázal, že je potřeba mnohem většího množství peněz udělovaných dle jasných pravidel. Tím se dostáváme k sadě čtyř zákonů o elektrizaci venkova.

První takový zákon¹⁰⁵ prošel závěrečným schvalovacím řízením na konci června 1926. Původní návrh zákona vzešel od ministerstva zemědělství, ale dostal se na pořad dne až s ročním zpožděním jako vládní předloha. Protože do té doby probíhala elektrizace úspěšně

¹⁰⁴ *Majitelé soukromých elektráren se organizují*. Lidové listy, roč. 11, č. 300, 31. 12. 1932

¹⁰⁵ Zákon č. 139 ze dne 1. července 1926 o *finanční podpoře elektrizace venkova*.

hlavně ve městech a venkovských průmyslových střediscích, je zákon určen chudým nebo neprůmyslovým nebo výlučně zemědělským, hospodářsky slabším krajům. Zde je totiž nízká rentabilita elektrizačních investic, kvůli nedostatku konzumu a slabé kupní síle, nákladnosti staveb. Stát má po dobu 5 let přispívat částkou 10 mil Kč ročně obcím nebo el. družstvům na stavební výdaje spojené s elektrifikací, a to ve výši až 50 %.

Ve sněmovní debatě vystoupili vedle zpravodajů rozpočtového výboru Josefa Černého a dopravně-technického výboru Jana Černého (oba agráři) také například sociální demokraté Kříž a Jaša. Projevy obou zpravodajů sklidily potlesk, obě jejich řeči zákon jednoznačně podpořily, neboť se nejedná pouze o rozvoj elektrizace samotné, ale také o povznesení hospodářského života zemědělců, živnostníků a malého průmyslu na venkově, a v neposlední řadě také o zlepšení životní úrovně chudšího obyvatelstva. Poslanec Kříž kritizoval pověření ministerstva zemědělství prováděním zákona, místo vhodnějšího MVP. Zmínil se také o elektrizaci českého jihu a jeho řekách, vhodných k využití pro výrobu elektrického proudu, a ocenil dosavadní činnost zemské správy v tomto kraji.¹⁰⁶ Obsáhlé referáty z jednání výborů otiskl *Venkov*, který si povšiml, že hospodářský význam přiměl hlasovat pro vládní návrh i do té doby velmi vyhraněné opoziční strany - čs. sociální demokracii a čs. národní socialisty, ale po dlouhém čase také německý zemědělský svaz a německou stranu křesťansko-sociální.¹⁰⁷

V senátě ocenil dr. Procházka (str. lidová) příležitost hospodářsky povznést chudší kraje a snížit nezaměstnanost.¹⁰⁸ Zpravodaj národohospodářského výboru senátor Sáblik (agrárník) vyzdvihl potřebu levné energie, která by zintenzivnila a zlevnila zemědělskou výrobu. V otázce kompetencí podotkl, že například ve Francii podléhá výroba a rozvod proudu MVP, zatímco užívání, spotřeba ministerstvu zemědělství.¹⁰⁹ Senát schválil zákon beze změn v obou čteních.¹¹⁰

V prvním roce platnosti jsme narazili (při hledání jiného předpisu) na dvě zprávy *Venkova*, v nichž se agrárníci poslanci zabývají průběhem elektrizace venkova a musejí konstatovat, že se jí nevyhýbají obtíže. Poslanec Pelíšek upozorňoval na nutnost rychlejšího vyřizování žádostí, Jan Černý s K. Vondráškem varovali, že je již téměř celá částka 50 mil. Kč vyčerpána

¹⁰⁶ *Zakončení prací poslanecké sněmovny*. Právo lidu, roč. 35, č. 151, 26. 6. 1926
srov. *Konec*. Národní listy, roč. 66, č. 174, 26. 6. 1926

¹⁰⁷ *Národní shromáždění*. *Venkov*, roč. 21, č. 150, 26. 6. 1926

¹⁰⁸ *Senát skončil své práce*. Lidové listy, roč. 5, č. 150, 2. 7. 1926

¹⁰⁹ *Práce senátu skončena*. *Venkov*, roč. 21, č. 156, 2. 7. 1926

¹¹⁰ *Senát jde na prázdniny*. Právo lidu, roč. 35, č. 156, 2. 7. 1926
srov. *Senát*. Národní listy, roč. 66, č. 180, 2. 7. 1926

(rozuměj přislíbena žadatelům retrospektivně z r. 1926 a nově z první poloviny roku 1927).¹¹¹ Problémy s vyřizováním žádostí a vyplácením přiznaných dotací provázely projekt po celou dobu jeho trvání.

V červnu 1928 byl projednáván návrh první novely zákona,¹¹² rok a půl od jeho účinnosti. Debaty v obou komorách byly podle informací z deníků velmi bohaté. Řešily se tři hlavní problémy. Za prvé senát navrhl zvýšit finanční částku, kterou má vláda rozdělit, na 20 mil. Kč. V zemědělském výboru prosadil senátor Matzner (německá str. národní) nakonec 30 miliónů korun ročně v období 1929 - 1931. Nad tímto bodem panovala shoda. Poslanec Křemen (agrárník) odůvodnil potřebu většího objemu peněz, aby nebyla elektrizace tolik brzděna pomalým vyplácením dotací. Už dnes se rýsuje skluz několik let; odhaduje se, že žadatelé z roku 1928 obdrží první splátku nejdříve r. 1929, jiní až r. 1931.¹¹³ Poslanci Chlouba a Mikulíček (oba komunisté) rovněž kritizují způsob udělování subvencí pro jejich neúčelnost.¹¹⁴

Již zde musíme ovšem podotknout, že zákonem predikované prostředky musejí být teprve v budoucích státních rozpočtech vyhrazeny. Systém, snad aby se elektrizace nezdržovala, kalkuluje několik let dopředu s penězi, které v daný okamžik nemá, a ani si nemůže být jist, zda vůbec, v jakém množství a z jakého zdroje budou opatřeny.

Za druhé, zákon pozměnil kompetence při provádění elektrizace venkova. Z ministerstva zemědělství je převedl na min. veřejných prací, a to s ohledem na další zákony, které přidělují prvnímu rezortu veškerou agendu vodohospodářskou a MVP naopak celou elektrifikaci. Poslanec Kříž vyslovil jménem celé sociální demokracie jednoznačný souhlas. *Právo lidu* se při této příležitosti opřelo do agrární strany, že její členové na ministerstvu zemědělství protežují obce, elektrizační družstva a elektrotechnické společnosti, ve kterých rovněž rozhodují členové strany.¹¹⁵ Žádnou reakci *Venkova* jsme nezaznamenali.

Konečně za třetí měl být zákonem posílen vliv zemědělských rad na rozhodování o elektrizačních žádostech. Proti se rozhodně vymezili mnozí poslanci, kteří zde spatřují prostor pro protekci členů strany agrární. Horpynka (něm. str. národní) označil celý zákona za posilování agrárníků, podle Kříže (sociální demokracie) a Mikuláše (str. národně-

¹¹¹ *Elektrizace venkova*. *Venkov*, roč. 22, č. 112, 12. 5. 1927
a *Elektrizace venkova v r. 1926*. *Venkov*, roč. 22, č. 119, 20. 5. 1927

¹¹² Zák. č. 112 ze dne 28. června 1928, kterým se mění některá ustanovení zákona ze dne 1. 7. 1926 o finanční podpoře elektrizace venkova.

¹¹³ *Z Národního shromáždění*. *Venkov*, roč. 23, č. 151, 27. 6. 1928

¹¹⁴ *Poslanecká sněmovna*. *Právo lidu*, roč. 37, č. 151, 24. 6. 1928

¹¹⁵ *Elektrizace venkova*. *Právo lidu*, roč. 37, č. 144, 19. 6. 1928

socialistická) je vměšování zemědělských rad nedemokratické a nepřijatelné.¹¹⁶ *Venkov* to považuje za předpojatost socialistů vůči radám a upozorňuje, že se jejich rozhodnutí opírají o úřední zjištění údajů žadatele a tudíž nemůže docházet k protekci.¹¹⁷

Po více než tříhodinové debatě, za účasti tří zpravodajů a dalších osmi řečníků bylo jednání o zákonu skončeno.¹¹⁸ Se schválením zákona byly přijaty i rezoluce vyzývající vládu k zařazení 30milionové částky do rozpočtu a k provedení přísné kontroly hospodářství elektrárenských svazů, která povede k jednotným sazbám cen za osvětlení a motory v průmyslu a živnostech. Dále bylo ministerstvu zemědělství přikázáno urychlené zhotovení volebního práva do zemědělských rad. Nakonec byla stanovena povinnost zemědělských rad konzultovat žádosti o podporu s obchodními a živnostenskými komorami (tj. hlavně s Centrokooperativem a Ústřední jednotou hospodářských družstev).¹¹⁹

Protože v průběhu března 1929 byly na pořadu jednání parlamentu tři elektrizační předlohy, vyskytují se zprávy o druhé novele zákona o elektrizaci venkova¹²⁰ i v první polovině měsíce. Tak jsme mohli sledovat proces schvalování v časovém rozpětí o něco větším. (Dalšími dvěma předlohami byly osnovy o elektrizačním fondu a jihočeské elektrizační půjčce.)

Rozpočtový a zemědělský výbor se pozměňovacím návrhem zabývaly na svých poradách 7. března. Do poloviny měsíce ho projednala sněmovna a senát jej schválil o týden později. Předloha nově stanovila roční částku na 35 mil. Kč, stanovila platnost opatření na léta 1929 - 1933 (o dva roky více) a nakonec převedla položku ve státním rozpočtu do řádných výdajů.¹²¹

Někteří poslanci si uvědomovali problém pomalého vyplácení dotací a stále přibývajících žádostí. Poslanec Adámek (strana lidová) upozornil, že peníze pro r. 1929 jsou již téměř všechny vázány ke schváleným žádostem. Navrhoval proto, aby se rozpočtový přebytek 15,5 mil. Kč z r. 1928 a dalších 9 mil. z rozpočtových úspor věnovalo na elektrizaci venkova.¹²² Bylo jasné, že ze 175 miliónů korun bude po jejich uvolnění 25 mil. Kč použito na splacení dlužných podpor. Dalších 25 mil. odhaduje *Venkov* jako podporu stavby primárních přípojek. Dle jeho propočtu k rozdělení tak zbývá částka postačující asi na 3000 žádostí. Dosavadní subvence umožnily elektrifikaci asi 1200 obcí z celkových 5728, které byly připojeny k síti

¹¹⁶ *Poslanecká sněmovna*. Právo lidu, roč. 37, č. 151, 24. 6. 1928

¹¹⁷ *Z Národního shromáždění*. *Venkov*, roč. 23, č. 151, 27. 6. 1928

¹¹⁸ *Poslanecká sněmovna*. Národní listy, roč. 68, č. 177, 27. 6. 1928

¹¹⁹ *Z Národního shromáždění*. *Venkov*, roč. 23, č. 153, 29. 6. 1928

¹²⁰ Zákon č. 46 ze dne 22. března 1929, kterým se mění některá ustanovení zákona ze dne 1. 7. 1926 o finanční podpoře elektrizace venkova ve znění zákona ze dne 28. 6. 1928 č. 112 Sb. z. a n.

¹²¹ *Elektrizace venkova*. Lidové listy, roč. 8, č. 53, 8. 3. 1929

¹²² *Sněmovna uzavírá zimní období*. Lidové listy, roč. 8, č. 61, 13. 3. 1929

po r. 1918. Hlubší smysl příspěvků spočívá v tom, že podporuje stavební ruch a domácí firmy a brzdí odliv lidí z venkova do měst.¹²³

Sociálně demokratičtí poslanci jsou ale přesvědčeni o opaku, peníze prý proudí do zahraničních elektrotechnických firem, protože domácí průmysl není schopen pokrýt poptávku. Také se prý nerozdělují finance spravedlivě, neboť není přihlíženo, zda v žádající obci není velký sedlák nebo velkostatek, tudíž se nedostává na chudé horské oblasti.¹²⁴ Nakonec i tato strana zákon podpořila jak ve sněmovně, tak v senátu a zákon byl schválen.

Se schválením byly přijaty dvě rezoluce. Vláda má jako výchozí datum pro vyřizování žádostí o finanční podporu na základě zákona č. 139/1926 Sb. z. a n. považovat 1. leden 1924, v souladu s dřívějším postupem ministerstva zemědělství. Ministerstvo financí bylo vyzváno, ať poskytuje obcím poplatkové úlevy u půjček na elektrizaci, zejména pokud nová elektrická síť nezůstane jejich majetkem.¹²⁵

Do třetice a naposledy znovelizoval parlament původní zákon o elektrizaci venkova v květnu 1932, tentokrát i s podstatně delší platností do konce r. 1940 a s odloženou účinností na r. 1934, poněkud nezvykle.¹²⁶ Tehdejší stav nebyl příliš povzbuzující, ministerstva musela pozastavit rozhodování o nových žádostech, protože už během roku 1930 byly vyčerpány všechny prostředky i na zbývající tři roky. Na vyřízení tak čeká asi 1800 požadavků a odhadem 1700 jich ještě přibude, dohromady tedy polovina dosud neelektrifikovaných obcí.¹²⁷

Při schvalování tohoto zákona, zdá se, panovala neobvyklá shoda, přestože se opět jednalo o velkém vydání státních peněz. Roční částka pro následující sedmileté období činila 25 mil. Kč, sice byla nižší než předchozí, ale v období hospodářské krize odvážně vysoká. Poslanci považovali státní příspěvky za prospěšné více než jindy, protože si od nich slibovali snížení nezaměstnanosti, oživení stavebního ruchu, rozprouzení oběhu peněz. Velkorysé odhady hovořily o vyvolaných investicích za 300 mil. Kč ročně, střízlivější 300 mil. s poklesem na 200 mil. korun.¹²⁸

¹²³ *Parlament jedná o zvýšení podpory elektrizace venkova.* Venkov, roč. 24, č. 62, 13. 3. 1929

¹²⁴ *Jak prováděti elektrizaci venkova?* Právo lidu, roč. 38, č. 62, 13. 3. 1929

¹²⁵ VONDRÁŠEK, Karel. *Soustavná elektrizace ...*, str. 630

¹²⁶ Zákon č. 72 ze dne 19. května 1932, kterým se mění ustanovení § 1 zák. ze dne 1. 7. 1926, č. 139 Sb. z. a n., o finanční podpoře elektrizace venkova, ve znění zák. ze dne 22. 3. 1929, č. 46 Sb. z. a n.

¹²⁷ *Státní podpora na elektrizaci venkova.* Lidové listy, roč. 11, č. 105, 5. 5. 1932

¹²⁸ *Politický přehled.* Právo lidu, roč. 41, č. 114, 13. 5. 1932

srov. *Z výborů senátu.* Venkov, roč. 27, č. 114, 13. 5. 1932

srov. *Novela zákona o finanční podpoře elektrizace venkova.* Národní listy, roč. 72, č. 138, 19. 5. 1932

Podle senátora Bergmana (národní demokracie) je potřeba kromě finančních otázek řešit i technické a organizační, které by vedly k oživení ekonomiky. Například je potřeba snažit se, aby elektrárny snížily výrobní náklady, aby místo el. svazů instalovaly rozvody živnostníci. Dokonce by zašel tak daleko, že by místo příspěvků v nezaměstnanosti (asi 500 mil. Kč) investoval tyto právě do elektrifikace, kde mají potenciál návratnosti.¹²⁹ Senátor Kříž (sociální demokracie) by také uvítal lepší centralizovanou organizaci, například roztříštěnost v jižních Čechách považuje za neudržitelnou.¹³⁰ Senátor Foit (agrárník) také předpokládá návratnost investic do soustavné elektrizace a podpořil by i mnohem vyšší roční výdaj na tyto účely.¹³¹ Zákon bez problémů prošel senátem a byl schválen.

3.6 Zákon o elektrisačním fondu

Postupem elektrifikace republiky došly odborné kruhy k názoru, že je pro zdokonalení rozvodné sítě nutné propojit fungující velkoelektrárny. Protože jsou od sebe velmi vzdálené, musí mezi nimi vzniknout nové elektrické vedení velmi vysokého napětí (60 - 100 kV), které ovšem vyžaduje enormní náklad. Stavbu mají na starosti všeužitečné elektrárenské společnosti, jimž velkoelektrárny patří. Odhadovaná potřeba na ideální páteřní síť (vč. napojení ještě nehotových elektráren) činí 700 mil. Kč (někdy i 900 mil. Kč). Úkolem elektrizačního fondu má být zajištění finančních prostředků do výše 200 mil. Kč (nikoli v jeden okamžik) formou půjček u velkých peněžních ústavů, jeho ručitelem bude stát. Takto získané peníze bude fond dále půjčovat po menších částkách el. podnikům na realizaci jednotlivých úseků vedení velmi vysokého napětí. Tyto malé půjčky se budou řídit předem danými neměnnými pravidly: asi 4% úrok a splatnost do 15 let. Protože komerční úrokování bude mezi 5 a 6 %, vznikne fondu ztráta, kterou uhradí stát.

Proti zřízení fondu se razantně postavili opoziční sociální demokraté. Za hlavní důvod návrhu totiž považují snahu vládní koalice získat politický kredit v předvolebním čase. Navíc podle nich je předloha špatně připravená a důvodová zpráva neobsahuje potřebné informace, jiné jsou prý zase nepravdivé.¹³² Poslanec Kříž uvedl, že jeho strana je proti fondovému hospodářství, protože uniká veřejné kontrole a zkresluje obraz státního hospodářství (tím, že není v rozpočtu). Ve finančních otázkách kritizuje rozdíl odhadů celkových nákladů na vedení ze strany MVP (900 mil. Kč) a v důvodové zprávě (700 mil. Kč). A pozastavuje se nad tím,

¹²⁹ *Novela zákona o finanční podpoře elektrizace venkova*. Národní listy, roč. 72, č. 138, 19. 5. 1932

¹³⁰ *Senát*. Právo lidu, roč. 41, č. 118, 19. 5. 1932

¹³¹ *Senát*. Venkov, roč. 27, č. 118, 19. 5. 1932

¹³² *Ze sněmovních výborů*. Právo lidu, roč. 38, č. 58, 8. 3. 1929

proč se vydává takové množství peněz na nový projekt a nepodpoří se jimi elektrizace venkova.¹³³

Z článků *Práva lidu* se zdá, že opozice buď nepochopila princip fondového hospodářství, nebo se také snaží získat body před volbami nepřesným informováním. Ostatní deníky celkem nezaújatě otiskují zprávy z výborů a projevy svých poslanců, které se zdají být věrohodnější. Kontrolu fondu bude zajišťovat ministerstvo financí a zvláštní výbor při Státní elektrárenské radě. Odhady celkových nákladů jsou sice dva, ale to fond nijak neovlivní, protože je stanovena částka, kterou si má půjčit. Porovnávat fond s příspěvkem na elektrizaci jako shodný výdaj státních peněz také nelze, protože náklady na provoz fondu budou minimální. I kdyby měl stát zaplatit onen rozdíl ročního úroku z celé sumy, znamenalo by to pouze 3 - 4 mil. korun.¹³⁴ Také poslední výtku *Práva lidu*, že s Ústřední sociální pojišťovnou jako hlavním věřitelem nikdo nejednal, je snadné vyvrátit - článkem v *Lidových listech*.¹³⁵

Pokud bychom se měli pokusit zhodnotit způsob, jakým vybrané tituly informovaly své čtenáře o podpoře soustavné elektrizace, můžeme konstatovat, že vyváženě. Všechny deníky se vyjádřily téměř ke každému projednávání zmiňovaných zákonů, občas byly tyto zprávy velmi stručné, v jiné době obsáhlé a podrobné. Ve výjimečných případech vyjádření jednoho z časopisů chybělo, otázkou je, zda skutečně vůbec žádný komentář neotiskl nebo se jej pouze nepodařilo při vyhledávání zachytit.

Jednoznačně můžeme říci, že deníky neinformovaly o vládních nařízeních v době jejich schvalování. Sice se jedná v porovnání s množstvím dvaceti zákonů pouze o zlomek dokumentů, ale s celkem zajímavým obsahem. Dalším poznatkem je jednoznačné zaměření pouze na projevy straníků. Řeč poslance nebo senátora z jiné strany otiskovaly listy velmi zřídka, i kdyby se jednalo o koaličního partnera. V době, kdy byly národní demokraté a sociální demokraté v opozici, daly jejich tiskové orgány prostor i kritickým hlasům z jiných opozičních stran, včetně německých (nebo jejich výstup alespoň zmínily).

Rétorika textů nebyla vždy neutrální, koneckonců mluvíme zde o ústředních orgánech (listech) parlamentních stran. Nicméně nemůžeme tvrdit, že by se na stránkách odehrávaly tvrdé slovní přestřelky. V žádném časovém úseku jsme nezjistili jakoukoli výměnu názorů jednoho listu nad článkem listu druhého. V některých člancích byla poznat ironie nebo kritika

¹³³ *Jak prováděti elektrisaci venkova?* Právo lidu, roč. 38, č. 62, 13. 3. 1929

¹³⁴ *Sněmovna uzavírá zimní období.* Lidové listy, roč. 8, č. 61, 13. 3. 1929

srov. *Poslanecká sněmovna.* Národní listy, roč. 69, č. 72, 13. 3. 1929

srov. *Parlament jedná o zvýšení podpory elektrisace venkova.* Venkov, roč. 24, č. 62, 13. 3. 1929

¹³⁵ *Kolem elektrisačního fondu.* Lidové listy, roč. 8, č. 51, 1. 3. 1929

založená spíše na stranické rivalitě než na věcném základě. V tomto ohledu vynikal deník *Právo lidu*, o čemž jsme se mohli nejlépe přesvědčit v kapitole o elektrizačním fondu.

4 Obraz elektrifikace táborského okresu v jihočeských týdenících

4.1 Táborsko

Sledovaný region Táborsko jsme si definovali jako území politického okresu Tábor, pod který spadaly tři dílčí soudní okresy Mladá Vožice, Soběslav a Tábor. K takovému pojetí jsme dospěli z důvodu, že jmenované samosprávné celky byly v r. 1928 sjednoceny pod jediný okresní úřad v Táboře. V největším táborském okrese bylo zařazeno 112 katastrálních obcí a osad, k nejmenšímu okresu soběslavskému přináleželo 53 obcí a osad a celkem 104 obcí a osad k mladovožickému.¹³⁶ Okresní správní komise sídlily ve městech Mladá Vožice, Soběslav a Tábor (zde později okresní výbor).

Již na začátku roku 1919 zareagovaly jihočeské samosprávné celky (města a okresní správní komise) v součinnosti se Zemí Českou na potřebu účinného řešení významné národohospodářské otázky - „bezodkladné plánovité a jednotné opatření země elektrickou energií k účelům zemědělským, průmyslovým i soukromým.“¹³⁷ Na jihu Čech, chudém, hospodářsky nerozvinutém a v předválečných dobách zanedbávaném kraji, se ustavily čtyři elektrárenské svazy. Byly to Otavský na západě, Povltavský na jihu, Posázavský na východě a Lužnický na severu.

Lužnický elektrárenský svaz byl ustanoven v Táboře v březnu 1919 na schůzi zástupců 15 zakládajících okresů a měst.¹³⁸ Původní záměr předpokládal, že elektrárenské svazy budou akciovými společnostmi. Ovšem po upravení koncepce soustavné elektrizace českého jihu a po založení elektrárenské společnosti v Českých Budějovicích byl LES zapsán do obchodního rejstříku na konci r. 1919 jako společnost s ručením omezeným.¹³⁹ Změna společenské smlouvy Lužnického el. svazu souvisela s přijetím zákona o státní podpoře soustavné elektrizace.¹⁴⁰ Proto byl LES vyzván Ministerstvem veřejných prací,¹⁴¹ aby ve spolupráci s ostatními jihočeskými svazy založil akciovou společnost Jihočeské elektrárny, ve které měly mít podíl také stát a země a která by umožnila čerpat státní dotaci pro r. 1919. Tato společnost

¹³⁶ *Výsledky sčítání obyvatelstva*. Úřední list okresní správy politické a okresního školního výboru v Táboře, roč. 3, č. 7, 1. 5. 1921

srov. *Seznam obcí v politickém okresu Táborském*. Tamtéž, roč. 6, č. 14, 15. 11. 1924

srov. *Stav elektrizace v našich okresích*. Český jih, roč. 66, č. 30, 6. 8. 1938

¹³⁷ *K elektrizaci na táborsku*. Český jih, roč. 47, č. 34, 23. 8. 1919

¹³⁸ *Ustavující schůze Lužnického elektrárenského svazu*. Tábor, roč. 53, č. 11, 14. 3. 1919

¹³⁹ *Lužnický elektrárenský svaz*. Český jih, roč. 47, č. 45, 8. 11. 1919

¹⁴⁰ F. Bernard tvrdí že jihočeské svazy vznikly ještě před válkou, rovnou jako spol. s r.o. BERNARD, František. *Elektrizace českého jihu ...* str. 21

¹⁴¹ Výnos č. 10024-XVIII ze dne 10. 6. 1919

měla obstarávat výrobu elektřiny a úzce spolupracovat se svazy, jimž připadla starost o rozvod a distribuci proudu.¹⁴² Předpokládalo se, že také brzy obdrží práva všeužitečnosti.

V době zahájení soustavné elektrizace nově vzniklé republiky bylo město Tábor již patnáct let elektricky osvětlováno stejnosměrným proudem z Elektrárny místní dráhy Tábor - Bechyně o výkonu 128 kW.¹⁴³ V r. 1907 Tábor odkoupil tu část rozvodného zařízení, která rozváděla proud po městském centru. Od té doby jsou jeho obyvatelé zásobeni elektřinou z Městské elektrárny Tábor (MeT) i k dalším účelům, v roce 1910 odebíralo proud 450 uživatelů. Je důležité si uvědomit, že táborská městská elektrárna byla distribuční společností. Výrobu elektřiny zajišťovala Elektrárna místní dráhy, jež se nacházela u řeky Lužnice.¹⁴⁴

Vzhledem k rostoucímu počtu zákazníků (1850 v r. 1920), jevil se výkon drážní elektrárny nedostačující. Proto se MeT rozhodla některé krajní části města připojit ke vznikající síti Jihočeských elektráren, k čemuž došlo v říjnu 1922.¹⁴⁵ Dodávky ale nebyly bezvadné (viz níže podkapitola 1923). Ale ani městské elektrárně se nevyhnuly jisté problémy. Například v roce 1924 musela být upomínána Zemským správním výborem, aby doplatila dluh za proud z první poloviny roku a listopadu 1923 ve výši přes 600 tisíc Kč.¹⁴⁶ V rámci revizí okresního a obecního hospodářství, prováděných zemským výborem, byla v r. 1925 prověřena i MeT. V revizní zprávě se například uvádí, že elektrárna nevedla od r. 1918/1919 účetní knihy. Ty byly nahrazeny dodatečně z poznámek v notesu správce.¹⁴⁷ Zlomovým obdobím v organizaci distribuce proudu ve městě byly rok 1930, kdy uzavřela MeT novou smlouvu s JČE, které pro ni od té chvíle zajišťovaly veškerou dodávku elektřiny¹⁴⁸ pro 2900 odběratelů. V souvislosti s tím byla městská rozvodná síť sjednocena na trojfázový systém (viz dále). Na konci roku 1936 zásobovala 4000 uživatelů, kteří spotřebovali 1,4 tisíce kWh.¹⁴⁹

V Soběslavi vyráběl od r. 1910 elektrický proud soukromník Felix Špaček ve svém mlýně na řece Lužnici. Jeho systém vodní turbíny, parní turbíny a plynového motoru poskytoval celkový výkon 140 kW.¹⁵⁰ Město Soběslav s ním uzavřelo smlouvu o dodávce elektřiny.¹⁵¹

¹⁴² *K elektrizaci na Táborsku*. Český jih, roč. 47, č. 34, 23. 8. 1919

¹⁴³ Archiv NTM, kartotéka elektráren, karta Ef 244

¹⁴⁴ *30 let činnosti elektrárny města Tábora*. Náš kraj, roč. 19, č. 16, 12. 5. 1937

Tento systém můžeme považovat jako zjednodušený model celé jihočeské elektrifikace. Jedna společnost proud vyrábí a přivádí k transformátoru, druhá společnost jej rozvádí ke konzumentům a účtuje.

¹⁴⁵ *Elektrickým proudem z Mydlovar*. Tábor, roč. 56, č. 44, 27. 10. 1922

¹⁴⁶ SOKA Tábor, fond: Archiv města Tábor, kart. č. 290, R 1924, fol. 10

¹⁴⁷ SOKA Tábor, fond: Archiv města Tábor, kart. č. 290, R 1926, fol. 228

¹⁴⁸ SOKA Tábor, fond: Archiv města Tábor, kart. č. 290, R 1931, fol. 17

¹⁴⁹ *Tricet let činnosti elektrárny města Tábora*. Český jih, roč. 65, č. 17, 24. 4. 1937

¹⁵⁰ Archiv NTM, fond: Kartotéka. Samostatné elektrárny v Čechách, kartotéční listek Ef 320

¹⁵¹ Dodatek ke smlouvě. SOKA Tábor, fond: Archiv města Soběslav, kart. č. 462, R 1911, fol. 4

Později nahrazovala elektrárna F. Špačka funkci městské elektrárny (jak ji známe např. z Tábora). Starala se o údržbu sítě, správu účtů a elektroměrů. Společnost nakonec převzaly JČE do správy v r. 1937 a z elektrárny F. Špačka udělaly rezervní zdroj tak jako v Táboře.¹⁵²

Mladá Vožice zahájila elektrifikaci až po r. 1918 založením elektrárenského družstva, pro které byla vybudována malá městská elektrárna, poháněná parní lokomobilou, jejíž kolaudace proběhla v r. 1921. Síť byla napájena normalizovaným třífázovým proudem.¹⁵³ Ale už v roce 1923 dovedly do okresu a do města své primární vedení Jihočeské elektrárny. Družstevní elektrárna v Mladé Vožici proto musela požádat městskou radu, aby jí byla ponechána výhradní práva pro dodávku proudu v obci, dokud se nezaplátí proinvestovaná částka.¹⁵⁴ Zbytek okresu postupně elektrizovaly JČE běžným způsobem.

4.2 Výroba elektřiny

Jihočeské elektrárny, a.s. v Českých Budějovicích, byly založeny začátkem října 1919 za účasti zástupců elektrárenských svazů, vlády, země, těžebního podniku v Mydlovarech a soukromého kapitálu. Základní akciovou jistinou byla stanovena částka 10 mil. Kč (s možností zvýšení na 20 mil. Kč), z níž pro účast soukromého kapitálu připadají 4 miliony korun.¹⁵⁵

Jihočeské elektrárny neměly při svém vzniku k dispozici žádné zařízení pro výrobu elektřiny. Základní akciový kapitál, na který se složily veřejné i soukromé instituce, byl proto primárně určen k vybudování tepelné elektrárny na lignitovém ložisku v Mydlovarech. Toto palivo představovalo, vedle vodní síly, prakticky jediný zdroj energetické suroviny v jižních Čechách, kterou nebylo potřeba dovážet.¹⁵⁶ Vzhledem k technickému zvládnutí přenosu elektrického proudu, hospodářské síle země, kraje i jednotlivých venkovských obcí nebylo možné dopravovat proud například z velkých důlních elektráren. Bylo nutné postavit takovou elektrárnu, která dokáže brzy zásobovat chudé jižní Čechy levnou elektřinou.

¹⁵² *Okresní výbor. Český jih*, roč. 65, č. 32, 7. 8. 1937

¹⁵³ SOKA Tábor, fond: Archiv města Mladá Vožice, kart. č. 94, fol. 128 a fol. 137

¹⁵⁴ Tamtéž, kart. č. 94, fol. 184

¹⁵⁵ *Zřízení společnosti Jihočeské elektrárny*. Tábor, roč. 53, č. 40, 3. 10. 1919

¹⁵⁶ BERNARD, František. *Elektrifikace českého jihu. Informační příspěvek ku elektrifikaci českého jihu*, Tábor: Petr Frank, 192, str. 29

Přestože byl potenciál jihočeských řek odhadován na desítky tisíc koňských sil,¹⁵⁷ jejich využití vyžadovalo mnoho času a peněz na vybudování vodního díla. Kromě toho nemůže hydrocentrála zaručit stabilní výkon v celoročním horizontu, ani nemůže pružně reagovat na výkyvy okamžité spotřeby. Zato stavba a provoz kalorické elektrárny přímo na ložisku paliva probíhá rychleji a její technologie splňuje výše zmíněné potřeby. Také otázka rozšíření a navýšení výkonu je snadněji řešitelná v případě parní elektrárny, kdy stačí přistavět další zařízení. S tímto se počítalo i v Mydlovarech.

První dodávky JČE do sítě zajistila provizorní elektrárna o mnohem nižším výkonu, než jaký byl pro definitivní stav zamýšlen. Bylo tomu tak ze dvou důvodů: aby se uspíšila výroba elektřiny a aby se experimentálně vyzkoušel ideální způsob spalování a výroby páry. Lignit se totiž vyznačuje velkým obsahem vody. V úvahu přicházely možnosti palivo nijak neupravovat a přímo jej spalovat, nebo lignit vysušit (částečně nebo úplně) a poté pálit, nebo ze suroviny vyrobit plyn a teprve jeho spalováním ohřívat páru.¹⁵⁸

Ložisko, rozprostírající se severozápadně od Českých Budějovic mezi obcemi Mydlovary, Nákří, Netolice a Zliv, nabízelo vedle snadného povrchového dobývání lignitu také zdroj kvalitní cihlářské hlíny, písků a jílu. K elektrárně byla proto přidružena ještě cihelna,¹⁵⁹ která brzy dodávala cihly na stavbu elektrárenských budov, následně i na trh.

Systémy pro spalování tuhých paliv procházely neustálým vývojem. Při zahájení provozu se použily generátory na zplynování lignitu, později se zkoušelo spalování na roštích, kdy není palivo předem zcela vysušeno.¹⁶⁰ Definitivní kotle pro výrobu páry používaly k tomuto účelu topeniště na uhelnou moučku. Suchý rozemletý lignit byl proudem vzduchu vháněn do spalovacího prostoru pod kotlem. Tento systém uspokojivě fungoval i v r. 1929, kdy se již uvažovalo o dalším rozšíření mydlovarské elektrárny. Pro nové zařízení byl uvažován opět roštový způsob spalování, vzhledem k možnosti použití modernějších ohnišť. Nová sestava byla vhodnější pro dlouhodobý nepřetržitý provoz, zatímco práškový systém byl uzpůsoben k okamžitému vyrovnání zvýšeného odběru.¹⁶¹

Po prohlášení všeužitečnosti najímaly JČE ve jménu soustavné elektrizace pro dodávky proudu další, vodní elektrárny soukromé nebo zemské. Do sítě se postupně připojily hydrocentrály na Vltavě u Letoštic (dnes zatopeno nádrží Orlický), na Želivce u Sedlice, pod

¹⁵⁷ *K elektrizaci na Táborsku*. Český jih, roč. 47, č. 34, 23. 8. 1919

¹⁵⁸ *O Jihočeských elektrárnách*. Český jih, roč. 57, č. 47, 23. 11. 1929

¹⁵⁹ *Špatné státní hospodářství a elektrárna v Mydlovarech*. Český jih, roč. 50, č. 51, 23. 12. 1922

¹⁶⁰ *Elektrizace jižních Čech*. Tábor, roč. 54, č. 40, 8. 10. 1920

¹⁶¹ *O Jihočeských elektrárnách*. Český jih, roč. 57, č. 47, 23. 11. 1929

rybníkem Rožmberk, na řece Černé (čili Švarcově) u Kaplice a vlastní hydroelektrárna JČE na Vltavě v Českých Budějovicích. Vedle toho zřizovaly i nové dieselové agregáty, jakožto rezervní zařízení v době konzumní špičky, ve Strakonících, Táboře a Německém Brodě.¹⁶²

4.3 Rozvod proudu

Kromě výroby dostaly JČE na starost vyprojektování, vybudování a údržbu sítě elektrického vedení. Pro přepravu na velké vzdálenosti bylo vhodnější používat proud o vysokém napětí 22 kV. Generátory v elektrárnách vyráběly většinou proud o napětí 6 kV, které tedy muselo být transformováno. Elektřina se poté rozváděla tzv. primárními linkami, které nejprve propojovaly jednotlivé elektrárny (přes velká města) tak, aby nebyly větve elektrické sítě napojeny pouze na jednu, a také tak, aby se samostatná elektrárna nepřetěžovala. Primární vedení končilo nebo odbočovalo do transformátorů, kde se napětí opět snížilo, tentokrát až na hodnotu 380/220 V. Takto upravený proud byl již způsobilý k používání v domácnostech, zemědělství, živnostech. Od transformační stanice až k elektroměru přenášelo proud sekundární vedení, jež se lišilo hlavně slabšími parametry (oproti primárnímu), tedy bylo levnější, ale síť zase hustší. Od elektroměru k zásuvce (žárovce) rozváděla elektřinu domovní instalace.

Primární i sekundární venkovní vedení je navrhováno tak, aby ideální cestou (nejkratší, nejlevnější) dorazilo do zvoleného místa a zároveň cestou obsloužilo co nejvíce zákazníků. Primární síť tvoří hlavní páteřní linky, které se mohou větvit, a z nich odbočují primární přípojky, tedy kratší části končící v transformátoru, o sníženém napětí 5 kV. V sekundární síti jsou rovněž takové úseky, jež se nazývají domovní přípojky a končí v elektrických hodinách.

Způsob získávání nákladů na stavbu takové sítě je poněkud složitý. Jak již bylo řečeno, primární linky staví svým nákladem JČE, ty ale na ně nemají dost peněz, proto jim finance zajišťují svazy nákupem akcií v takové výši, která odpovídá délce vedení na jejich území. Svazům poskytnou peníze členské okresy, které za tím účelem sjednají půjčky. Třetinu obnosu vybere svaz zvýšením kmenového vkladu všem okresům (úměrně původním vkladům jako bezúročnou nevypověditelnou půjčku. Druhou třetinu si svaz od všech okresů půjčí se

¹⁶² VONDRÁŠEK, Karel. *Soustavná elektrisace ...*, str. 431

splatností 30 let na 5% úrok. Poslední třetinu platí pouze okresy, jejichž územím vedení prochází, a to bezúročnou nevypověditelnou půjčkou.¹⁶³

Obce mající zájem o zelektrifikování se musely včas přihlásit Jihočeským elektrárnám prostřednictvím svazu, aby bylo možné zvolit tu nejlepší trasu primární linky, eventuálně i primární přípojky. Elektrický svaz tyto přihlášky potřeboval k sestavování podrobného ročního stavebního plánu sekundárních sítí.

Sekundární síť obecní je totiž stavěna elektrárenským svazem, kterému poskytují finanční prostředky obce, příp. elektrárenská družstva. K tomuto vedení přináležejí i trafostanice, která pohltí velkou část nákladu. Obec se kvůli stavbě musí většinou zadlužit, navíc nezůstává zařízení v jejím vlastnictví, ale přechází do majetku svazu, který dále zajišťuje jeho údržbu a opravy.¹⁶⁴ Návratnost obecních investic závisí na nepřilíš spolehlivém vyplácení dividend z podílů v LES (potažmo z akcií JČE),¹⁶⁵ nebo na podobně nejistém zvýšení hospodářské síly obyvatel, a tedy i větších příjmech do obecní pokladny. Spíše však byly splátky půjček pokrývány zvýšenými obecními přírážkami.¹⁶⁶

Alternativu komunální cestě představovala tzv. elektrizace za hotové, tedy družstevní. Předpokládaný náklad se rozpočítával mezi předběžné zájemce podle množství obdělávané půdy, počtu místností apod., čímž se stanovil základní členský příspěvek. Ten byl při vstupu do družstva vybírán hotově. Takto v dostatečné výši shromážděné peníze byly následně najednou odevzdány svazu, za což v něm družstvo obdrželo patřičný podíl. Elektrárenská družstva plnila i další funkce, radila při zadávání domovních instalací, při uzavírání smluv, nakupovala společné elektromotory a zemědělské stroje, které následně zapůjčovala členům za určitý poplatek. Výtěžek z pronájmů plynul vždy do společných fondů a nesměl být rozdělován mezi členy.¹⁶⁷

Přestože byl družstevní způsob považován odborníky na elektrizaci (JUDr. Černý, JUDr. Vondrášek, ing. Černý) za výhodnější pro zřizování sekundárního vedení, prosadil se při elektrizaci venkova prakticky jen v oblasti české, ale ani tam nepřevažoval. Vyjdeme-li ze

¹⁶³ BERNARD, František. *Elektrizace českého jihu. Informační příspěvek ku elektrizaci českého jihu*, Tábor: Petr Frank, 1921 str. 43-45,

svov. *K otázce elektrizace českého jihu*. *Náš kraj*, roč. 4 č. 25, 15. 6. 1922

¹⁶⁴ VONDRÁŠEK, Karel. *Družstevnictví v soustavné elektrizaci*. Praha, Karel Vondrášek, 1938, str. 9 - 10

¹⁶⁵ V r. 1938 požadovalo město Soběslav po Lužnickém svazu, aby zaplatil alespoň úrok z půjčky, kterou sjednalo kvůli složení kmenového podílu. Z toho měly být vypláceny dividendy, postačující na úročení. SOKA Tábor, fond: Archiv města Soběslav, Elektrifikace, Luž. el. svaz, folio 56

¹⁶⁶ *Jak opatřiti úhradu na elektrizaci ve venkovských obcích*. *Náš kraj*, roč. 12, č. 20, 15. 5. 1930

¹⁶⁷ *Osvobození elektrárenských družstev od zvláštní daně výdělkové a hospodaření s družstevními stroji*. *Náš kraj*, roč. 12, č. 17, 24. 4. 1930, VONDRÁŠEK, Karel. *Soustavná elektrizace ...* str. 658

statistiky povolených subvencí za r. 1926 - 1936, podílela se na nich družstva (v poměru k obcím) 43 % v Čechách, necelými dvěma procenty na Moravě, 0,5 % na Slovensku a na Podkarpatské Rusi vůbec.¹⁶⁸

4.4 Obraz elektrizace

Pro nastínění, o čem byli na stránkách místních týdeníků jihočeští obyvatelé informováni v souvislosti s elektrifikací, jsme zvolili tři ročníky z období, ve kterém vycházely všechny čtyři regionální verze stranických ústředních listů. Řídili jsme se přitom publikační činností *Táborska*, které se prodávalo od r. 1923 do poloviny r. 1932 (s výjimkou roku 1926). Zaměříme se na jeho první ročník, kdy již Mydlovarská elektrárna dodávala elektřinu do okresu. Dále prozkoumáme rok 1927 (roč. IV *Táborska*, po jednoleté odmlce), v němž se mj. píše o jihočeské elektrizační půjčce a je prvním rokem podpory elektrizace venkova. Do třetice projdeme rok 1930, ve kterém se jednalo o budoucnosti táborské městské elektrárny. Kapitulu uzavřeme rokem 1938, posledním ze sledovaného období.

4.4.1 Rok 1923

Na konci r. 1922 se řešilo přivedení elektřiny z mydlovarské elektrárny do Tábora (konec října), Jistebnice a Chýnova (8.-9. listopad),¹⁶⁹ nedlouhou poté také poruchy v dodávce proudu, dále stavební plán LES nebo článek o neekonomičnosti všeužitečné elektrárny s cihelnou.¹⁷⁰ Počátek roku 1923 se nesl v podobném duchu. Nejprve se *Český jih a Tábor* věnovaly problému místních elektrotechniků. Ti si stěžovali na praktiky elektrárenských svazů, které provedení elektroinstalace svévolně zadávají svým nedostatečně vyučeným montérům, případně zakazují oslovit odborníka. Svaz el. živnostníků požaduje zadávání prací veřejným konkurzem tak, jak se děje u německých el. svazů, a větší dohled nad chováním těch jihočeských. Rovněž jsou zákazníci vyzýváni, aby si sami vybrali dodavatele ideálně mezi místními firmami. Ty totiž také dokážou provést kompletní zakázku, v případě opravy či úpravy jsou ihned po ruce a konečně nechtějí provádět pouze dodatečné úpravy díla

¹⁶⁸ VONDRÁŠEK, Karel. *Družstevnictví v soustavné elektrisaci* ... str. 12

¹⁶⁹ *Elektrickým proudem z Mydlovar*. Tábor, roč. 64, č. 44, 27. 10. 1922

Elektrisace. Tábor, roč. 64, č. , 12. 5. 1930

¹⁷⁰ *Špatné státní hospodářství a elektrárna v Mydlovarech*. Český jih, roč. 50, č. 51, 23. 12. 1922

K osvětlování ve villové čtvrti. Tábor, roč. 56, č. 51, 15. 12. 1922

přespolních společností.¹⁷¹ Stejnou stížnost zveřejnil živnostenský svaz také v červnu tohoto roku.¹⁷²

Vilová čtvrť tábořská se v roce 1923 stejně jako koncem předchozí roku potýkala s výpadky nově zavedeného střídavého proudu. Stížnosti jejích obyvatel postoupila městská rada v Táboře správě mydlovarské elektrárny s ostrým protestem.¹⁷³ Problém nebyl vyřešen ani o několik měsíců později - v průběhu týdnů docházelo k velmi častým výpadkům ve večerních hodinách, kdy navíc už nebývá v elektrárně žádná obsluha.¹⁷⁴ Ani v Mladé Vožici, připojené k síti v květnu r. 1923 (půl roku po Táboře), nebyly dodávky proudu stálé.¹⁷⁵

V Pelhřimově rovněž očekávali připojení k vedení JČE, ale museli zde řešit zajímavý spor dvou skupin konzumentů. Zájemci o levnější elektřinu ke svícení jednoznačně kvitovali možnost užívat střídavý proud, zato živnostníci, majitelé motorů na stejnosměrný proud, se změně bránili, aby nemuseli svá zařízení draze vyměňovat. K ukončení výroby v městské elektrárně skutečně došlo, nové transformátory městu uhradí okres (stejně i jiným obcím). Živnostníkům nabídl Pelhřimov úvěr s výhodnými splátkami, aby si mohli vyměnit své motory.¹⁷⁶ I zde byla napjatě očekávána stabilita dodávek.

Kromě stížností na výpadky proudu přinášely týdeníky také pozitivní zprávy. Některé okresní správní komise se usnesly přijmout návrh LES, aby obcím přispívaly na jejich elektrifikaci tím, že zaplatí náklady na pořízení trafostanice. Tato položka je odhadována na 45 000 Kč, zatímco zbytek sekundární sítě na 25 tisíc Kč. Opatření se týká okresu tábořského, soběslavského a dalších.¹⁷⁷ Dalo by se říci, že se jedná o první akci na podporu elektrizace venkova.

Jako dobrá zpráva se tehdy mohla jevit i informace o dění v poslanecké sněmovně. Tam se totiž sešla porada koaličních partnerů, aby jednali o memorandu jihočeských elektrárenských

¹⁷¹ *Elektrotechnikové na obranu svých živností*. Český jih, roč. 51, č. 2, 13. 1. 1923;

Živnostenský věstník. Elektrisace. Tábor, roč. 57, č. 3, 19. 1. 1923

¹⁷² *Opět elektrika*. Tábor, roč. 57, č. 25, 22. 6. 1923

¹⁷³ *Mydlovarská elektrika*. Tábor, roč. 57, č. 4, 26. 1. 1923

Střídavý proud ve villové čtvrti. Tábor, roč. 57, č. 3, 19. 1. 1923

Z městské rady v Táboře. Tábor, roč. 57, č. 5, 2. 2. 1923

¹⁷⁴ *Villová čtvrť*. Tábor, roč. 57, č. 21, 25. 5. 1923

Obyvatelé se vyrovnávali se situací také humorem, autor tento článek zakončil zvoláním „Nesvíťící všech čtvrtí, spojte se!“, v č. 5 a č. 52 se objevují dvě básně.

¹⁷⁵ *Elektrický proud*. Tábor, roč. 57, č. 22, 1. 6. 1923

¹⁷⁶ *Elektrisace našeho okresu*. Tábořsko, roč. 1, č. 9, 29. 3. 1923

srov. *Městská elektrárna v Pelhřimově*. Tábořsko, roč. 1, č. 21, 21. 5. 1923

srov. *K elektrisaci českého jihu*. Tábor, roč. 57, č. 26, 29. 6. 1923

¹⁷⁷ *Okresní správní komise v Soběslavi*. Tábor, roč. 57, č. 10, 9. 3. 1923

srov. *Okresní správní komise*. Náš kraj, roč. 5, č. 16, 19. 4. 1923

srov. *Elektrisace na Tábořsku*. Český jih, roč. 51, č. 30, 28. 7. 1923

svazů.¹⁷⁸ V něm svazy po vládě požadovaly práva všeužitečnosti, jaká mají JČE, protože při neustálém navyšování kmenových vkladů platí nemalé poplatky.¹⁷⁹ Dále žádají od státu půjčku

1 mil. Kč dva roky po sobě, bezúročně na 15 let, aby mohly konat povinnosti vůči okresům, i když JČE nevyplácejí dividendy. Okresům náleží z jejich příspěvků na elektrické vedení úrok, jež ale nemají svazy z čeho vyplácet. Pro venkov požadovaly státní garance elektrizačních půjček nezámožných okresů. To je princip, který byl o mnoho let později navrhován jako lepší způsob podpory soustavné elektrizace venkova a který byl použit u slovenských všeužitečných podniků. A konečně svazy navrhovaly, aby stát poskytl venkovským obcím na 15 let bezúročnou půjčku ve výši 1/3 stavebních nákladů na elektrifikaci v letech 1923 a 1924. Poslední bod je úplně shodný s organizačním řádem pro financování stavby vedení, podle kterého platí obce el. svazům právě jednu třetinu výloh formou takovéto půjčky. Ve výsledku by měla státní bezúročná půjčka nahradit běžný bankovní úvěr, který obce jistě uzavřely. Na konci porady bylo vládě o požadavky urychleně splnit.

Leč marně. Ani v následujícím roce jsme nezaznamenali zprávu o tom, že by vláda přikročila alespoň k některému z požadavků. Dokonce po schůzi předsedů okresních správních komisí v srpnu 1924 byly zaslány návrhy obdobného znění.¹⁸⁰

Nejčastějším obsahem zpráv o elektrifikaci na stránkách jihočeských časopisů byly pochopitelně informace o jejím postupu, dokončených úkolech, budoucích plánech apod. Tyto údaje bylo možné nejspíše získat na valných hromadách LES nebo JČE. Běžná jsou také oznámení, kdy a kde se konají pochozí komise v trase plánovaného vedení. Nemá cenu zde vypisovat všechny obce připojené, čekající na připojení nebo budující svoji síť. Ale zmínit některé údaje můžeme. Z trojice okresních měst, která nás zajímají více, byl už k síti připojen Tábor s Mladou Vožicí (a také Bechyně a Milevsko). Do Soběslavi mělo vedení dorazit přibližně během dvanácti měsíců. Do poloviny roku 1923 dostavěl LES ve své oblasti primární linky do celkové délky 111 km.¹⁸¹

¹⁷⁸ *Elektrizace českého jihu*. Náš kraj, roč. 5, č. 27, 5. 7. 1923

¹⁷⁹ JČE, a.s. v Českých Budějovicích, byly prohlášeny za všeužitečný podnik výnosem MVP ze dne 27. 4. 1921. Tento pozbyl platnosti vydáním nového výnosu MVP ze dne 26. 8. 1924, kterým se udělují práva všeužitečnosti současně JČE a Jihočeským elektrárenským svazům, tedy pěti elektrickým podnikům najednou.

¹⁸⁰ *O životních otázkách našeho kraje*. Český jih, roč. 52, č. 35, 30. 8. 1924

¹⁸¹ *Elektrizace jihočeského venkova*. Náš kraj, roč. 5, č. 26, 28. 6. 1923
srov. *Elektrizace českého jihu*. Tábor, roč. 57, č. 26, 6. 7. 1923

4.4.2 Rok 1927

Rok předchozí uzavřela činnost okresních správních komisí v Mladé Vožici a Soběslavi. První jmenovaná rozhodla rozeslat obcím memorandum o vývoji elektrizace, jejím významu a o způsobu jejího provádění v současné době za podpory okresu a státu. Vyzvala všechny neelektrifikované obce, aby se touto otázkou zabývaly s ohledem na možné důsledky plánované reformy státní správy.¹⁸² Komise za uplynulý rok povolila šest elektrizačních podpor, na něž si vypůjčila 96 tisíc Kč. Pro sezonu 1927 bylo do rozpočtu zařazeno 100 tisíc korun na dotace obcím, které o ni požádaly a právě staví, a obcím čekajícím už jen na připojení.¹⁸³ Soběslavská okresní komise v roce 1926 vyplácela příspěvky na transformátor ve výši 40 % nákladů, naposledy čtyřem obcím (nejvyšší částka 16 tisíc Kč).¹⁸⁴

Český jih hned na začátku roku podal zprávu o elektrifikaci v minulém roce. Na území LES bylo nově postaveno 126 km primárního vedení, připojeno jedno okresní město a 45 obcí (na 43 trafostanicích). Z toho v okresu mladovožickém šest, tábořském osm a jedna v soběslavském. Státní příspěvky - subvence a hotovost - dohromady činily 1,6 mil. Kč. Celkový stav činí 125 obcí, z toho 12 okresních měst, a dva velkokonzumenti. Nárůst spotřeby činil 45 %. K dokončení zbývá ještě 9 transformoven pro 11 obcí, na další rok se hlásí 90 zájemců, z nichž asi polovina nemůže být zatím elektrifikována, protože je potřeba zvýšit rentabilitu dosud postaveného primárního vedení. Tyto obce nyní nemohou vůbec zaručit návratnost nové primární linky, která by k nim vedla.¹⁸⁵

Na stránkách tisku se neobjevovaly pouze záležitosti elektrifikačního stavebního a organizačního ruchu, ale je možné zde narazit na propagační, osvětová pojednání. V případě tohoto roku jsme měli štěstí na průjezd *kočovní elektrotechnické výstavy ESČ* a také tandem článků K. Harmacha, *Elektrické ženy I. - II.* Zatímco pozvánky na připravovanou výstavu otiskly všechny týdeníky, reportáž o ní vydal jenom *Český jih*.

Možná ale díky dobré informační kampani měla nakonec výstava nečekaný úspěch, dokonce takový, že zvolený prezentační prostor v malé tělocvičně chlapecké školy svou kapacitou nestačil. Výstavu uspořádal Elektrotechnický svaz československý, aby seznámil veřejnost s nejrůznějším elektrickým zařízením. Návštěvníky při vchodu vítala transparentní mapa s vyobrazeným současným stavem v oblasti JČE. Vystavené předměty byly rozděleny na

¹⁸² *Zprávy z Mladé Vožice*. Český jih, roč. 54, č. 49, 4. 12. 1926

¹⁸³ *Mladá Vožice*. Tábor, roč. 60, č. 48, 3. 12. 1926

¹⁸⁴ *Pro elektrisaci okresu*. Tábor, roč. 60, č. 51, 24. 12. 1926

¹⁸⁵ *Výsledek elektrisace v obvodu LES v Táboře za rok 1926*. Český jih, roč. 55, č. 3, 15. 1. 1927

domácí, zemědělské a živnostenské, například lampy, vysavače, vařiče, čerpadla, pojízdné motory, pily, brusky či kamna. Dorazily tři tisíce osob.¹⁸⁶

Pro napsání článku *Elektrické ženy* inspirovala K. Harmacha právě chystaná výstava. Rozhodl se představit možnosti využití elektřiny v domácnosti. Proud nejprve nahradil petrolej při svícení, poté různé spalovací či parní motory a nyní vytlačuje uhlí a plyn v oblasti vytápění a vaření. Velký prostor je věnován přístroji, jakési troubě s plotýnkou, nazvanému „vařenka“, jenž je ve Spojených státech prý k dostání jako „Kook-Rite“. Na vývoji levnější české verze začaly pracovat Elektrické podniky pražské.¹⁸⁷ Ve druhé části je pojednáno o praní a žehlení prádla. Na trhu se objevují první československé pračky, které jsou ovšem zatím pro jednu domácnost příliš drahé. Proto autor doporučuje zřizovat družstevní prádelny se společnými pračkami, ždímačkami, sušírny, mandly a žehličkami.¹⁸⁸

V rámci zvýšení bezpečnosti při zacházení s elektrickými přístroji se rozhodla tábořská městská elektrárna přikládat k účtům za elektrický proud *Desatero pro elektrická zařízení v bytech*. Chce tím seznámit veřejnost s příčinami nehod a omezit jimi způsobené úrazy.¹⁸⁹

Zprávu o výsledcích první jihočeské půjčky elektrizační převzaly a otiskly tři týdeníky ve stejném čísle. Jihočeské elektrárny jakožto všeužitečný podnik měly možnost pořizovat finance vydáním dlužních úpisů. K tomuto kroku přistoupily (v srpnu 1924) na základě podmínky el. svazů, že další finance na primární linky složí nákupem dluhopisů. JČE zažádaly zemskou správu o převzetí záruky a ministerstvo financí o povolení emise, současně s tím i o přiznání sirotčí jistoty, k čemuž bylo potřeba schválit patřičný zákon.¹⁹⁰ Investiční půjčka spočívala ve vydání speciálně nezaložených šestiprocentních, během 40 let slosovateľných dílčích dluhopisů v celkové jmenovité hodnotě 20 mil. Kč, se zemskou zárukou. Zákon umožňoval užít tyto dluhopisy na ukládání peněz poštovního šekového úřadu, nadací, peněz poručenčů a opatrovanců.¹⁹¹

Důvod ke spokojenosti dávalo Jihočechem nejen rychlé rozebrání všech úpisů (během 4 měsíců), ale také fakt, že mezi upisovateli jsou i přední banky a pojišťovny, což dokazuje dobré hospodářské postavení JČE. Kromě toho šlo o 20 miliónů korun pro jihočeskou

¹⁸⁶ *Kočovní výstava elektrotechnického Svazu čsl. v Táboře*. Český jih, roč. 55, č. 9, 26. 2. 1927

¹⁸⁷ *Elektrické ženy I*. Český jih, roč. 55, č. 7, 12. 2. 1927

¹⁸⁸ *Elektrické ženy II*. Český jih, roč. 55, č. 8, 19. 2. 1927

¹⁸⁹ *Desatero pro elektrická zařízení v bytech*. Tábořsko, roč. 4, č. 31, 22. 8. 1927

¹⁹⁰ Zák. č. 143 ze dne 1. 7. 1926, kterým se povoluje užití dílčích dlužních úpisů Jihočeské 6% investiční půjčky elektrizační z roku 1926 v částce Kč 20,000.000,- jmenovité hodnoty se zemskou zárukou k ukládání nadačních, sirotčích a podobných kapítalů.

¹⁹¹ VONDRÁŠEK, Elektrisace ... str. 237 - 240

elektrizaci. Na základě takto úspěšné první emise chystala se již druhá.¹⁹² Druhá emise z roku 1929 byla úročena 5,5 %.¹⁹³

Běžné zprávy o elektrifikaci průběžně ilustrují činnost v tomto oboru. Okresní správní komise v Mladé Vožici zařadila do rozpočtu mimořádnou položku 450 000 Kč na silnice a elektrizaci.¹⁹⁴ Garantovala svazu rentabilitu jednoho úseku el. vedení.¹⁹⁵ Povolila řadě obcí uzavřít elektrizační půjčku a sama sjednala úvěr 130 000 Kč na podporu elektrizace obcí.¹⁹⁶ Okresní správní komise v Soběslavi zase žádala LES a JČE o dopsání obcí do programu pro r. 1928.¹⁹⁷

Táborská okresní správa schválila městu Tábor půjčku 1 mil. Kč na elektrárenské investice.¹⁹⁸ Obecní zastupitelstvo rozhodlo o redukci pracovních sil v městské elektrárně¹⁹⁹ a zadalo přepočítání elektrické sítě pražské firmě Dr. ing. Posík z Prahy za 16 000 Kč.²⁰⁰ Od 1. 1. 1928 je připravována dávka ze spotřeby elektrické energie k osvětlování.²⁰¹ Městská elektrárna neopravuje poruchy včas a s dodávkami je opět problém.²⁰² Výpadky proudu dělají starosti mnoha zemědělcům, zejména těm, kteří již přešli úplně na elektrický pohon. Bez elektřiny nevymlátí, nenačerpají vodu a ani za tmy neuklidí chlévy.²⁰³

Národohospodářský sbor jihočeský reagoval na stížnosti ohledně výpadků proudu a zakročil na kompetentních místech. Následně tlumočil slib, že brzy bude náprava. Odůvodnění dlouhotrvajících poruch bylo pozoruhodné. V elektrárnách jižních Čech se nakupilo velké množství poruch a problémů tak, že jejich výkon poklesl zoufale nízko. Centrála na Rožmberku je zastavena kvůli opravám, v Mydlovarech očekávaný nový transformátor byl dodán firmou Siemens pozdě, v elektrárnách Letošnice na Vltavě a Sedlice na Želivce se porouchaly dva zastaralé agregáty, opravy si vyžádaly delší čas, resp. úplné zastavení výroby. V Kaplici na Černé nebyl dostatek vody pro plný výkon, protože byla zadržována pro plavbu vorů. V Mydlovarech byl nedostatek chladicí vody, výkon dále snižovala voda z vysoušeného lignitu, proto běžel nepřetržitý celodenní provoz, až se i zde generátor porouchal.

¹⁹² Úspěch „Jihočeské půjčky elektrizační“. Tábořsko, roč. 4, č. 9, 28. 2. 1927

¹⁹³ VONDRÁŠEK, Elektrizace ... str. 240-244

¹⁹⁴ Mladovožicko. Náš kraj, roč. 9, č. 2, 13. 1. 1927

¹⁹⁵ Mladá Vožice. Tábor, roč. 61, č. 8, 25. 2. 1927

¹⁹⁶ Zprávy z Mladé Vožice. Český jih, roč. 55, č. 38, 17. 9. 1927

¹⁹⁷ Soběslavsko. Náš kraj, roč. 9, č. 44, 3. 11. 1927

¹⁹⁸ Okresní správní komise v Táboře. Tábořsko, roč. 4, č. 23, 20. 6. 1927

¹⁹⁹ Z obecního zastupitelstva. Tábor, roč. 61, č. 4, 28. 1. 1927

²⁰⁰ Tábořská elektrika. Tábořsko, roč. 4, č. 45, 28. 11. 1927

²⁰¹ Obecní dávka ze spotřeby elektrické energie. Náš kraj, roč. 9, č. 43, 27. 10. 1927

²⁰² V tábořské elektrárně. Tábor, roč. 61, č. 15, 15. 4. 1927

Mrkadlo za drahé peníze. Tábor, roč. 61, č. 36, 16. 9. 1927

²⁰³ Několik slov o elektrizaci venkova. Náš kraj, roč. 9, č. 51-52, 22. 12. 1927

Zprovoznění staré mydlovarské elektrárny vyžadovalo určitý čas, a tak z nedostatku výkonu v elektrárnách často vypadával proud. Navíc ještě udeřil do vedení blesk.²⁰⁴

Z činnosti Lužnického el. svazu se v tomto roce nedozvěděli čtenáři mnoho. Významnou událostí bylo jeho přesídlení do vlastní budovy, stavba od povolení do předání trvala asi 10 měsíců, kromě kanceláří je v ní zřízeno devět bytů (se 2 nebo 3 pokoji). Na její stavbě se podíleli převážně místní táborští živnostníci, část cihel pocházela z mydlovarské cihelny.²⁰⁵ LES uvedl v tisku důležitou úřední zprávu pro všechny obce, aby se měly na pozoru před nepoctivými zástupci elektrotechnických firem, kteří se snaží přimět k nevýhodné instalační zakázce a podávají nepravdivé informace. Mnohdy se zaštiťují jako zástupci svazu. LES prohlašuje, že nikoho k takovému jednání nezplnomocňuje. Informace podávají zdarma pouze svazoví úředníci. Každou obec, která bude elektrifikována, vyrozumí svaz oficiální cestou. Stavební program na r. 1928 dosud nebyl uzavřen.²⁰⁶

4.4.3 Rok 1930

Poslední zprávy v roce 1929 hovoří o rozhodnutí táboorského okresního výboru²⁰⁷ uzavřít půjčku 3,5 mil. Kč na úhradu investičních a elektrizačních nákladů (příspěvek obcím) v letech 1929 a 1930.²⁰⁸ Začátkem prosince uspořádal Elektrárenský odbor Ústřední jednoty hospodářských družstev setkání na počest dr. Františka Staňka, prvního ministra veřejných prací (a jihočeského rodáka), aby mu poděkoval za zásluhy v elektrizaci venkova. Zasadil se jak o první elektrizační zákon, tak o dosud poslední dvě normy²⁰⁹ (o elektrizačním fondu, o zvýšení státního ročního příspěvku).

Stěžejním tématem roku 1930, sledovaným všemi týdeníky, zejména však *Táborem*, byla rekonstrukce Městské elektrárny v Táboře (MeT) a rozvodné sítě. Touto akcí vyvrcholila řada jednání o budoucnosti dodávek elektrického proudu pro město, která probíhala už v roce 1929. Situace vznikla ze spolupráce JČE s ředitelstvím státních drah. Elektrárny nabídly napájení železnice Tábor - Bechyně a odkoupení stávajícího zdroje proudu pro dráhu.

²⁰⁴ *Zárok Národohospodářského sboru jihočeského*. Tábořsko, roč. 4, č. 33, 5. 9. 1927

²⁰⁵ *Lužnický elektrárenský svaz ve vlastní budově*. Český jih, roč. 55, č. 30, 23. 7. 1927

²⁰⁶ *Elektrizace venkova*. Náš kraj, roč. 9, č. 46, 17. 11. 1927

²⁰⁷ Po sloučení okresních správních komisí Tábor, Mladá Vožice a Soběslav.

²⁰⁸ *Okresní výbor v Táboře*. Český jih, roč. 57, č. 49, 7. 12. 1929

srov. *Okresní zastupitelstvo v Táboře*. Náš kraj, roč. 12, č. 1, 1. 1. 1930

²⁰⁹ *Poslanec Staněk a elektrizace našeho venkova*. Náš kraj, roč. 11, č. 50, 12. 12. 1929

srov. *Uznání záslužné práce ministra Fr. Staňka na poli elektrizačním*. Český jih, roč. 57, č. 50, 14. 12. 1929

Vzhledem k technickému stavu zařízení přistoupily státní dráhy na tuto nabídku. S obcí Tábor, která zde odebírala asi 3/4 svého konzumu, jednáno nebylo.²¹⁰

V prosinci roku 1929 proto přijalo obecní zastupitelstvo návrh na uplatnění předkupního práva na elektrárnu dráhy Tábor - Bechyně. Cena stavby, zařízení, strojů a dalších pohledávek činila 962 816 Kč. Městská rada byla pověřena ihned zahájit jednání s MVP a ministerstvem obchodu. Kdyby město elektrárnu nekoupilo, muselo by odebírat všechen proud od JČE za nevýhodných podmínek. Uvažováno bylo buď o rekonstrukci současného strojního zařízení, nebo o stavbě nové moderní výroby elektřiny s třífázovým systémem.

JČE následně začaly s městskou radou vyjednávat o případných podmínkách dodávek proudu pro celé město. První návrh ceny byl odmítnut, protože byla vyšší než v jiných okresních městech s menší spotřebou. Druhá o něco nižší nabídka stále neodpovídala předpokladu ceny, za kterou by bylo město schopno vyrábět vlastní proud. Až při třetím návrhu byly JČE ochotny také hradit přírodní investice.²¹¹ V březnu město stále trvalo na snížení cen, jinak přistoupí ke stavbě vlastní výroby.²¹²

Obě strany se nakonec dohodly v květnu 1930, když JČE ustoupily a souhlasily s požadavky města. Místo dosud účtovaných 1,25 Kč/kWh bude Tábor nakupovat 1 kWh proudu za 0,50 Kč v noci a 0,60 Kč ve dne.²¹³ Město se naopak zavázalo investovat 2 - 3 mil. korun do rekonstrukce městského vedení na třífázový systém.²¹⁴

O jednáních pravidelně informoval pouze *Tábor*, průběh rekonstrukce již sledovaly všechny časopisy, a některé z nich shrnuly i předchozí diskuze. Z dohody s JČE vyplývá, že město muselo provést přeměnu městské sítě na trojfázovou tak, aby do konce r. 1930 odebíralo stejnosměrný proud co nejméně konzumentů, které ještě zvládne zásobovat dosluhující parní drážní elektrárna u Lužnice. Dále mělo město vybudovat řadičí stanice a primární kabelovou síť vycházející z budovy MeT č. p. 752 (u Jordánu, dnes ul. Dobrovského). Současně JČE propojí kabelem výrobu u Lužnice (s novými dieselovými motory) s městskou elektrárnou.²¹⁵

²¹⁰ *Přestavba městské elektrárny*. Český jih, roč. 58, č. 32, 9. 8. 1930

²¹¹ *Z okresního výboru v Táboře*. Tábor, roč. 64, č. 2, 10. 1. 1930

²¹² *Město Tábor jest odhodláno postavit vlastní výrobu el. energie*. Tábor, roč. 64, č. 12, 21. 3. 1930

²¹³ *Dohoda města Tábora s JČE*. Tábor, roč. 64, č. 21, 23. 5. 1930

²¹⁴ *K dohodě města Tábora s JČE*. Tábor, roč. 64, č. 22, 30. 5. 1930

²¹⁵ *Přestavba městské elektrárny*. Český jih, roč. 58, č. 32, 9. 8. 1930

Celkový náklad byl odhadován podrobným rozpočtem na necelé 3 mil. Kč.²¹⁶ Nákup elektromotorů, výměnu elektroměrů a přizpůsobení domovní přípojky si konzumenti museli hradit sami.²¹⁷ 18. září povolil okresní výbor městu Tábor uzavřít výpůjčku 3 mil. korun.²¹⁸

Ve výběrovém řízení na firmu, která zajistí rekonstrukční práce tábořské sítě, zvítězila firma Českomoravská-Kolben-Daněk, a.s., za 1,4 mil. Kč. Škodovy závody v Plzni sice nabídly nižší částku (1,2 mil. Kč), ale na rozdíl od ČKD se nezavázaly k podmínce zaměstnat na část prací místní firmu. Firma navíc bezplatně radila městu Tábor při jednáních s JČE a poskytovala různé kalkulace.²¹⁹ Proti výsledku se postavila živnostenská politická strana a podala rekurs. Ve schůzi obecního zastupitelstva 12. září 1930 bylo rozhodnutí o vítězi potvrzeno, včetně dalšího závazku ČKD - odebírat řezivo z městské pily. Případné stížnosti nebudou mít vliv na odklad prací, aby nezůstalo město na konci roku bez proudu.²²⁰

Práce byly zahájeny na konci září, tedy rok po prvních jednáních města s JČE. Od 17. listopadu měly začít práce na obnově dláždění v místech, kde byl pokládán kabel primárního vedení. Rekonstrukce sekundárního vedení místní firmou Bratři Krchové tou dobou úspěšně pokračovala a mířila ke konci ve stanoveném termínu.²²¹ Od konce roku bylo tedy město Tábor celé napojené na síť Jihočeských elektráren, nákup a distribuci proudu ke konzumentům zajišťovala Městská elektrárna v Táboře, stejně jako údržbu elektrovodné sítě okresního města.

Listy podaly samozřejmě i v tomto roce zprávu o činnosti LES a také JČE. V obvodu LES bylo postaveno 50 km primárního vedení a připojeno 40 obcí, 14 v okrese tábořském. Pro další rok je přihlášeno 65 obcí. JČE do listopadu 1930 zprovoznily 123 km prim. vedení, 92 transformátorů pro 114 obcí, jedno město a dvě městské vodárny, vedle toho se věnovaly a budou věnovat rozšiřování výrobních kapacit vzhledem k rostoucímu konzumu.²²²

Soustavnou elektrizaci doprovázejí také soustavné pokusy podvodníků obohatit se na úkor obcí i jednotlivců. V roce 1930 byly zaznamenány případy zástupců firmy Rožmitálské kovoprůmyslové závody a Ing. Hec, kteří se vydávali za úředníky LES. Přesvědčují v obcích,

²¹⁶ *Rekonstrukce měst. elektrárny v Táboře*. Tábor, roč. 64, č. 30, 31. 8. 1930

²¹⁷ *Elektrárna města Táboře*. Tábořsko, roč. 7, č. 30, 18. 8. 1930

²¹⁸ *Okresní výbor v Táboře*. Náš kraj, roč. 12, č. 40, 2. 10. 1930

²¹⁹ *Rekonstrukce elektrického vedení v Táboře*. Tábořsko, roč. 7, č. 34, 15. 9. 1930

²²⁰ *Obecní zastupitelstvo tábořské*. Tábor, roč. 64, č. 37, 19. 9. 1930

²²¹ *Elektrizace*. Tábor, roč. 64, č. 43, 31. 10. 1930;

Práce na rekonstrukci sekundární sítě. Tábor, roč. 64, č. 45, 14. 11. 1930

²²² *Elektrizace českého jihu*. Tábořsko, roč. 7, č. 47, 22. 12. 1930

srov. *Elektrizace v kraji tábořské slibně pokračuje*. Český jih, roč. 58, č. 44, 1. 11. 1930

že budou brzy, nejpozději do roka, elektrizovány, a následně přijímají závazné objednávky domovních instalací. Ty jsou předražené oproti nabídkám LES asi o polovinu. Svaz před takovými lidmi důrazně varuje a připomíná, že veškeré aktuální informace podají jeho úředníci na požádání. Na zmíněné osoby podal trestní oznámení.²²³

Pro úplnost pouze zmíníme, že v průběhu celého roku si týdeníky poctivě všímaly, kterým obcím povolil okresní výbor tábořský elektrizační půjčku a v jaké výši. Nebudeme je zde ale vyjmenovávat, neboť nemáme k dispozici žádné bližší informace, jenom jméno a částku.

4.4.4 Rok 1938

Tímto rokem byla skončena činnost kvarteta Jihočeských elektrárenských svazů, jež byly sloučeny s Jihočeskými elektrárnami, které dále pokračovaly ve své práci. Rokem 1938 končí také období První československé republiky. Mnichovské události samozřejmě zasáhly do území přiděleného Jihočeským elektrárnám, tisk se o tomto ovšem vůbec nezmínil. Zaměříme se proto pouze na články o výsledcích elektrizace v celém území JČE ke konci roku 1937 a na území LES koncem r. 1938.

Na valné hromadě JČE v květnu 1938 byly předneseny tyto výsledky: z celkového počtu 2227 katastrálních obcí, v nichž žilo 1 124 706 obyvatel, byl na konci roku 1937 dodáván proud z JČE 1288 obcím, kde žilo 610 957 lidí. Kromě toho jiné elektrické podniky na přiděleném území dodávaly elektřinu do 201 obce pro 144 135 osob. Zbylo 359 614 obyvatel z 1019 obcí, kteří ještě čekali na připojení. Celková výroba vzrostla meziročně o 14,5 %.²²⁴

Na konci roku 1937 byl stav elektrifikace v okrese Tábor následující (rozdělení převzato).²²⁵

Soudní okres	Počet		Elektrisaci zavedlo		
	obcí a osad	obyvatel	obcí	obyvatel	v %
Mladá Vožice	104	15.684	44	10.141	42.30
Soběslav	53	17.076	28	11.311	52.83
Tábor	112	42.821	72	36.920	64.28

V předposledním 50. čísle *Našeho kraje* je otištěn rekapitulující článek předsedy Lužnického elektrárenského svazu Jana Drhovského. Rok 1938 byl pro LES výjimečný, po dlouhé době

²²³ *Podvodníci*. *Náš kraj*, roč. 12, č. 32, 7. 8. 1930

²²⁴ *Jihočeské elektrárny v Č. Budějovicích*. Tábor, roč. 72, č. 26, 10. 6. 1938

srov. Z činnosti Jihočeských elektráren v Č. Budějovicích. *Český jih*, roč. 66, č. 23, 11. 6. 1938

²²⁵ *Stav elektrisace v našich okresích*. *Český jih*, roč. 66, č. 30, 6. 8. 1938

zaznamenal velký nárůst spotřeby - meziročně o 21,6 %, a také rekordní zájem o zelektrizování. Do stavebního programu pro tento rok se přihlásilo 57 obcí s 12 857 obyvateli. K 31. říjnu 1938 bylo připojeno pouze 5, ale dalších 42 mělo vbrzku následovat. Celková bilance Lužnického elektrárenského svazu tedy vypadala takto: na svém území dodával elektřinu 61,19 % obyvatel, kteří žili ve 456 obcích.²²⁶

Při zkoumání článků v regionálním tisku jsme si rovněž všimli, jestli nenarazíme na nějaké známky rozporů mezi redakcemi. Stejně jako na celostátní úrovni, ani v tomto případě se na pozadí provádění soustavné elektrizace neodehrávaly žádné stranické pře. Zaznamenáváme pouze kritiky týkající se různých aspektů spolupráce s JČE. V táborském i v sousedních okresech se v podstatě po celé sledované období potýkali s výpadky proudu dodávaného z JČE. V některých případech byla na vině příroda - poškozená vedení po bouřích, v zimních měsících námraza na drátech. Ale vyskytovaly se i technické závady přímo v elektrárnách nebo na transformátorech, rozřadovacích stanicích apod. Na to konto některé hlasy upozorňovaly na pomalé řešení takovýchto závad. V mnoha případech se pochopitelně vyskytovala také otázka ceny elektřiny.

Celkově ale můžeme říci, že podchycené články mají výhradně informativní charakter. Týdeníky podávaly svým čtenářům ucelený přehled o postupující elektrifikaci okresu, svazového území i celé jihočeské oblasti. Kromě toho v popularizačních člancích šířily rovněž povědomí o výhodách a možnostech používání elektřiny v jejich domácnostech, hospodářstvích nebo živnostech. O nutnosti rozvíjet a podporovat soustavnou elektrizaci panovala v srovnávaných redakcích všeobecná shoda.

²²⁶ *Elektrizace oblasti LES na sklonku roku 1938. Náš kraj, roč. 20, č. 50, 22. 12. 1938*

5 Vývoj ceny elektrického proudu

Na výši ceny elektřiny v jižních Čechách mělo vliv několik faktorů. Přestože byly Jihočeské elektrárny, a.s. největším výrobcem proudu, nebyly jediné. Na dodávkách se podílely i malé soukromé, obecní nebo městské elektrárny. Tento stav s sebou nesl nejednotnost sazeb za elektrický proud.

Základní a později, s postupující soustavnou elektrizací, i nejrozšířenější struktura distribuce vypadala takto:

Jihočeské elektrárny vyrobily ve svých elektrárnách nebo nakoupily od soukromých dodavatelů elektrický proud. Ten dále prodaly jednotlivým elektrárenským svazům.

Elektrárenské svazy nakoupenou elektřinu dále distribuovaly koncovým odběratelům (konzumentům) a do ceny promítly své režijní náklady, rozpočtové potřeby, poplatky apod. Cena elektrického proudu byla účtována všem odběratelům jednoho elektrárenského svazu stejně podle platných sazeb.

Nicméně kromě všeužitečných elektrárenských podniků distribuovaly elektřinu i menší subjekty. Jednalo se například o továrny s vlastním zdrojem elektrického proudu, jež prodávaly přebytky do okolních domů či obcí. Tak tomu bylo třeba u schwarzenberského pivovaru v Protivíně. Dalšími dodavateli byly malé soukromé elektrárny, jejichž majitelé vybudovali i menší síť elektrického vedení, mnohdy ještě v předválečné době. Vedle těchto byly asi nejvíce zastoupené městské nebo obecní elektrárny. Všichni tito vyjmenovaní výrobci účtovali cenu elektřiny podle svých vlastních sazeb.

Na Tábořsku působily v průběhu sledovaného období tři městské elektrárny - v Mladé Vožici, Táboře a Soběslavi - a jedna soukromá rozvodná síť v okolí Stádlce. Stádlecká elektrárna byla od majitele odkoupena, vedení upraveno a její odběratelé převedeni k Lužnickému elektrárenskému svazu.

Vývoj ceny elektrického proudu v Táboře a na Tábořsku, které spadalo do oblasti Lužnického elektrárenského svazu, je nutno sledovat odděleně. Elektrickou síť ve městě Tábor spravovala obec, distribuci elektřiny zajišťovala výhradně městská elektrárna (mezi lety 1907 a 1922 byla i jediným výrobcem, a to díky odkoupené části tábořské elektrárny státních drah, někdy též nazývané zemská elektrárna). Od roku 1922 (říjen, resp. listopad) byla dodávka energie pro město rozdělena mezi městskou elektrárnu a Jihočeské elektrárny. JČE zásobovaly

průmyslovou zónu, vilovou čtvrť a také nové město střídavým proudem, zatímco Městská elektrárna vyráběla pro staré město stejnosměrný el. proud. Ke sjednocení dodavatele došlo až r. 1930²²⁷ poté, co se státní dráhy rozhodly prodat elektrárnu u Lužnice z r. 1903 a napájet trať Tábor-Bechyně z jiného zdroje. Město Tábor se po jednáních s Jihočeskými elektrárnami rozhodlo sjednotit městskou elektrickou síť s vedením JČE v novém městě, vilové a průmyslové čtvrti a přebudovat ji na třífázovou stejnosměrnou.

Přestože byli pro město Tábor dva dodavatelé elektřiny, její distribuci zajišťovala pouze Městská elektrárna. Ta také udržovala celou městskou rozvodnou síť (všechna okresní města si v rámci soustavné elektrizace stavěla a poté udržovala el. síť svým nákladem), veřejné osvětlení a pronajímala odběratelům elektroměry.²²⁸

Do tabulek č. 1, č. 2 a č. 3 jsou zaneseny hodnoty cen, jejich poklesu a nárůstu podle informací dostupných ve zkoumaných regionálních periodikách. Šedá pole znázorňují obsah, který byl v tisku výslovně uveden, v bílých polích byl odvozen či dopočítán autorem. Nejvíce dat poskytly týdeníky *Český jih* a *Tábor*, otiskovaly je pravidelně, ve stejném nebo velmi blízkém čísle. Zlomovým rokem ve sledovaném období z hlediska četnosti zpráv o ceně elektřiny je r. 1932, tímto ročníkem skončilo vydávání týdeníku *Táborsko* a v následujících letech také výrazně poklesla četnost článků o sazbách za el. proud. V *Českém jihu* v období 1919-1932 scházejí informace pouze ve třech ročnících 1919, 1928 a 1931. V *Táboře* nezaznamenal autor zmínky o ceně elektřiny pro shodné období v roce 1924, 1926, 1928 a 1931. Ve zbývajících letech do roku 1938 se vyskytla zpráva v r. 1934 a r. 1937. *Náš kraj* uvedl cenu proudu v jedenácti případech z celkových dohledaných sedmnácti ročníků, mezi lety 1922 a 1932 byly „prázdné“ ročníky 1924, 1928 a 1931. Ve zbývajících částech sledovaného období (1933-1938) je pouze jedna zpráva v r. 1936. Časopis *Táborsko* zmínil výši ceny proudu v r. 1925, jedinkrát během devíti let vycházení (1923-1932, s přerušením v roce 1931). Posledním, nejmladším záznamem o ceně elektřiny je článek *Tábora*, č. 29 z r. 1937.

5.1 Městská elektrárna v Táboře

O cenách elektrického proudu od Městské elektrárny v Táboře informovaly pouze listy *Český jih* a *Tábor*. Na základě jimi uváděných dat můžeme vývoj celkem podrobně sledovat s pomocí následujících tabulek č. 1 a č. 2. Šedá pole obsahují údaje přímo uvedené v některém z týdeníků, do bílých buněk jsou zaneseny hodnoty dodatečně odvozené nebo

²²⁷ Přestavba městské elektrárny. *Český jih*, roč. 58, č. 32, 9. 8. 1930

²²⁸ Třicet let činnosti elektrárny města Tábora. *Český jih*, roč. 65, č. 17, 24. 4. 1937

dopočítané autorem. Tabulka 1 znázorňuje vývoj cen el. proudu pro světlo a pohon, navíc také vývoj tarifu pro hostince, neboť tyto údaje se vyskytly dostatečně často. Tabulka 2 stručně ilustruje sazby dalších odběratelů elektřiny - obce, sokolovny, dráhy a tabákové továrny - pouze během tří let.

První polovina tabulky s údaji z let 1918-1922 ukazuje silný nárůst cen. Cena proudu pro světlo se vyšplhala z 0,85 Kč za kWh až na 6 Kč, hostince se vyrovnávaly s přibližně stejným poměrným zdražením. Pouze intenzita nárůstu cen motorového proudu byla poloviční. Nejvyšší procentuální vzestup ceny nastal v období od února 1920 do února 1921, nejprve odstoupil proud o 50 %, následně v listopadu o 100 % a zakrátko v dalším roce o třetinu.

V roce 1923, poté co Městská elektrárna začala odebírat proud také od Jihočeských elektráren, čímž zmenšila pořizovací náklady 1 kWh, byla cena snížena i odběratelům. Od té doby můžeme sledovat, i když pouze díky kusým údajům, trvalý pokles až na cenu 3,40 Kč za světlo a 2 Kč za pohon, platnou v roce 1937. Žádný údaj pro r. 1938 není k dispozici.

Přestože v roce 1930 a 1931 došlo k významným změnám v tábořské městské elektrické síti, nemůžeme je nijak doložit nebo komentovat na základě výše ceny, protože pro období 1928-1932 nebyly zachyceny potřebné informace. Koncem roku 1930 proběhla jednání mezi Městskou elektrárnou a Jihočeskými elektrárnami, po nichž převzaly JČE dodávku elektrického proudu pro celé město Tábor. Městská elektrárna, už jen jako distributor elektřiny, a tábořská obec se zavázaly modernizovat rozvodnou síť a přebudovat tu její část, která dosud přenášela stejnosměrný proud z elektrárny u Lužnice, na trojfázový systém. JČE se smluvně zavázaly dodávat Táboru levnou elektřinu podle stanovených podmínek. Redakce se této smlouvě sice opakovaně věnovaly, ale v případě ceny zmiňovaly pouze výši při nákupu proudu, nikoliv už současnou prodejní.

Víme tedy pouze, že nejpozději v roce 1933 stála 1 kWh proudu pro světlo 3,70 Kč a pro motory 2 Kč. V kterém roce se na tuto úroveň dostala, není bohužel možné určit. Porovnáme-li cenu před prvním snížením v r. 1922 s cenou r. 1937, zjistíme, že za 15 let poklesla cenová hladina světelného proudu pouze o 2,60 Kč. Lze tudíž předpokládat, že snižování ceny probíhalo velmi pozvolně, pravděpodobně o 20 hal., jak napovídají jediná dvě doložitelná zlevnění v r. 1927 a r. 1934. Sazby za elektřinu pro motory zažily velký pokles r. 1923 při prvním snížení o 60 hal. V dalších letech, nejpozději do r. 1933, kdy již byla cena 2 Kč/kWh, probíhalo zlevňování pravděpodobně po 10hal. částkách.

Městská elektrárna v Táboře									
soukromníci									
platnost od	světlo			motory / pohon			hostince		
1905	0,44 Kč			0,30 Kč					
1910	0,50 Kč			0,30 Kč					
před válkou	0,60 Kč			0,40 Kč					
před 1. 2. 1919	0,85 Kč			0,50 Kč			0,80 Kč		
1. 2. 1919	1,20 Kč	↑	0,35 Kč	0,60 Kč	↑	0,10 Kč	1,10 Kč	↑	0,30 Kč
1. 2. 1920	1,80 Kč	↑	0,60 Kč	0,90 Kč	↑	0,30 Kč	1,65 Kč	↑	0,55 Kč
1. 11. 1920	3,60 Kč	↑	1,80 Kč	1,80 Kč	↑	0,90 Kč	3,30 Kč	↑	1,65 Kč
1. 2. 1921	4,80 Kč	↑	1,20 Kč	2,40 Kč	↑	0,60 Kč	4,40 Kč	↑	1,10 Kč
1. 1. 1922	6,00 Kč	↑	1,20 Kč	3,20 Kč	↑	1,70 Kč	5,60 Kč	↑	1,20 Kč
březen 1923	5,20 Kč	↓	0,80 Kč	2,60 Kč	↓	0,60 Kč			
1. 6. 1925	4,70 Kč			2,40 Kč			4,50 Kč		
1926	4,70 Kč	-							
1. 8. 1927	4,50 Kč	↓	0,20 Kč	2,30 Kč			4,30 Kč		
před 1. 1. 1934	3,70 Kč			2,00 Kč					
1. 1. 1934	3,50 Kč	↓	0,20 Kč	2,00 Kč	-				
(1. 1.) 1937	3,40 Kč			2,00 Kč	-				

Tabulka 1

Ač tedy ceny proudu většinu sledovaného období klesaly, docházelo k tomu velmi pozvolně, tudíž nakonec byla poslední nám známá hodnota z r. 1937 stále čtyřikrát vyšší než roku 1918.

Díky rekapitulujícímu článku v *Českém jihu*, který se věnoval třicetiletému fungování Městské elektrárny v Táboře, máme informace o ceně proudu i z předválečné doby. Krátce po zřízení tábořské drážní elektrárny stála jedna kWh pro světlo 44 haléřů, o pět let později, r. 1910 rovných 50 hal., motorový proud v obou případech 30 hal. Podle mnohem pozdější výroční zprávy Lužnického elektrárenského svazu dále víme, že ještě před válkou stoupla cena o 10 hal. u světla i u pohonu. Vzhledem k dalším údajům lze odvodit nárůst ceny o 25 hal., resp. 10 hal. během válečných let.

V listopadu 1919 podal *Tábor* vedle informace o ceně elektřiny od Městské elektrárny ještě zprávu o zdražení el. proudu ve Veselí, Mezimostí a okolí. Zdejší Elektrárenské družstvo, které distribuuje proud z Družstevní elektrárny a mlýna ve Veselí, zvýšilo cenu na 1,70

Kč/kWh. Pro srovnání jsou uváděny ceny v jiných městech: České Budějovice 2,64 Kč, Lomnice 2,40 Kč a Jindřichův Hradec 2,04 Kč.²²⁹

K cenám pro r. 1920 se dozvídáme v *Českém jihu* také speciální tarify pro další odběratele - Továrnu na tabákové výrobky, Československé státní dráhy, sokolovnu a obec Tábor. Konkrétní částky jsou uvedeny ve zvláštní srovnávací tabulce. Kromě podrobného rozpisu z r. 1920 obsahuje pouze ceny proudu účtované sokolovně, obci za veřejné osvětlení a motory ve vodárně, navíc jenom v následujících dvou letech.²³⁰

Tábor k cenám za světlo a pohon ještě poznamenal výši pronájmu elektroměrů, stručně bez dalších podrobností: 18; 21; 24; 27; 30; 33; 36 a 39 Kč.²³¹ Tyto částky představují roční poplatky, který se liší podle technické specifikace zařízení.

Podle *Českého jihu* bylo zdražení elektřiny o čtvrtinu s platností od 1. 1. 1922 způsobeno tím, že „zemský správní výbor zvýšil obci Tábor cenu za elektrický proud se zpětnou platností za r. 1921.“²³² Městská elektrárna proto opět zvýšila sazby, aby mohla uhradit vzniklý schodek. *Český jih* uvedl pro srovnání poměry v pardubické a horažďovické elektrárně. V Pardubicích bylo účtováno 4,40 Kč za světlo a 3,70 Kč za pohon, město Horažďovice, nádraží a obec Zářečí byly zásobovány el. světlem za 2,50 Kč a proudem pro motory za 1,50 Kč. Na konci roku se objevilo srovnání ještě s dalšími regiony. Za 1 kWh proudu pro světlo se platilo: ve Velešíně 0,80 Kč, v Protivíně a Horce 1,50 Kč, v Bratislavě 3,60 Kč, v Brně 3,80 Kč, v Moravské Ostravě a Prostějově 4 Kč, v Praze a Přerově 4,80 Kč, ve Znojmě 5 Kč, v Olomouci 5,50 Kč, v Moravských Budějovicích 6,90 Kč a nejvíce v Blatné - 10 Kč.

Náš kraj a Tábor uvádějí, že ono zdražení dodávaného proudu pro r. 1922 (a zpětně pro r. 1921) dosáhlo téměř 50 % původní ceny. *Tábor* také přináší srovnání nejlevnějších a nejdražších elektráren, podle údajů na začátku r. 1922. V Horce na Moravě za pohon účtováno 0,70 Kč a za světlo 1,50 Kč, v Brandýse nad Orlicí 2 Kč světlo, 1,50 Kč pohon, v Luhačovicích 10 Kč a v Košicích 10 Kč světlo, 4 Kč pohon. Nejdražší elektrárna v Čechách je v Lomnici nad Popelkou s 8 Kč za světlo.

Porovnáme-li ceny z roku 1918, tedy 0,85 Kč za světlo, 0,50 Kč za pohon a 0,80 Kč pro hostince, a z roku 1922 - světlo 6 Kč, motory 3,20 Kč, hostince 5,60 Kč -, dojdeme

²²⁹ Zdražení elektr. proudu ve Veselí, Mezimostí a okolí. *Tábor*, roč. 53, č. 45, 7. 11. 1919

²³⁰ Dražší elektrika. *Český jih*, roč. 48, č. 11, 13. 3. 1920

²³¹ Obecní zastupitelstvo tábořské. *Tábor*, roč. 54, č. 10, 13. 3. 1920

²³² Nové ceny za elektrický proud. *Český jih*, roč. 50, č. 5, 4. 2. 1922

k následujícím údajům. Absolutní zvýšení ceny proudu během pěti let bylo: u světla 5,15 Kč, tj. o 605,9 % více, v případě pohonu 2,70 Kč (o 337,5 % více), pro hostince 4,80 Kč (o 600 % více).

Od 23. 10. 1922, resp. listopadu téhož roku je do vilové a průmyslové čtvrti tábořské dodávána elektřina vyráběná Jihočeskými elektrárnami v Mydlovarech.

Přestože byl proud z Městské elektrárny od března 1923 zlevněn (poprvé ve sledovaném období), objevil se v Živnostenském věstníku *Tábora* článek z května 1923 o příliš vysoké ceně proudu v porovnání s ostatními městy v Čechách, srovnatelnými s Tábořem, vyjma pohraničních měst s dostatkem uhlí. V případě ceny 5,20 Kč za 1 kWh pro světlo se řadí město Tábor mezi tři nejdražší města (dřívější cena by byla úplně nejvyšší), převyšujíc průměrnou cenu o 1 Kč. Za proud pro pohon je účtována průměrná cena 2,60 Kč (oproti předchozí částce 3,40 Kč, která by se umístila mezi pěti nejvyššími).

Ve zbývajících letech zaznamenáváme pouze ojedinělé zprávy o ceně proudu, roky 1924 a 1928-1932 jsou bílá místa naší tabulky.

Pro období od 1. 6. 1925 známe nejen cenu u všech tří sledovaných kategorií, ale můžeme poznamenat zdražení pronájmu elektroměru, obyčejného tříampérového, ze 2 Kč na 3 Kč měsíčně. Kromě toho díky *Táboru*, který přetiskl slova náměstka K. Krcha působícího jako člen správní rady JČE, víme, že jeho zásluhou prý nakupuje Městská elektrárna proud za 1,45 Kč/kWh namísto 2,10 Kč. A dále prý zajistil obci výdělek 0,30 Kč z každé kWh pro tábořské továrny.²³³

Jediný údaj k r. 1926, cena proudu za světlo, byl pouze odvozen z článků v roce 1927. Přesto se tento rok v *Českém jihu* jedna zmínka o sazbách za elektřinu objevila. Obsahovala výčet slev z celkové částky za spotřebovanou energii. Odběratelé platící do 3000 Kč slevu neobdrží, za sumu 3000-5000 Kč odčítají se 2 %, z 5-10 tisíc Kč 4 %, mezi 10 a 20 tisíci sleva 6 %, od 20 000 do 30 000 Kč činil odpočet 8 %, z účtů nad 30 000 Kč bylo odpouštěno 10 %. Platnost byla datována 1. červencem. Firmě J. Pán a spol. byla obecním zastupitelstvem odsouhlasena fixní cena 2 Kč/kWh, bez nároku na další (výše zmíněné) slevy.²³⁴

²³³ Rozpočet města Tábora na rok 1925. Tábor, roč. 59, č. 22, 22. 5. 1925

²³⁴ Sleva na elektrický proud. Český jih, roč. 54, č. 43, 23. 10. 1926

Pro rok 1927 Městská elektrárna snížila cenu proudu a zároveň neúčtovala svým odběratelům daň z obrátu.²³⁵ Z přelomu 20. a 30. let podobné informace nemáme, proto nelze určit přesný průběh poklesu ceny, který činil v následujících sedmi letech rovnou 1 Kč u světla a 0,30 Kč u motorů.

V roce 1934 otiskl *Český jih* přehled Sazby Elektrárny města Tábora platné od 1. ledna 1934, v němž jsou popsány nejen základní tarify za světlo a pohon, které jsou uváděny v Tabulce 1, ale více než deset dalších.²³⁶ Také se zmínil, že nová cena světla pro tento rok vznikla snížením o 0,20 Kč, cena motorového proudu se nezměnila. Můžeme tedy doplnit údaje i k roku 1933. Na rozdíl od pohonu bylo světlo v r. 1934 navíc osvobozeno od daně z obrátu.

Poslední zachycená zmínka o ceně elektřiny od Městské elektrárny v Táboře je z dubna 1937, kdy je v článku *Českého jihu*: „Třicet let činnosti elektrárny města Tábora“ stručně popisován již zmiňovaný vývoj ceny v letech 1905 a 1910, dále 1922 a v aktuální době, tedy v roce 1937.²³⁷

Číselné vyjádření poklesu ceny v letech 1922 až 1937 vypadá takto: proud světelný byl zlevněn o 2,60 Kč (43,3 %), motorový proud o 1,20 Kč, tj. o 33,75 %.

Údaje v Tabulce 1 představují základní sazby cen za proud pro světlo a pro motory účtované většině konzumentů, tzn. hlavně domácnostem, malým obchodníkům nebo živnostníkům. Hostince se v přehledu vyskytují díky známým informacím, které umožnily jejich náklady na elektřinu dlouhodoběji porovnávat. Tabulka 2 je zaměřena na další odběratele elektrické proudu.

Někteří konzumenti měli s Městskou elektrárnou nasmlouvané zvláštní cenové podmínky, ať už díky velkému odběru elektřiny, hospodářskému či společenskému významu nebo specifickému vztahu k dodavateli. Továrna na tabákové výrobky, Továrna na uzené zboží, lučební továrna aj. průmyslové podniky představovaly pravidelnou, trvalou a vysokou spotřebu energie. Totéž lze říci i o státních drahách, které sice svoji elektrizovanou trať Tábor-Bechyně napájely ve vlastní režii, ale provoz nádraží zajišťovaly elektřinou nakoupenou u Městské elektrárny. Sokolovna, podobně jako biografy či divadlo, měla pro

²³⁵ Používejte elektřiny v domácnosti - bude lacinější. *Český jih*, roč. 55, č. 25, 18. 6. 1927
srov. Z obecního zastupitelstva. Tábor, roč. 61, č. 4, 28. 1. 1927

²³⁶ Sazby Elektrárny města Tábora. *Český jih*, roč. 62, č. 3, 20. 1. 1934

²³⁷ Třicet let činnosti elektrárny města Tábora. *Český jih*, roč. 65, č. 17, 24. 4. 1937

táborskou obec společenský a kulturní význam. Provoz těchto institucí pravidelně vyžadoval elektrickou energii, čímž se také řadily k váženým konzumentům se zvláštními tarify.

Tábor										
	Továrna na tabák		Čs. státní dráhy		sokolovna	obec Tábor				
platnost od	světlo	motory	světlo	motory		veřejné budovy	veřejné osvětlení	úřední budovy	motor/y vodárny	osvětlení režijní
1. 2. 1920	0,96 Kč	0,56 Kč	0,60 Kč	0,60 Kč	1,20 Kč		0,65 Kč	0,65 Kč	0,60 Kč	0,50 Kč
před 1. 1. 1922					3,60 Kč	2,20 Kč			2,00 Kč	
1.1.1922					4,50 Kč	3,40 Kč			2,90 Kč	

Tabulka 2

Specifické postavení k dodavateli zaujímal obec, tedy město Tábor, neboť byla zároveň zřizovatelem Městské elektrárny v Táboře a zároveň jejím důležitým zákazníkem. MeT nejen dodávala proud tak jako jiným odběratelům, ale pro město také spravovala rozvodnou síť a obecní osvětlení.

5.2 Lužnický elektrárenský svaz

Lužnický elektrárenský svaz vznikl v r. 1919, elektrický proud ovšem začal na Táborsko dodávat až během r. 1923. V rámci soustavné elektrizace měl LES za úkol ve spolupráci s JČE zavádět elektřinu na venkov. Dalším posláním, v rámci všeužitečnosti, bylo také stanovení jednotných sazeb platných na celém území spadajícím do jeho působnosti. Základní, a nejčastěji uváděné, ceny za světlo a pohon se vztahovaly na malé odběratele převážně z obcí, osad a venkovských měst.

Okresní města a velkokonzumenti hradili proud podle nižších sazeb, jimiž LES doceňoval jistotu odběru většího množství energie a jeho pravidelnost. Velcí konzumenti nakupovali elektrickou energii levněji, než byla běžná prodejní cena pro malé spotřebitele, díky slevám podle množství odebraného proudu. Stejnou výhodu poskytoval LES i všem okresním městům, která od něj odebírala proud za jednotnou cenu, bez rozdílu mezi světlem a pohonem. Pokud elektřinu sama distribuovala, neměla být prodejní cena vyšší, než jakou účtoval LES svým odběratelům ve venkovských obcích.

Vývoj cen za elektřinu na Táborsku zobrazuje tabulka č. 3. Důležitým zdrojem dat, kromě listů *Český jih* a *Tábor*, které se zaměřovaly jak na Městskou elektrárnu, tak na LES, byl také *Náš kraj*. Tento týdeník se věnoval téměř výhradně cenám elektřiny ve venkovských obcích v oblasti Lužnického elektrárenského svazu. V některých případech byly pro ověření údajů využity zápisy z valných hromad Svazu, například hodnoty s platností od poloviny r. 1933 vycházejí výhradně z výroční zprávy za rok 1932.²³⁸

Změny cen proudu světelného a motorového, které platily pro drobné odběratele, jsme schopni sledovat od 1. července 1923 nepřetržitě až k r. 1933. V následujících letech zkoumaného období známe hodnoty pouze před 1. 7. 1937 a po něm, vycházejíce z posledních článků v *Našem kraji* a *Táboře*.²³⁹ (NK1936/27, T1937/29) Nicméně cena poklesla během let 1934-1936 jedinkrát o 10 haléřů jak u světla, tak u pohonu, nepřicházíme tedy nedostatkem informací o žádné zvláštní pohyby cenové hladiny. Naopak můžeme konstatovat, že takovéto snížení zcela zapadá do zpomalujícího se trendu mírného zlevňování.

Lužnický elektrárenský svaz								
	venkovské obce						okresní města	
platnost od	světlo			pohon			světlo	pohon
1. 7. 1923	4,80 Kč	↓		3,00 Kč	↓		2,20 Kč	2,20 Kč
1. 4. 1924	4,80 Kč	-		3,00 Kč	-		2,10 Kč	2,10 Kč
1. 7. 1925	4,50 Kč	↓	0,30 Kč	3,00 Kč	-		2,00 Kč	2,00 Kč
1. 7. 1926	4,00 Kč	↓	0,50 Kč	3,00 Kč	-		1,90 Kč	1,90 Kč
1. 7. 1927	3,80 Kč	↓	0,20 Kč	2,80 Kč	↓	0,20 Kč	2,00 Kč	2,00 Kč
před 1. 7. 1929	3,60 Kč	↓	0,20 Kč	2,60 Kč	↓	0,20 Kč		
1. 7. 1929	3,50 Kč	↓	0,10 Kč	2,50 Kč	↓	0,10 Kč		
1. 7. 1930	3,40 Kč	↓	0,10 Kč	2,40 Kč	↓	0,10 Kč		
1. 7. 1931	3,40 Kč	-		2,20 Kč	↓	0,20 Kč		
1. 7. 1932	3,30 Kč	↓	0,10 Kč	2,10 Kč	↓	0,10 Kč		
1. 7. 1933	3,30 Kč	-	-	2,00 Kč	↓	0,10 Kč		
před 1. 7. 1937	3,20 Kč			1,90 Kč				
1. 7. 1937	3,10 Kč	↓	0,10 Kč	1,80 Kč	↓	0,10 Kč		

Tabulka 3

²³⁸ SOkA Tábor, Archiv města Tábor, Výroční zpráva LES, s.r.o. v Táboře, za rok 1932, str. 12

²³⁹ Budování soustavné elektrisace. *Náš kraj*, roč. 18, č. 27, 2. 7. 1936
srov. Co bude Tábor zajímat. *Tábor*, roč. 71, č. 29, 16. 7. 1937

V případě světelného proudu je v prvních letech situace poněkud neurčitá. O ceně proudu z července 1923 víme, že je výsledkem jejího snížení, už se nedozvídáme jak velkého.²⁴⁰ Další výslovně uvedenou hodnotou je sazba z r. 1925, která byla také určena zlevněním v nám neznámé výši. Nicméně na základě zmínky v *Českém jihu*, že byla zlevněna cena veřejného osvětlení venkovských obcí, a vysloveného přání, aby bylo „v brzku možno i cenu druhých kategorií elektr. proudu snížití,²⁴¹ nepředpokládáme jiné změny v cenách proudu. Podle této domněnky byla elektřina zlevňována od r. 1925 každoročně až do roku 1930. Poté se klesající trend zbrzdil tak, že během sedmi let došlo ke snížení pouze o 30 hal. na 3,10 Kč/kWh, platných od 1. 7. 1937. Sazby za proud motorový se vyvíjely poněkud odlišně. V roce 1923 stála jedna kWh nově 3 Kč, tato cena ovšem vydržela po čtyři roky a změnila se až v červenci 1927. Od té doby každoročně klesala o 10 nebo 20 haléřů až na úroveň 2 Kč/kWh z poloviny roku 1933. Tehdy se i tento trend zbrzdil. V dalších letech následovala už jen dvě snížení, poslední známé v červenci 1937. Zda došlo ještě v r. 1938 k nějaké změně ceny elektřiny pro pohon nebo světlo, nevíme.

Rozdíly ve vývoji ceny elektrického proudu pro světlo respektive motory spočívají pouze v rozložení slev do jednotlivých let. Absolutní hodnoty zlevnění nejsou stejné, ale příliš se neliší. Cena za světlo byla snížena během šestnácti let devětkrát a klesla o 1,70 Kč, také motorový proud dosáhl poklesu 1,20 Kč po devaterém zlevnění.

Jak jsme již zmínili, Lužnický elektrárenský svaz nabízel i různé slevy z plateb za odebíraný proud. Jednalo se jednak o snížení ceny podle množství kWh spotřebované elektřiny, jednak o úlevy z určitých položek. V některých letech hradil LES za své konzumenty obratovou daň, slevil nájem elektroměrů nebo snížil poplatek za dosažení maximálního zatížení přenosové soustavy.

V roce 1923 mohli konzumenti dosáhnout na 5%, 10% a 15% slevu, pokud spotřebovali 2500-5000 kWh, mezi 5000 a 10 000 kWh, resp. 10 až 30 tisíc kWh. Základní ceny byly 4,80 Kč za světlo a 3,40 Kč za pohon. Také okresní města mohla získat proud o 5 % lacinější

²⁴⁰ Snížení cen elektrické energie pro obce venkovské. *Český jih*, roč. 51, č. 27, 7. 7. 1923
srov. Snížení cen elektrické energie pro obce venkovské. *Náš kraj*, roč. 5, č. 27, 5. 7. 1923
srov. *Elektrifikace českého jihu - tábořska zvláště*. Tábor, roč. 57, č. 27, 6. 7. 1923

²⁴¹ Snížení cen za elektřinu pro venkovské obce. *Český jih*, roč. 52, č. 15, 12. 4. 1924

než jednotných 2,20 Kč/kWh, pokud by odebírala mezi 20 000 a 30 000 kWh, nebo o 10 % levnější při spotřebě 30 až 50 tisíc kWh.²⁴²

Ve třech případech se objevila v souvislosti s cenou elektřiny také sazba za veřejné osvětlení. Poprvé v dubnu 1924 informoval *Český jih* o jejím snížení (od 1. 4. 1924) na 3,50 Kč za kWh.²⁴³ Podle zmínek v následujících dvou letech se tato cena nezměnila, nicméně r. 1925 poskytoval LES zvláštní bonifikaci podle množství odebraného proudu.²⁴⁴ Mimo to byl zlevněn proud pro okresní města o 10 haléřů na 2 Kč.

Okresním městům byl el. proud snížen i v roce 1926 na 1,90 Kč a z této ceny byla poskytována sleva za odběr nad 30 000 kWh, po překročení dané hranice 1,81 Kč. Stejná výhoda platila i pro město Tábor, které ovšem odvádělo o 50 haléřů méně - tzn. za prvních 30 tisíc kWh 1,40 Kč, za každou další jednotku 1,31 Kč.²⁴⁵

Následující rok 1927 stanovil LES okresním městům jednotnou cenu opět 2 Kč s možností bonifikací podle výše odběru. Předpokládejme, že se podmínky zvýhodnění oproti předchozímu roku nezměnily. Velkokonzumentům účtoval Svaz poplatků za maximální zatížení nově 900 Kč namísto dřívějších 1200 Kč. Město Tábor se zavázalo odebrat alespoň 300 000 kWh, a proto bylo stanoveno, že za prvních 30 000 kWh bude cena 1,35 Kč včetně svazové přírážky a za každou další kilowatthodinu 1,26 Kč.²⁴⁶ V žádném novinovém článku z r. 1928 jsme nezaznamenali informaci o vývoji cen proudu, ale díky zprávám z roku následujícího můžeme údaje odvodit. Ke změně došlo téměř jistě s platností od 1. července, tak jako několik let před tím a mnoho let potom. Světelný proud stál v tomto období 3,60 Kč a byl zlevněn oproti předchozímu roku o 20 haléřů. Stejná sleva určila cenu pohonu, a to na 2,60 Kč za 1 kWh.²⁴⁷

²⁴² Snížení cen ... *Český jih*, roč. 51, č. 27, 7. 7. 1923

srov. Snížení cen ... *Náš kraj*, roč. 5, č. 27, 5. 7. 1923

srov. Elektrisace českého jihu ... Tábor, roč. 57, č. 27, 6. 7. 1923

²⁴³ Snížení cen ... *Český jih*, roč. 52, č. 15, 12. 4. 1924

²⁴⁴ Snížení ceny 1 kwh elektrické energie v obcích venkovských. *Český jih*, roč. 53, č. 30, 24. 7. 1925

srov. Snížení ceny elektrického proudu ve venkovských obcích. *Náš kraj*, roč. 7, č. 31, 30. 7. 1925

srov. Lužn. elektrár. svaz snižuje cenu proudu pro venkovské obce. Tábor, roč. 59, č. 29, 24. 7. 1925

srov. SOKA Tábor, Archiv města Tábor, Výroční zpráva LES, s.r.o. v Táboře, [za r. 1926], str. 6

²⁴⁵ Snížení ceny elektrické energie v obcích venkovských. *Český jih*, roč. 54, č. 31, 31. 7. 1926

srov. Snížení ceny elektrické energie v obcích venkovských. *Náš kraj*, roč. 8, č. 31, 29. 7. 1926

²⁴⁶ Snížení ceny kWh elektrické energie v obcích venkovských. *Český jih*, roč. 55, č. 29, 16. 7. 1927

srov. Snížení ceny kWh elektrické energie v obcích venkovských. *Náš kraj*, roč. 9, č. 29, 21. 7. 1927

srov. Snížení ceny kWh elektrické energie v obcích venkovských. Tábor, roč. 61, č. 29, 22. 7. 1927

²⁴⁷ Snížení ceny elektrického proudu v obcích venkovských. *Český jih*, roč. 57, č. 24, 15. 6. 1929

srov. Vývoj elektrisace jižních Čech. *Náš kraj*, roč. 11, č. 5, 31. 1. 1929

srov. Lužnický elektrárenský Svaz spol. s o. r. v Táboře. *Náš kraj*, roč. 11, č. 25, 20. 6. 1929

V druhé polovině roku 1929 přistoupil LES nejen k opětovnému zlevnění o 10 hal., ale také ke snížení poplatků za připojení domácnosti k elektrické síti a dále měsíčních poplatků za pronájem elektroměrů o 50 haléřů. Za elektrické hodiny pro světelný proud bylo nutno platit 2,50 Kč, v případě elektřiny pro pohon stál 10ampérový elektroměr 4 Kč a 15ampérový 6 Kč.²⁴⁸ Po květnové řádné valné hromadě LES byla venkovským obcím, které zaplatily Svazu režijní příspěvek, vyplacena 2 % z této částky.²⁴⁹

Po dalším 10haléřovém zlevnění v r. 1930 jsme zaznamenali snahu Svazu přesvědčit i jihočeská města, aby se připojila k odběru elektřiny od LES a nakupovala proud za stejnou cenu jako venkovské obce.²⁵⁰ Kromě běžných cen nabízel také pro „živnostníky, cihláře, pilaře a jiné větší spotřebitele slevy až na 1,30 Kč.“²⁵¹

K cenám následujícího roku nemáme žádné doplňující informace. Zato s rokem 1932 se pojí několik poznámek. Předně poprvé zaznamenáváme informaci o osvobození cen od daně z obratu, to znamená, že odběratelé platí Svazu nižší částky, než uvádí tabulka.²⁵² Zda se jedná o novinku, nevíme, neboť poslední sazby uváděné výslovně včetně této daně jsou z r. 1929. Se zvláštními tarify mohla cena motorového proudu klesnout až na 1,35 Kč.

Tento rok opět vyplatil LES venkovským obcím a el. družstvům 2% bonifikaci místo dividendy z jejich kmenových vkladů. A kromě všech zmíněných úlev, příp. vydání, poskytl Lužnický elektrárenský svaz svým odběratelům, které postihlo krupobití, další slevu 30 hal. z každé kWh pro motory.²⁵³

Vycházejíce pouze z Výroční zprávy za rok 1932, schválené na valné hromadě v březnu 1933, můžeme poznamenat další podrobnosti o dani obratové. V textu zprávy se totiž uvádí, že daň namísto odběratelů uhradí sám Svaz, skutečná cena pro malé konzumenty byla tedy 3,20 Kč za světlo a 1,84 Kč za pohon. V rámci bonifikace z odběru motorového proudu a jako režijní

srov. Lužnický elektrárenský svaz snižuje ceny elektrického proudu v obcích venkovských. Tábor, roč. 63, č. 23, 7. 6. 1929

srov. Lužnický elektrárenský Svaz spol. s o. r. v Táboře. Tábor, roč. 63, č. 25, 21. 6. 1929

²⁴⁸ Tamtéž

²⁴⁹ Snížení ceny ... Český jih, roč. 57, č. 24, 15. 6. 1929

srov. Lužnický elektrárenský Svaz ... Tábor, roč. 63, č. 25, 21. 6. 1929

²⁵⁰ Snížení cen elektrické energie. Český jih, roč. 58, č. 21, 24. 5. 1930

srov. Lužnický elektrárenský Svaz spol. s o. r. v Táboře. Tábor, roč. 64, č. 21, 23. 5. 1930

²⁵¹ Snížení cen elektrické energie. Náš kraj, roč. 12, č. 21, 22. 5. 1930

²⁵² Soustavná elektrisace jižních Čech. Český jih, roč. 60, č. 49, 3. 12. 1932

srov. Snížení cen elektrické energie obcím venkovským. Tábor, roč. 66, č. 49, 9. 12. 1932

²⁵³ Tamtéž

příspěvek el. družstvům a obecním úřadům slevil LES na konci r. 1933 10 hal. z každé odebrané kWh pro pohon.²⁵⁴

V *Táboře* jsme zachytili poslední článek o cenách elektrického proudu, a to pro rok 1937. Je zde zaneseno vše, co nás pro doplnění tabulky zajímá - cena byla od 1. července snížena v obou případech o 10 hal. na 3,10 Kč za světlo a 1,80 Kč za pohon.²⁵⁵ Díky tomu lze dovést i výši cen v předchozím období. Protože je v *Našem kraji*, č. 27 už z 2. července 1936 zmiňována hodnota 3,20 Kč za světlo a 1,90 Kč za pohon bez dalších poznámek, domníváme se, že v tomto roce ke změnám nedošlo.²⁵⁶ Nicméně porovnáme-li tyto sazby s červencem 1933, shledáme rozdíl 10 haléřů u obou druhů proudu. To tedy znamená, že během let 1934 a 1935 byly ceny jednou sníženy.

O cenách v posledním roce sledovaného období informace nemáme. Podle výroční zprávy uzavíral rok 1938 sedmnáctiletou činnost Lužnického elektrárenského svazu v Táboře, stejně jako ostatních tří svazů. Pro další zefektivnění soustavné elektrizace českého jihu vznikl plán sloučit Jihočeské elektrárny a čtyři jihočeské elektrárenské svazy v jediný všeužitečný podnik.²⁵⁷

²⁵⁴ SOkA Tábor, Archiv města Tábor, Výroční zpráva LES, s.r.o. v Táboře, za rok 1932, str. 12

²⁵⁵ Co bude Tábor zajímat. Tábor, roč. 71, č. 29, 16. 7. 1937

²⁵⁶ Budování soustavné elektrizace. *Náš kraj*, roč. 18, č. 27, 2. 7. 1936

²⁵⁷ SOkA Tábor, fond Archiv města Tábor, Výroční zpráva LES, s.r.o. v Táboře, rok 1937, str. 18

6 Popularizace elektřiny

Na stránkách pražských deníků i jihočeských týdeníků byly čtenářům předkládány rovněž články propagační a poučné nebo odborná pojednání. V této kapitole představíme obsah některých z nich.

6.1 Poučení o bezpečnosti

Vzhledem k tomu, že elektrický proud je dobrý sluha ale zlý pán, musí platit pravidla pro jeho bezpečné používání. Zásah elektřinou mívá většinou vážné následky. Proto se tehdejší noviny pokoušely předcházet úrazům včasným poučením čtenářů o zásadách bezpečného užívání elektrických zařízení. Také otiskovaly zprávy o nejrůznějších zraněních od el. proudu, jako varování před podobným osudem.

*Bud'te opatrní při zacházení s elektrickým proudem*²⁵⁸ byl název zprávy Elektrárenského odboru Ústřední jednoty hospodářských družstev. Ten vzhledem k četným úrazům elektrickým proudem (často dětí) apeloval zejména na venkovské uživatele elektřiny, aby dbali zásad bezpečnosti. Upozorňuje na provádění nezbytné revize elektromotorů po zimě a na správné zacházení s přívodním kabelem při jeho používání. Družstvům nabízel odbor ke koupi brožurku *Návod jak zacházeti s družstevní elektromobilou*. Nakonec byli všichni obyvatelé vyzváni, aby hlásili úmyslná poškození el. vedení.

Městská elektrárna v Táboře už v roce 1922 dodala všem školám ve městě poučení s tímto zněním „*desatera elektrických vedení pro školy*“:

- I. Nelez na sloupy ani na stojany el. vedení, ani na stromy rostoucí podél něho.*
- II. Na drátech, které připevňují sloupy el. vedení k zemi se nehoupej, jimi nelomcuj.*
- III. Nelez na transformátorové budky, nevcházej dovnitř, jsou-li náhodou otevřeny a nic do nich nestrkej.*
- IV. Neházej nikdy po porculánových izolátorech ani po el. vedeních.*
- V. Nepouštěj draků ani podobných věcí a nekopej míče poblíž el. vedení.*
- VI. Nedotýkej se přetrženého drátu el. vedení, ani když leží na zemi.*
- VII. Nedotýkej se raněného elektřinou, dokud není vyproštěn z dotyku s vedením, nýbrž zavolej dospělé lidi.*
- VIII. Nesahej na pojistky, vypínače a zásuvky a vůbec na nic, co jest spojeno s el. vedením, abys nepřišel k úrazu a nepoškodil vedení.*

²⁵⁸ *Bud'te opatrní při zacházení s elektrickým proudem*. Náš kraj, roč. 8, č. 38, 16. 9. 1926

IX. Každé poškození el. vedení oznam rychle dozorcí a sám nic nespravuj.

X. Svěvolí a ničením el. zařízení děláš nejen mnoha lidem škodu, ale vydáváš se sám v nebezpečí úmrtí. “²⁵⁹

V roce 1931 začala MeT rozesílat společně s účty za proud „*Desatero pro elektrická zařízení v bytech*“:

1. Elektřina je dobrý sluha, ale zlý pán, jako oheň nebo voda. I nízké napětí může být nebezpečné, jsi-li neopatrný

2. Nauč se od odborníka, jak zacházeti se svým zařízením.

3. Nedotýkej se kovových částí s proudem, jako zásuvek, patič žárovek, závitů, pojistek, svorek motorů a drátů, třebaš i na zem spadlých.

4. Nenahražuj pojistek plíšky, drátky a podobnými věcmi, nýbrž jen řádnými zátkami nebo řádnými vložkami.

5. Stojíš-li ve vlhku, jsi-li mokrá nebo bos, nesahej ani na vypínače.

6. Pracuješ-li blízko el. vedení nebo zařízení vypni je. Na vypínače nevěš šatů, ani jiných předmětů.

7. Při hašení elektrického zařízení vypni je.

8. Dává-li některá část zařízení rány, třeba slabé, aneb viklá-li se, dej zařízení ihned opravit.

9. Všechny opravy i změny zařízení svěřuj jen odborníkovi.

10. Člověka elektrinou raněného vyprostíš, vypneš-li proud nebo odtrhneš-li jej kusem suchého dřeva neb rukama obalenýma do suchého šatu. Raněného vzkřísíš umělým dýcháním. “²⁶⁰

6.2 Popularizace

Cílem soustavné elektrizace bylo umožnit užívání elektřiny v každé obci, v každé domácnosti. To by ale nebylo příliš smysluplné, pokud by o ni nebyl zájem. Proto přinášel tisk populárně-naučné články, jimiž představoval a nabízel všemožná využití proudu v domácnostech, zemědělství, živnostech nebo také v průmyslu a dopravě.

Například ve *Venkově* přispěl dr. F. Pietsch do rubriky *Vědy exaktní a technické* na téma užívání elektřiny v domácnosti. Jeho článek *Elektřina v domácnosti*²⁶¹ vyšel na pokračování

²⁵⁹ *Poučení mládeže o elektrickém zařízení*. Český jih, roč. 50, č. 40, 7. 10. 1922

²⁶⁰ *Desatero pro elektrická zařízení v bytech*. Tábořsko, roč. 4, č. 31, 22. 8. 1927

na přelomu let 1927 a 1928. V něm se pojednává o možnostech a předpokladech využití elektřiny hlavně pro vaření a dostupnými výhodnými sazbami za elektrický proud. Elektrická energie tehdy ještě soupeřila s uhelným sporákem a plynovým vařičem. Vzhledem k dlouhým chladným obdobím v roce fungovala kuchyňská kamna i jako zdroj vytápění místností. Proto předpokládal, že se elektřina bude používat jen v teplejších měsících. Na veletrzích se již objevovaly různé druhy vařičů, pro jednoduché vaření byly asi nejučinnější hrnce s topnou spirálou ve dně, pro uvaření čisté vody také ponorné vařiče. K delší přípravě pokrmů bylo možné použít vícestupňových plotýnek, které ovšem nepředávaly do hrnce tolik tepla.

Elektřinou bylo možné také topit, ale kvůli velké spotřebě elektrických kamen musely být ceny za proud nižší. Proto nabízely elektrické podniky speciální tarify, kde se dělil proud na levný noční (příp. polední) a na dražší denní. Pro měření se používaly speciální elektroměry s omezovačem, nebo více obyčejných elektroměrů na každý druh proudu. Při tomto dělení platilo pravidlo, že čím větší byla spotřeba nočního proudu, tím nižší pak byla výsledná průměrná cena za kWh. Pražské elektrické podniky nabízely v r. 1932 tzv. bytovou sazbu.²⁶² Množství proudu naměřené jediným elektroměrem bylo rozpočítáno do tří bloků - pro svíce, pro žehlení a úklid, pro vaření a topení. Průměrná cena a komfort při práci prý již mohly konkurovat uhelnému sporáku. Navíc byla možná i kombinace s tarifem na noční proud.

V článku *Proč nevaříte též elektřinou?* z ledna 1935²⁶³ je elektrické vaření chváleno pro jeho jedinečnou čistotu, jednoduchost a pohodlí, možnost dokonalé regulace. Jídlo se při něm nepřipaluje a živiny se neničí. Zpráva se hlavně zabývala srovnáním nákladů při používání elektřiny nebo plynu v kuchyni. Nebyl ovšem znám poměr, kolik kWh odpovídá 1 m³ plynu. Město Berlín, majitel elektrárny i plynárny, provedlo pokus na 1600 domácností, z nichž polovina používala výhradně proud a druhá pouze plyn. Výsledek uvádí že 1 m³ může být nahrazen 2,4 kWh.

Rovněž regionální tisk propagoval používání elektrických spotřebičů v co největší míře. O pojednání K. Harmacha *Elektrické ženy I. a II.* v *Českém jihu*²⁶⁴ jsme se zmínili již v souvislosti s pořádáním elektrotechnické výstavy v Táboře v r. 1927, autor zde představil

²⁶¹ *Elektřina v domácnosti*. Venkov, roč. 22, č. 303, 23. 12. 1927

Elektřina v domácnosti (pokračování). Venkov, roč. 22, č. 306 28. 12. 1927

Elektřina v domácnosti (dokončení). Venkov, roč. 23, č. 3, 4. 1. 1928

²⁶² *Snížení cen elektrického proudu v Praze*. Právo lidu, roč. 41, č. 298, 18. 12. 1932

²⁶³ *Proč nevaříte též elektřinou?* Národní Listy Večer, roč. 75, č. 85, 26. 3. 1935

²⁶⁴ *Elektrické ženy I.* Český jih, roč. 55, č. 7, 12. 2. 1927

Elektrické ženy II. Český jih, roč. 55, č. 8, 19. 2. 1927

příklady užití elektřiny v domácnosti, například speciální americký vařič, plně elektrické zařízení prádelny z Německa a mnoho drobných spotřebičů.

Srovnáme-li to s článkem *Dnešní hospodyně a elektřina*,²⁶⁵ který je o deset let mladší, zaujme nás, že se v něm stále hovoří o začátcích rozšiřování elektrického kuchyňského vybavení - plotýnek, kávovarů, čajovarů, opékačů, zásobníků na teplou vodu (zatímco žehliček je v Táboře již přes dvě stě). Na druhou stranu se ve stejné době již dostávaly do povědomí ledničky. Používání elektrických přístrojů a spotřebičů bylo rovněž zařazeno do výuky odborných škol.

Používání proudu v domácnosti předpokládá kvalitní, dobře provedenou elektrickou domovní instalaci. Proto *Náš kraj* otiskl příspěvek pelhřimovského dopisovatele, který doporučoval bezpečný postup při zadávání těchto prací elektrotechnické firmě.²⁶⁶ Zákazník měl požadovat po oslovené firmě rozpočet prací, navíc měl jednat alespoň se třemi dodavateli a následně nabídky porovnat. Elektrotechnické firmy musely dodržovat předpisy ESČ a příslušného elektrárenského svazu.

Dlouhodobým tématem při propagování elektřiny bylo její používání v zemědělství, zprvu nahrazoval elektromotor lokomobily, stabilní motory nebo žentoury při pohonu hospodářských strojů. Později už byly tyto stroje vyráběny s vlastním elektrickým pohonem. Přehlídku toho nejmodernějšího zemědělského vybavení (také pro domácnosti), jaké bylo možné pořídit od domácích firem, prezentovala expozice Elektrostetek na Výstavě soudobé kultury v Brně.²⁶⁷ V komplexu výstaviště byl podle nejmodernějších stavitelských, normalizačních a racionalizačních metod vybudován vzorový areál statku, který byl po dobu výstavy plně v provozu. Stavbu provedlo asi 25 stavebních firem. Vybavení statku dodalo asi 70 strojírenských a elektrotechnických podniků z celé republiky, zvířata zapůjčila zemědělská škola.

Účelem statku bylo názorně předvést hospodaření s využitím zcela záměrně naddimenzovaného množství moderních hlavně elektrických strojů a přístrojů. Návštěvníci tak mohli na jednom místě vidět elektrické pily, štípačky, řezačky píce, prádelní stroje, ohřívače vody, šlehače, lednice, líhň vejec, dojičky a odstředivky mléka a mnoho dalšího.

²⁶⁵ *Dnešní hospodyně a elektřina*. Český jih, roč. 65, č. 24, 12. 6. 1937

²⁶⁶ *Elektrisace*. Náš kraj, roč. 7, č. 14, 2. 4. 1925

²⁶⁷ „*Elektrostetek*“ na brněnské výstavě. Národní listy, roč. 68, č. 145, 26. 5. 1928

srov. *Výstava soudobé kultury v Brně*. Právo lidu, roč. 37, č. 136, 9. 6. 1928

O expozici byla vydána publikace SEYFERT, Ladislav. *Průvodce elektrostatkem*. Brno: Kuratorium Elektrostatku, 1928

Elektrostatek zůstal i po skončení výstavy v provozu, aby se ověřila účelnost a hospodárnost všech použitých zařízení a metod. A nadále fungoval jako poradní místo pro případné zájemce o elektrizaci svého hospodářství.

O elektrickém proudu se zájemci mohli nechat poučit i na odborných přednáškách. Tak například Městská elektrárna v Táboře uspořádala přednášku o využití elektrického osvětlení při propagaci zdejších obchodů. Odborný znalec z Prahy předvedl účastníkům, jak nejlépe nasvítit výkladní skříň - ekonomicky i esteticky.²⁶⁸ Později ESČ (Jihočeská odbočka v Českých Budějovicích) pořádal v Táboře a v Písku kurzy pro elektromontéry a elektrotechnický dorost, kde se účastníci seznámili s předpisy ESČ a normalizačními předpisy.²⁶⁹ Jindy zase přednášku *Novinky domovních instalací podle předpisů ESČ*.²⁷⁰

V tisku se v jeho neprozkoumané části jistě skrývá řada dalších zajímavých poučných pojednání. Tento přehled je pouze příkladem popularizačních, propagačních a osvětových článků z různých okruhů užívání elektřiny, který ilustruje důraz kladený na technický pokrok ve městě i na venkově.

²⁶⁸ *Elektřina ve službách moderního obchodu a podnikání*. Tábor, roč. 63, č. 45, 22. 11. 1929

²⁶⁹ *Kurzy pro elektrotechnický a elektromontérský dorost v Táboře*. Tábor, roč. 65, č. 8, 20. 2. 1931

²⁷⁰ *Elektřina do všech domácností*. Český jih, roč. 62, č. 10. 10. 3. 1934

7 Závěr

Tato práce rozšiřuje pohled na fenomén pronikání elektřiny do běžného života lidí. Přináší další způsob nahlížení dané problematiky optikou tisku. Role tisku není pro elektrifikaci nepodstatná. Pro její zdárný průběh si noviny uvědomovaly nutnost šířit povědomí o elektřině, vyzývat k jejímu používání, vyvracet pochybnosti, představovat vzory.

Pražský denní tisk pravidelně přinášel informace o dalším postupu soustavné elektrizace. Sledoval parlamentní dění kolem ní. S projednávanými a schválenými zákony svědomitě seznamoval veřejnost. Stranické listy informovaly o každém zákoně, dávaly prostor obsáhlým referátům, debatám, včetně připomínek členů jiných stran. Rétorika jejich textů nebyla vždy neutrální, ale nelze tvrdit, že by se na stránkách odehrávaly tvrdé slovní přestřelky. Žádný z deníků s ostatními nediskutoval. V zájmu elektrifikace zveřejňovaly noviny i popularizační články.

Regionální týdeníky na sebe vzaly roli podporovatele, propagátora a ombudsmana. Přinášely informace celokrajského i úzce lokálního významu. V mnoha člancích šířily povědomí o principech a výhodách elektřiny. Stejně jako na celostátní úrovni, ani týdeníky nediskutují s jinými tituly. Všechny pracují v zájmu povznesení jižních Čech soustavnou elektrifikací. Listy hájí zájmy místních obyvatel, upozorňují na nešvary a požadují urychlené zásahy. Jsou hlídacím psem zdárného průběhu.

Celkově můžeme říci, že o nutnosti rozvíjet a podporovat soustavnou elektrizaci panovala mezi stranickými novinami pražskými i táborskými shoda.

Jsme toho názoru, že zkoumání vývoje elektrifikace je takřka nevyčerpatelné téma a skýtá řadu dalších možností, jak by mohlo být uchopeno, případně pouze rozšířeno o nové příklady výroby, rozvádění nebo užívání tohoto nezbytného zdroje energie.

Seznam použitých pramenů a literatury

1. Prameny

a) Archivní prameny

Archiv Národního technického muzea

Kartotéka: Samostatné elektrárny

fond František Křížík

fond Vladimír List

SOkA Tábor

- fond Archiv města Mladá Vožice

- fond Archiv města Soběslav

- fond Archiv města Tábor

b) Vydané prameny

BERNARD, František. *Elektrisace českého jihu. Informační příspěvek ku elektrisaci českého jihu*, Tábor: Petr Frank, 1921

Deset let Československé republiky. Praha: Vláda republiky Československé, 1928

Elektrisace Československa. Sv. 1. Praha: Sekce všeužitečných elektráren při ESČ, 1934

Elektřina jako moderní zdroj tepla: Referáty z podzimní členské schůze elektráren ESČ v Táboře v září 1936. Praha: ESČ, 1936.

ESČ Elektrotechnický kalendářík. Praha: ESČ, 1926 - 1936

HORKÝ, Jan ed. *Elektrotechnický kalendář na rok 1927, roč. XVII*. Praha: administrace EČA, 1927

KOTYŠKA, Václav, ed. a TEYSSLER, Vladimír, ed. *Technický slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie věd technických*. Praha: Borský a Šulc, 1927-1949.

KURZ, Vilém, ed. *Elektrina v průmyslu, v obecném životě a v domácnosti. II, Elektrické teplo a světlo - Elektrolýsa*. V Praze: F. Šimáček, 1898

KURZ, Vilém, ed. *Elektrina v průmyslu, v obecném životě a v domácnosti. I, Zdroje elektriny - Elektrické hybostroje*. V Praze: F. Šimáček, 1898

LIST, Vladimír. *Československá elektrotechnika 1918-1938-1958*, Praha: ESČ, 1938.

LIST, Vladimír. *Elektrisace po válce*, Praha: F. Topič, 1917

NĚMEC, Alois. *Elektrisace u nás a jinde: (úvaha o potřebě přizpůsobiti zákon č. 438 z roku 1919 o státní podpoře při zahájení soustavné elektrisace elektrisačnímu vývoji)*. Přerov: Středo-moravské elektrárny, 1938.

SEYFERT, Ladislav. *Elektrisace a její národohospodářský význam: stručné pojednání pro živnostníky a zemědělce*. Brno: Zemský výbor, 1924

SEYFERT, Ladislav. *Průvodce elektrostatkem*. Brno: Kuratorium Elektrostatku, 1928

Slovník veřejného práva československého. Praha: Eurolex Bohemia, 2000

Statistika elektrisace ČSR podle stavu ze dne 1. ledna 1923. Část druhá, Elektrárny závodní, Přespolní sítě, Číselné výsledky. V Praze: Elektrotechnický svaz československý, 1925

TOMÁNEK, J., ed. *Elektrisace Československa 1918-1928*. Praha: ESČ, 1928

VANCL, Karel. *Zřizování služebností pro elektrická vedení*. Praha, Karel Vancl, 1930,

VONDRÁŠEK, Karel. *Družstevnictví v soustavné elektrisaci*. Praha: Karel Vondrášek, 1938

VONDRÁŠEK, Karel. ed. *Soustavná elektrisace v republice československé*. Praha: Knihovná veřejné správy a samooprávy, 1936

c) Tisk

Český jih, 1918 - 1938.

Lidové listy, 1922 - 1938.

Národní listy, 1918 - 1938.

Náš kraj, 1922 - 1938.

Okresní věstník pro politický okres táborský 1929 - 1939

Právo lidu, 1918 - 1938.

Tábor, 1918 - 1938.

Táborsko, 1923 - 1932.

Úřední list okresní správy politické a okresního školního výboru v Táboře, 1919-1928

Venkov, 1918 - 1938.

2. Literatura

Československá vlastivěda. Praha: Sfinx, 1929-1936.

EFMERTOVÁ, Marcela C. *Elektrotechnika v českých zemích a v Československu od poloviny 20. století*, Praha: Libri, 1999.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2003.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl druhý, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha: Libri, 2002.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl třetí, O přežití a o život (1936-1938)*. Praha: Libri, 2003.

KŘEPELKA, Josef a BOHAL, Ladislav. *Energetika včera a dnes*. Praha: České energetické závody, 1976.

KUBÍČEK, Jaromír, ed. a kol. *Česká retrospektivní bibliografie. Řada 1, Noviny. Díl 2, Noviny České republiky 1919-1945 (CERBI N2)*. Brno: Sdružení knihoven ČR, 2004.

KUBŮ, Eduard a kol. *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*. Praha: Karolinum, 2000.

LACINA, Vlastislav, ed. a PÁTEK, Jaroslav, ed. *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti. Sv. 3, Období první Československé republiky a německé okupace 1918-1945*. Praha: Karolinum, 1995.

PAVLÍK, Michal. *Hospodářské povznesení politického okresu Kaplice*. České Budějovice, 2013. Vedoucí práce Jiří Dvořák

PAVLÍK, Michal. *Od počátků elektrifikace Českéh Krumlova až po jeho připojení do sítě JČE a vliv NSJ na rozvoj města. Příspěvek k technickému pokroku města v první pol. 20. století*. České Budějovice, 2011. Vedoucí práce Jiří Dvořák

SEMOTANOVÁ, Eva a kol. *Akademický atlas českých dějin*. Praha: Academia, 2014.